

Людзьмі звацца! —
Янка Купала

Літаратура і Мастацтва

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 Г.

ШТОТЫДНЁВІК МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Пятніца, 9 лістапада 1990 г. № 45 (3559) ● Цана 10 кап.

ЛІСТ У НУМАР

Я выпісала «ЛіМ»

Шаноўныя сябры-лімаўцы! Я не вельмі падтрымліваю ваш песімістычны настрой адносна беларускамоўных выданняў. Газета «Літаратура і мастацтва», іншыя нацыянальныя газеты і часопісы на роднай мове павінны жыць і дыхаць на поўныя грудзі, бо яны патрэбны нам, чытачам, нашаму народу. Толькі нельга выступаць беларускаму друку ў ролі прасіцеля. Трэба пратэставаць, трэба беларусам быць зацятымі і ўпартымі, калі гаворка ідзе пра нацыянальную годнасць, культуру, не пасаваць перад нахабай.

Я выпісала «ЛіМ» на наступны год, да таго ж падарвала на дзень нараджэння падпіску брату, бо лічу, што «ЛіМ» па-сапраўднаму прагрэсіўная і інтэлігентная газета.

І не вельмі перажывайце, шаноўныя лімаўцы, а працуйце, як вы працавалі дагэтуль — на высокім журналісцкім і грамадзянскім узроўні. Колькасць падпісчыкаў — гэта істотна, але не трэба ўсё ж ганяцца за ёй. Людзей разумных, на жаль, заўсёды менш. Але ж менавіта ім патрэбна ваша газета, а не бульваршчына. Памятайце пра гэта.

А пакуль будзьце мужнымі, цікавымі і патрэбнымі! Ніякая газетная масоўка не павінна заглушыць наш чысты жывы струменьчык адроджэння. Паспехаў вам і вытрымкі, сябры! Мы — з вамі!

М. ШЧУКІНА.

г. Мінск.

Працягваецца падпіска на штотыднёвік «Літаратура і мастацтва». Яго можна выпісаць у рэспубліцы да 1 снежня г. г., а за яе межамі — да 15 лістапада.

Калі чытачы «ЛіМа» ў іншых рэспубліках не могуць аформіць падпіску ў мясцовых аддзяленнях сувязі, раім ім звяртацца непасрэдна ў аддзяленні «Саюздруку».

Часу засталася няшмат, паспяшайцеся!

Індэкс «ЛіМа» — 63856; падпісная цана на год — 5 руб. 16 кап.

Хлеббаробская дынастыя Жураўлёвых з калгаса «XXVII з'езд КПСС» Камянецкага раёна. Штогод сямейны экіпаж займае першы месцы... Сёння гэтак падпісваць здымак не хочацца. Рука мне напісаць проста. Звычайная вясковае сям'я. Працавітая, сумленая. Вік

тар Міхайлавіч Жураўлёў — механік, яго жонка Валянціна Ануфрыеўна — настаўніца, двое іх дзетак. А папярэдзе — маці і бабуля Вольга Раманаўна Жураўлёва.
Добрай долі ім!

Анатоль КЛЯШЧУК.

КАЛІ Ж БУДУЦЬ БЕЛАРУСКІЯ УНІВЕРСІТЭТЫ

Беларускі царкоўна-грамадскі часопіс «Голас часу», што выдаецца ў Лондане, у сваім нумары 5/8 за 1990 г. перадрукаваў з польскай прэсы такое паведамленне:

«16—17 чэрвеня г. г. адбыўся ў Горадні арганізацыйны з'езд Саюза Палякаў на Беларусі, у якім прынята ўдзел больш за 400 дэлегатаў ад польскіх гаварыстваў з Пінска, Берасця, Ліды, Мінска, Віцебска, Магілёва, Горадні. Кіраўніком СПБ выбралі Тадэвуша Гавіна з Горадні, палкоўніка савецкіх пагранічных войск. У найбліжэйшых планах Таварыства м. ін. маецца выдача польскай газеты і адкрыццё ў Берасці польскага ўніверсітэту. Мясцовыя дзеячы налічваюць палякаў на тэрыторыі БССР каля 1 мільёна, але ў мінулым годзе афіцыйна перапіс насельніцтва паказаў толькі 418 тысяч нашых землякоў над Нёманам («Тыдзень Польскі» № 27, субота 7 ліпеня 1990 г.).»

Я хацеў бы ў гэтай цытаце звярнуць увагу на адно: СПБ «у найбліжэйшы» час мяркуе адчыніць польскі ўніверсітэт у Брэсце.

Як бачыце, палякі (дарэчы, што б гэта азначала, што Саюз палякаў Беларусі ўзначальвае не вучоны, пісьменнік або дзеяч культуры, а палкоўнік!) разумеюць, што мала адчыніць польскія школы. Для таго, каб гэтыя школы не паставалі, патрэбен стымул для вывучэння польскай мовы. Такім стымулам і закліканы з'явіцца польскі ўніверсітэт. У старажытным беларускім Бярэці. І гэта ў той час, калі на Беласточчыне няма й гаворкі пра беларускую ВДУ, калі там зачыняюцца беларускія школы і паляцка праваслаўныя храмы.

Зразумела, аднаму СПБ такую махіну, як ўніверсітэт, не

падняць. Але можна не сумнявацца, што на дапамогу будзе працягнута рука з Польшчы, рука ўрада. Забяспечыць праграмамі, падручнікамі, выкладчыкамі, якія будуць выкладаць гісторыю Беларусі ў польскай інтэрпрэтацыі (а адным з найважнейшых пунктаў той інтэрпрэтацыі з'яўляецца і сцярдэжэнне, нібыта на Беларусі і дагэтуль аж мільён палякаў).

А што ж беларускі ўрад? Як паставіцца да такой ідэі? Будзе стрымліваць адкрыццё ўніверсітэта ці, наадварот, дапамагаць? Падбярэ, напрыклад, паміжнікамі, бо па кватэрах жа ўніверсітэт не размесціш? Мабыць, так і будзе. Наш жа ўрад вельмі «талерантны», калі таворка ідзе не пра свае, беларускія інтарэсы.

Як ні дзіўна, адраджэнне палішчыны на Беларусі рухаецца куды хутчэй, чым беларусчыны. І хто ў гэтым вінаваты, як не ўрад ды Вярхоўны Савет? Вось чытаю «Дзяржаўную праграму развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Беларускай ССР». Што ж прадугледжана ёю? Аказваецца, колькасць школьнікаў, якія вучацца на беларускай мове, «прывесці ў адпаведнасць з нацыянальным саставам насельніцтва рэспублікі» плануецца... да 2000 года! Гэта значыць, тых беларускіх дзяцей, што сёлета пайшлі ў рускія школы, так і мяркуецца пакінуць у рускай мове. Гэта значыць, аж дзесяць новых пакаленняў беларусаў, нават чяпер, калі беларуская мова абвешчана дзяржаўнай, не атрымаюць беларускай адукацыі!

Што ж датычыць вышэйшай школы, то стварэнне беларускіх моўных ўніверсітэтаў, тэхнічных інстытутаў і не плануецца! Што ж мы тады за нацыя, што за суверэнная дзяржава, калі

не будзем мець нацыянальнай інтэлігенцыі?

Урад адкладвае беларусізацыю Беларусі на потым, як нейкую абавязковую, але вельмі ўжо прыкрую, непрыемную справу. Пры гэтым ківаюць і на «вопыт» прыбалтыйскіх рэспублік, з іх канфліктамі на моўнай глебе, і на нястачу падручнікаў, выкладчыкаў і г. д.

Усё гэта адгаворкі. Беларусізацыя можа выклікаць супраціўленне толькі купкі шавіністычна настроеных людзей, бо большыя насельніцтва рэспублікі — беларусы, рускія, палякі, украінцы, яўрэі — ведаюць або добра разумеюць беларускую мову і не зазнаюць моўнага дыскамфорту. Гэтакаса не павінна быць і праблема з выкладчыкамі ВДУ. Пераважна яны — беларусы, у той ці іншай ступені валодаюць роднай мовай. Дык няўжо для прафесара, дацэнта, кандыдата навук, г. зн. найбольш здольных людзей нацыі, будзе складаць нейкія цяжкасці не вывучэнне мовы, а асважэнне яе ў памяці? А каб асважэнне ішло хутчэй, можна ж і зарплату павысіць тым выкладчыкам, хто чытае лекцыі, вядзе заняткі на беларускай мове. Выдаткі? Так. Але ж ці можна спыняцца перад выдаткамі, калі ад іх залежыць лёс нацыі?

Яшчэ адна ўяўная «цяжкасць» — нераспрацаванасць навуковай тэрміналогіі. Няпраўда! Беларуска навуковая тэрміналогія існуе, практычна, ва ўсіх галінах: дзякуючы Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, Энцыклапедыі Прыроды Беларусі, «Весціям Акадэміі навук», нарэшце, школьным падручнікам. Кажуць, няма беларускіх падручнікаў для вышэйшай школы. Гэта трэба тэрмінова выпраўляць. Але старанны студэнт можа абысціся і без падручніка, карыстаючыся канспектам лекцыі. Такія канспекты, падрыхтаваныя самімі выкладчыкамі, можна размножыць на ксераксе ў любой патрэбнай колькасці.

Стварэнне беларускамоўных ВДУ стала б магутным стымулам вывучаць родную мову для вучняў старэйшых класаў, каб частунаць і вучыцца ў гэтых інстытутах і ўніверсітэтах. Цяпер жа наўнасць у рэспубліцы толькі рускіх ВДУ адбівае ахвоту ў падлеткаў, юнакоў вядзецца «непатрэбную» мову.

Іван ЛАСКОУ.

г. Якуцк.

ПРЫМАЮЧЫ ПРАГРАМУ «АДРАДЖЭННЕ»...

3 11 па 14 лістапада ў рэспубліцы пройдзе пленум дзяюч сугольнасцяў — Саюза кампазітараў Беларусі і Музычнага таварыства БССР. Інтэрв'ю карэспандэнту «ЛіМа» дае старшы кансультант СК кампазітар Віктар ВОЙЦІК:

— Тэма нашага пленума — «Музыка для дзяцей у сістэме эстэтычнага выхавання». Няма патрэбы тлумачыць, наколькі яна надзённая, набалялая: чытачы «ЛіМа» пра гое ведаюць. Гэтая тэма закралася ўжо летась у дыскусіі на з'ездзе кампазітараў. Праблема эстэтычнага выхавання дзяцей рэгулярна надае ўвагу і Музычнае таварыства. І сёння, думаючы над тым, што трэба зрабіць, каб ажыццяўлялася ў рэспубліцы праграма «Адраджэнне», мы перад усім турбуемся за сваіх нашчадкаў. Якая ў нас духоўная аснова для выхавання малых пакаленняў, якую яна можа і павінна быць?

Канцэрты пленума і паказуць становішча ў гэтай галіне, дапамогуць вызначыць удзельную вагу беларускай музыкі ў дзіцячым асяроддзі, акрэсліць нашы задачы ў дачыненнях з будучымі пакаленнямі.

Дасюль праграмы пленумаўскіх канцэртаў складаліся паводле прыпынку «нікога не пакрыўдзіць»: кампазітары падавалі заяўкі, выканаўцы, атрымаўшы ноты, браліся за працу і задаваліся аўтарскія амбіцыі. Мы слухалі сваю музыку пераважна самі, зрэдка здзіўляючыся, чаму моладзь не ідзе нас слухаць... Цяпер мы зрабілі інакш: звярнуліся да выканаўчых калектываў, у тым ліку самадзейных, і ўласна дзіцячых, і не толькі сталічных, з просьбай падабраць праграмы з іх наяўнага рэпертуару. Такім чынам будзе прадстаўлена музыка, якую выконваюць не толькі на пленумах у сувязі з аўтарскімі просьбамі. У тым ліку будучы і творы вядомых у рэспубліцы музыкантаў, якія фармальна не з'яўляюцца кампазітарамі,

не ўваходзяць у наш саюз, але многа і плённа пішуць для дзяцей, будучы і творы кіраўнікоў дзіцячых калектываў, і музычныя апрацоўкі, і аўтэнтычны беларускі фальклор.

Зразумела, не ўсе нашы кампазітары будуць прадстаўлены ў канцэртах, бо проста фізічна немагчыма паказаць напрыклад, кожны школьны хор, які супрацоўнічае з нашымі калегамі. Хто будзе ўдзельнічаць? Сімфанічны аркестр Дзяржтэлерадыі БССР з дырыжорам А. Лапуновым, дзіцячы фальклор-тэатр «Госціца» пад кіраўніцтвам Л. Сімаковіч, хор Музычнага ліцэя (кіраўнік А. Мазурава), хор «Журавішка» мінскай СШ № 130 (кіраўнік А. Еўсюкоў), узорны дзіцячы хор «Сонейка» ПК Беларускай (кіраўнік Н. Жураўленка), аркестр народных інструментаў ПК «Юнацтва» (кіраўнік Г. Ермачэнкаў) і многія іншыя.

Прытым пленум не замыкаецца на Мінску. На базе музвучылішчаў у абласных цэнтрах, а таксама ў Баранавічах і Маладзечне пройдуць канцэрты беларускай музыкі з удзелам тамтэйшых выканаўцаў.

Пра новыя павевы ў нашай жыцці сведчаць, на маю думку, такія дэталі: выказалі жаданне ўдзельнічаць у пленуме Петрыкаўская ДМШ — яна пажажа сваю праграму — і Баранавіцкі гарадскі камітэт КПБ — ён прадстаўляе сваю залу для правядзення канцэрта. Зразумела, прадстаўнікі Саюза кампазітараў і Музычнага таварыства будучы ў гэтыя дні ва ўсіх абласцях рэспублікі сустрэкацца з юнымі выканаўцамі, з кіраўнікамі самадзейных калектываў, з энтузіястамі музычнага асветніцтва.

А 14 лістапада — дыскусія, якая пройдзе ў Рэспубліканскім доме работнікаў мастацтваў. Прадбачу, што гаворка будзе зацікаўлена і вострая, бо яна датычыць духоўнага здароўя нашых дзяцей, а значыць — духоўнага здароўя нацыі.

С. Б.

МІЖНАРОДНЫ ПЛЕНЭР ЖЫВАПІСУ

У верасні — настрычніку ў Мінску быў арганізаваны міжнародны пленэр жывапісу. Акрамя беларускіх мастакоў, у ім бралі ўдзел іхнія калегі з Балгарыі, Іспаніі, Італіі, Латвіі, Літвы, Расіі, Украіны, Эстоніі. Кіраўнік пленэра — Мікола Бушчык. З італьянскага горада Падуі прыехалі М. Унберта і М. Манфрэдзі. З Парыжа — Н. Штэрн і Б. Клазэн, з Барселоны — Б. Франчазі і Ф. Мігель, з Варшавы — К. Казімеж,

Мінск прадстаўлялі З. Літвінава і А. Кузьміч. Удзельнічалі і знаёмыя нам па міжнародным пленэры Гродна—89 мастакі А. Скавародна і Віцебска і М. Казакевіч з Гомеля. Тэмы мастакі выбралі пасля падарожжа па нашай Беларусі. Яны пабачылі Слонім, Жыровіцкі манастыр, Полацк, Браслаўскія азёры, Нясвіж. Падарожжа доўжылася два тыдні, а потым усе мастакі размясціліся ў доме адпачынку тэатраль-

ных дзяляч у Астрашыцкім Гарадку. У настрычніку творы і-га Міжнароднага пленэра жывапісу экспанаваліся ў Палацы мастацтваў. Гэтыя нацыі будуць пануць захоўвацца ва Упраўленні культуры, а ў будучым яны лягчы ў аснову Музея сучаснага мастацтва ў Мінску, бо кожны з мастакоў падарыў адну з сваіх націн гораду.

А. НЯДЗВЕЦКАЯ.

ШЛЯХАМІ КУПАЛАЎЦАЎ

У Беларускай дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна працуе выстаўка «Мастацтва жывапісцаў праўды». Багатая экспазіцыя — публікацыі розных гадоў у перыядыцы, альбомы, манускрыпты і іншыя выданні — дазваляе адчуць ас-

ноўныя этапы галоўнага тэатра рэспублікі — Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Наведвальнікі запяняюць увагу найперш на матэрыялах, якія пераносяць на сямдзят гадоў назад, калі калектыву рабіў першыя крокі.

ПРАЦЯГ ТЭМЫ БЕЛАРУСКІ ДРУК: ПАТРАБУЕЦА ІНІЦЫЯТЫВА

Як памятаюць нашы чытачы, нумар «ЛіМа» за 19 настрычніка выйшаў з незвычайнай першай старонкай — забранымі ў чорную, «жалобную» рамку словамі «Беларускаму друку пагражае натастрофа». У нумары былі таксама змешчаны ліст галоўных рэдактараў часопісаў «Полымя», «Нёман» і «Беларусь» у Вярхоўны Савет БССР і рэдакцыйны каментарый, у якім распавядалася аб тым, што найбольш трывожыць нас, лімаўцаў.

Нельга сказаць, што сёння трывож значна пменела, але, бясспрэчна, выступленне газеты атрымала грамадскі розгалас, дало пэўны плён. Лімаўская акцыя была падтрымана з трыбуны рэспубліканскага парламента, больш канструктыв-

на пачалі вырашацца пытанні, звязаныя з забеспячэннем жыццядзейнасці беларускага друку. Днямі «ЛіМ» спыніў сваё «бясчэпартнае» існаванне і, нарэшце, на пяцьдзесят восьмь годзе жыцця атрымаў пасведчанне аб рэгістрацыі...

Працягваючы тэму, хацелася б закрануць яшчэ адзін аспект. Так, з сваімі клопатамі мы, супрацоўнікі беларускіх выданняў (у выніку вядомых прычын, на жаль, пераважна стратных) звяртаемся найперш да дзяржавы. Менавіта яна ўзяла на сябе абавязак па ажыццяўленню пэўных праграм — і пануць што не абвясціла сябе банкрутам. З іншага боку, з вуснаў высокапастаўленага чынавенства мы чуюм фарэйскія словы аб тым, што

«друк першым выходзіць на рынак». Чаму фарэйскія? Ды таму, што рынак тут ні пры чым. Дзе ён, той рынак? Хіба ў нас з'явіліся свае шпрынгеры і максельты? Проста нашы родныя ведамствы, нарыстаючыся ўласнай звышманополіяй і беспанаранасцю, узялі цэны на паперу, на паліграфічныя і папавыя паслугі. Толькі гэта не рынак, а звычайны валютарызм, калі называць рэчы сваімі іменамі.

Так ці інакш, але нашы мананалісты, гуляючы ў квазірынак, усё-такі стварылі «новыя ўмовы» для нас, журналістаў. Становішча, аднак, не безнадзейнае. Мусім і мы, што называецца, «круціцца» — ёсць ідэі, праекты. Напрыклад, на старонках мінулага нумара С. Дубавец расказвае пра вопыт выдання газеты «Свабода», якая нядаўна выйшла з «падполля» і распаўсюджваецца праз ніёсіні «Саюздруку».

А вось што даведаліся мы ад часопіса «Мастацтва Беларусі», перад калектывам янога востра паўстала пытанне: як жыць далей? Расказвае аўтар ідэі, загадчык аддзела кіно і тэлебачання часопіса Уладзімір МАЙСЭЕУ:

— Усё, што напісалі ў сваім

лісце галоўныя рэдактары «Полымя», «Нёмана» і «Беларусі», — гэта і пра нас, пра сённяшні стан часопіса «Мастацтва Беларусі». З той хіба розніцай, што наш галоўны — маўчыць...

Разам з тым, Закон аб друку і іншыя заканадаўчыя акты, якія рэгулююць прадпрыемальніцкую дзейнасць, даюць нам досыць шырокія магчымасці. Не скарыстаць іх — грэх. Так нарадзілася ідэя, дзеля ажыццяўлення якой нам трэба зрабіць два рашучыя крокі. Першы крок — рэгістрацыя калектыву рэдакцыі ў якасці заснавальніка часопіса «Мастацтва Беларусі». Крок другі — рэгістрацыя калектыву ў якасці малага рэдакцыйна-выдавешкага прадпрыемства. Калектыву выбірае праўленне, праўлення на пастаяннай аснове прызначае рэдактара часопіса. Рэдакцыя, такім чынам, робіцца структурнай адзінкай малага прадпрыемства і займаецца выключна падрыхтоўкай і выпускам чарговых нумароў. Два-тры чалавекі з ліку членаў

праўлення на пастаяннай аснове займаюцца камерцыйнай дзейнасцю.

Растлумачу, што маецца на ўвазе. Сёння заплачана страты ад выдання «Мастацтва Беларусі» складаюць звыш 300 тысяч рублёў. Вядома, сума «непад'ёмная», бо мільянераў сярод нас няма. А вось палавіну яе з дапамогай спонсараў — а такія ўжо ёсць! — мы б адолелі. У гэтай палавіне і заключаецца сутнасць ідэі. Мяркуюцца, што з наступнага года мы ўдвай зменшым перыядычнасць выхаду часопіса (6 нумароў замест 12), а на вызваленыя паперы, пры ўмове захавання за намі ўсяго фонду выдзеленага, наладзім камерцыйны выпуск далаткаў мастацкага напрамку. Як паказваюць разлікі эканамістаў, даход ад продажу далаткаў павінен за год не толькі кампенсаваць страты ад выдання часопіса, але і прынесці нам прыбытак, каб ужо за свой кошт набываць неабходную колькасць паперы. А з цягам

АХВЯРАМ ЧАРНОБЫЛЯ

28 настрычніка Яго Прывасваішчэнства епіскап Беластоцкі і Гданьскі Сава прыняў у сваёй рэзідэнцыі ў Беластоку сьбра ўправы Беларускага народнага фронту «Адраджэнне» Валліціну Трыгубовіч. У гутарцы былі найперш закранутыя праблемы ратавання людзей ад наступстваў чарнобыльскай катастрофы. Уладыка Сава ўхваляў пачату БНФам акцыю міласэрнасці, мэтай якой — даць адзінакім старым людзям з заражанай зоны шанец на жыццё ў нармальным умовах. Па яго ініцыятыве 25 лістапада па ўсіх цэрквах Беластоцка-Гданьскай праваслаўнай епархіі будзе праведзены збор ахвяраванняў на будаўніцтва дома-Інтэрната для старых — ахвяр Чарнобыля. Уладыка Сава выказаў таксама згоду сваіх вернікаў працягнуць распачату сёлета справу аздараўлення дзяцей з чарнобыльскай зоны. У летнія месяцы будучага года праваслаўныя Беластоцкія маюць намер прыняць для апачынку 1000 хлопчыкаў і дзяўчынак.

НАШ КАР.

СТВОРАНА АСМ

Яшчэ зусім нядаўна творчыя саюзы існавалі не па законах адзіства Інтэрсаў іх прадстаўнікоў, а па фармальнай прыналежнасці да творчай арганізацыі. Патрэба рэфармаваць такую сістэму, зрабіць яе жыццяздольнай адчувалася даўно. Адно з першых спроб пераадолення фармальнага адносінаў паміж творцамі можна лічыць толькі што арганізаваную Асацыяцыю сучаснай музыкі (АСМ), якая стала новым элементом у структуры Саюза кампазітараў БССР. У яе увайшла група кампазітараў і музыкантаў, з'яднаных агульным творчым паміненнем. «Галоўная мэта асацыяцыі — уключэнне ў міжнародны музычны рух», — лічыць кампазітар Алег Сонін, наардынатар групы. У планах — штодзёныя пасяджэнні, на якіх будуць гучаць і абмяркоўвацца творы кампазітараў Польшчы, Венгрыі, Нарвегіі, Швецыі, Галандыі, Балгарыі.

Першае пасяджэнне АСМ было прысвечана знаёмству з творамі, што гучалі на Сусветным дні музыкі ў Осла (Нарвегія). Там пабываў і беларускі кампазітар Сяргей Бельцоўко, чья «Музыка для габоі і магнітнай стужкі» была прадстаўлена на славутым фестывалі; ён падзяліўся сваімі ўражаннямі. Сярод іх — і адкрыццё свята, грандыёзнае тэатральнае дзейства, у якім удзельнічалі амаль усе духавыя аркестры Осла, і выдатная арганізацыя канцэртаў, і ўдзел знакамітых кампазітараў ды выканаўцаў з Еўропы, ЗША, Мексікі.

Удзельнікі АСМ праслухалі на першым пасяджэнні музыку Х. Хаўга, О. Берга, Г. Твейта, О. Томасэна і інш., адбыўся эмацыянальны абмен думкамі. Тама наступнага пасяджэння — фестываль «Варшаўская восень», на якім пабывалі кампазітары А. Залётнеў і М. Стома.

Інтэнсіўнасць, з якой пачалася дзейнасць АСМ, сведчыць пра добрыя перспектывы новай суполкі, а таксама пра яе неабходнасць для мастакоў, неабыхавых да павяваў і падзей нашага часу.

Ірына МОРЫХ,
музыкантаўца.

часу мы вернемся і да штомесячнай перыядычнасці.

Нашы спадзяванні на тое, што нам пакінуць увесь фонд паперы, больш таго, дадуць магчымасць на-ранейшаму заставацца ў вытворчай сетцы друкарні, — могуць падацца марным пражэкцтвам. Але ж, калі маленькі калектыў з пятнаццаці чалавек мае намер вызваліць дзяржаву ад мільённых страт, калі самастойна бярэцца рабіць справу, патрэбную дзяржаве, хіба ён не мае права разлічваць на дзяржаўную падтрымку? Мы ж і не просім шмат — усяго толькі палавіну гадавога фонду паперы, неабходную нам у якасці стартвай пляцоўкі для рэалізацыі нашай ініцыятывы.

Падкрэсла, што камерцыйная дзейнасць, якой мы маем намер займацца, патрэбная нам не сама па сабе. Галоўная мэта, звышзадача, калі хочаце, — удыхнуць новае жыццё ў справу, якую мы робім ужо восем гадоў.

Паняцце «эміграцыя» Беларуска Савецкая Эцыклапедыя (т. 11, стар. 454) трактуе, як «прымусовы ці добраахвотны выезд грамадзян з сваёй айчыны ў іншую краіну на пастаяннае або доўгае пражыванне на эканамічных, палітычных, рэлігійных ці іншых прычынах...»

Есць у эцыклапедычным артыкуле і звесткі пра эміграцыю з Беларусі, адкуль «эміграцыйны рух — быў вельмі пашыраны ў канцы 19 — пачатку 20 стагоддзяў». Далей, праўда, робіцца ўдакладненне, што «з тэрыторыі Заходняй Беларусі, якая была акупіравана буржуазнай Польшчай, эміграцыя працягвалася да ўз'яднання з БССР у 1939 г.». І завяршаецца артыкул безапеляцыйным вывадам: «Сацыяльныя пераўтварэнні ў СССР і іншых сацыялістычных краінах ліквідавалі прычыны, якія вымушалі працоўных гэтых краін эміграваць».

Калі пагадзіцца з агульным і дастаткова банальным разважаннямі наконт характарыстыкі эміграцыі, як з'явіў, і са-

рамліва заплюшчыць вочы ў сувязі з «ліквідацыяй» прычын выезду з «СССР і іншых сацыялістычных краін», то давядзецца канстатаваць, што пра сучасную беларускую эміграцыю, у эцыклапедыі не сказана нічога. Справа ў тым, што абсалютна большасць нашых суайчыннікаў, якія сёння жывуць у краінах Заходняй Еўропы, Амерыкі і Аўстраліі, эмігравалі якраз ПАСЛЯ 1939 года, у прыватнасці, пад час другой сусветнай вайны і ў пасляваенны перыяд.

І як гэта ні парадасальна, БелСЭ напісала праўду... Тую, якую мы мелі...

Перабудова ставіць на новы, натуральны ўзровень узаемаадносін Беларусі з яе сынамі, што па волі лёсу апынуліся далёка ад роднай старонкі. На шляху да згоды і паразумення робяцца першыя крокі, адным з якіх стала XIX сустрэча канадскіх і амерыканскіх беларусаў...

СУСТРЭЧЫ БЕЛАРУСАў Паўночнай Амерыкі даўно сталі традыцыйнай і прыкметнай з'явай у грамадска-палітычным жыцці нашых суайчыннікаў, што жывуць у Злучаных Штатах Амерыкі і Канадзе. Свой першы форум беларусы правялі 38 год назад. З таго часу сустрэчы амерыканскіх і канадскіх беларусаў праводзяцца сістэматычна адзін раз у два гады і праходзяць па чарзе то ў Канадзе, то ў ЗША. На такіх мерапрыемствах звычайна абмяркоўваюцца актуальныя пытанні свецкага і царкоўнага жыцця беларускай эміграцыі, заслухоўваюцца даклады, паведамленні, адзначаюцца гадавіны славутых падзей гісторыі Беларусі, ушаноўваецца памяць знакамітых дачок і сыноў Бацькаўшчыны. І, вядома ж, кожная сустрэча — гэта заўсёды добрая нагода бабачыцца са старымі сябрамі, пагаманіць аб жыцці-быцці, завесці новыя знаёмствы.

Сёлетняя сустрэча, якая адбылася на пачатку верасня ў Кліўлендзе (штат Агаё, ЗША), па ліку была дзевятнацатай. На абмеркаванне ўдзельнікаў былі вынесены наступныя пытанні: чарнобыльская трагедыя ў Беларусі; 150-годдзе з дня нараджэння Ф. Багушэвіча; 500-гадовы юбілей Ф. Скарыны.

Асабліваць апошняй сустрэчы заключалася ў тым, што, акрамя амерыканскіх і канадскіх беларусаў, у яе рабоце прынялі ўдзел прадстаўнікі беларускіх арганізацый з Вялікабрытаніі, Францыі, ФРГ, Польшчы. Упершыню прысутнічалі тут і беларусы з Савецкага Саюза: намеснік старшыні сойма Беларускага народнага фронту «Адраджэнне», доктар фізика-матэматычных навук Ю. Хадыка, народны дэпутат Беларусі, старшыня камітэта БНФ «Дзеці Чарнобыля» Г. Грушавы, прадстаўнікі Беларускага таварыства па культурных сувязях з суайчыннікамі за рубяжом У. Навіцкі і А. Абрамчык, ансамбль народнай музыкі «Жывіца» пад кіраўніцтвам заслужанай артысткі БССР В. Пархоменкі, паэты С. Панізіні і С. Сокалаў-Воюш, журналіст С. Булацкі, старшыня савецка-амерыканскай навукова-тэхнічнай арганізацыі «Дэльта» А. Палуцін, дырэктар беларускага дзіцячага садка ў Мінску Г. Прыма, намеснік старшыні Саюза кааператываў Беларусі І. Блізюк, дырэктар мінскай музычнай школы Г. Левашкевіч, старшыня клуба «Спадчына» А. Бель, прадстаўніца пакуль што малавядомай, але, відаць, вельмі дзелавой арганізацыі «XXI стагоддзе» Т. Сушко разам з сям'ёй... Былі тут і юныя мінскія прыгажуні, што прыехалі з ціхім амбіцыйным намерам пакласці канец самотнаму жыццю славутага спевака Данчыка і ўцягнуць яго ў сеткі Гіменей. Былі, як пішуць у прагавольных справаздачах, і іншыя асобы, у тым ліку і такія, чыё з'яўленне ў Кліўлендзе, мярка кажучы, было некаторай неча-

канасцю для гаспадароў... Але шчодрасць і гасціннасць арганізатараў сустрэчы К. Калошы, С. Карніловіча, Я. Ханенкі сапраўды не ведала меж і ўсім хапіла месца пад ясным сонцам Амерыкі.

Прыемнай і хвалючай адметнасцю XIX сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі стала тое, што яе пачатак быў прымеркаваны да ўрачыстага адкрыцця новага будынка Беларускага грамадска-культурнага цэнтра «Полацак», які выраб у ваколіцах Кліўленда ў ціхім невялікім гарадку Стронгсвіл непадалёку ад вуліцы Уэбстэр-роўд. Гэты прасторны светлы палац (аўтар праекта — архітэктар Зоран Гарадзіцкі) быў пабудаваны за год і абышоўся нашым суайчыннікам амаль у мільён долараў. Будынак забяспечаны самым сучасным інжынерна-тэхнічным абсталяваннем і прызначаны для правядзення масавых мерапрыемстваў, дзелавых сустрэч, з'ездаў, канферэнцый, сімпозіумаў і г. д. Пра інтэр'ер пахлапаціўся мастак з Беластоцкіны Я. Салавянюк. Выпускнік Акадэміі мастацтваў у Торуні, Янка не

даволі актыўна прапагандаваў А. Бель...

Я глядзеў на новенькі беларускі цэнтр, роўны ягому сярод аналагічных збудаванняў на тэрыторыі ЗША і Канады сёння, бадай, няма, і міжволі прыгадваў, як 2 гады назад разам з заслужаным артыстам БССР В. Скоробагатавым і актывістамі кліўлендскай беларускай грамады К. Калошам, С. Карніловічам, І. Каляда-Смірноф, А. Кабякам, Я. Ханенкам хадзілі па гэтых мясцінах, дзе стаялі высокія разгалістыя сосны, і марылі, гаварылі пра будучы цэнтр, пра тое, што нам трэба смялей ісці насустрач адзін аднаму, хутчэй адкідаць старыя няўключныя ідэалагічныя догмы, якія, акрамя горкай крыўды, незаслужаных папрокаў ды беспадстаўных абвінавачванняў, нічога не далі...

Едкім дакорам урэзаліся ў памяць словы, тры дні назад яшчэ пачутыя ў Нью-Йорку ад майго земляка з Наваградчыны, старшыні Нью-Йоркскага аддзела Беларуска-Амерыканскага Задзіночання (БАЗА) К. Мерляка: «...Мы чакалі гэтую сустрэчу 45 год...» Божа, і калі

Адкрыццё грамадска-культурнага цэнтра «Полацак».

Фота А. АБРАМЧЫКА.

адзін раз наладжваў выставы сваіх прац у Польшчы, набыў цвёрдую рэпутацыю кваліфікаванага спецыяліста ў жанры царкоўнага жывапісу. На гэты раз работы Салавянюка — абразы (алеі), тэмпера, каларыявы рэльефы), выкананыя ў традыцыйна праваслаўнай беларускай жывапісу XIII—XIV стагоддзяў, і серыя прац, прысвечаных беларускаму асветніку-гуманісту Ф. Скарыне, сталі не проста часткай дэкаратыўнага афармлення залы, а, здавалася, унеслі сюды подых самой гісторыі, філасофіі і надзеі... Арыгінальнае выстаўка Я. Салавянюка ўдала дапаўнялася работамі беларускіх мастакоў, якіх тут

ж мы, беларусы, навучымся гаварыць і ладзіць паміж сабой? Каго цяпер вінаваціць, што цягнуліся доўгія дзесяцігоддзі агрэсіўныя злосныя напады з аднаго боку і зацягата маўчання, напружанага чакання — з другога? — Сталіна, Хрушчоў, Брэжнеў?..

ПЕРШАГА ВЕРАСНЯ з самай раніцы да новага будынка Беларускага цэнтра пачалі з'яўдацца самавітыя «форды», увішныя «таёты», шыкоўныя «крайсслеры». Па нумарах легкавушак можна было вывучаць геаграфію ЗША: тут госці з суседніх штатаў Мічыган, Індыяна, Ілінойс, Пенсільванія і больш далёкіх гарадоў Нью-

даюцца падарункі з Беларусі. Гэта ёмка эцыклапедычныя выданні, творы беларускіх пісьменнікаў, карціны нашых мастакоў, грампластынкі з запісамі ансамбляў «Свята» і «Купалінка».

Святары на чале з архіепіскапам Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы Мікалаем асвятляюць новы будынак і адслужваюць урачысты малебен. У прапаведзі настаўца прапаганды Міхася Страпко прагучалі трапяткія словы чалавечай спагады Беларускаму народу і светлай надзеі, што беларусы, якія зведалі ў сваёй гісторыі столькі бед і ўціску. (Працяг на стар. 13—14).

ЦІ ТЫЯ СПАДАРОЖНІКІ?

Не вытрымаў, вырашыў напісаць у вашу газету. Нагодай паслужыў ліст-зварот пісьменнікаў — членаў КПСС да ЦК Кампартыі Беларусі, апублікаваны ў «ЛіМ» № 40 пад назвай «Каму, якому народу служым?»

Я вельмі паважаю ўсіх, хто падпісаўся пад зваротам, іх імкненне адраджэння нацыянальнай культуры, але, на мой погляд, аўтары выбралі не той шлях вырашэння праблемы. Шлях гэты бесперспектыўны. У самім жа адкрытым лісце пісьменнікаў прыгадваецца зварот Якуба Коласа ў ЦК КПБ з аналагічнай просьбай 34 гады назад. Усе гэтыя заклікі, адозвы, нацэлены на абуджэнне сумлення і літасці «гаспадар», невыканальныя. На жаль, партыя ніколі не разглядала праблемы той ці іншай нацыі. Партыя толькі карысталася своеасаблі-

вай нацыянальнай арнаменталістыкай дзеля таго, каб не «спалохаць» намечаныя для далучэння да сацыялістычнага блоку народы.

Яшчэ ў самым пачатку «камуністычнага шляху» лёс беларускай нацыі быў вырашаны, «Мы лічым, што беларусы не з'яўляюцца нацыяй і што тыя этнаграфічныя асаблівасці, якія іх аддзяляюць ад астатніх рускіх, павінны быць зжыты». Гэта гаварыў камуніст з 1910 года В. Кнорын, сакратар ЦК КП(б) Беларусі.

1 студзеня 1919 г. была ўтворана БССР у складзе Гродзенскай, Мінскай, Магілёўскай, Віцебскай і Смаленскай губерняў. Відаць, ЦК РКП (б) гэта не вельмі задавальняла, таму што праз два тыдні, а іменна 16 студзеня, было прынята рашэнне ў Маскве аб перадачы Віцебскай, Смаленскай і Магілёўскай

губерняў у склад Расіі. Без ведама насельніцтва, без яго згоды, толькі па ўказанні ЦК вырашыўся лёс многіх людзей. Жадаючы нека растлумачыць народу тое, што здарылася, газета «Соха і молот» 8 лютага 1919 г. (Магілёўская губерня) сіліцца абяліць дзеянні ЦК РКП(б) у гэтым напрамку. Яна піша: «В наших школах, учреждениях, на собраниях пишут и говорят на обыкновенном русском языке. И только шарлатаны из числа Минской буржуазной Рады с помощью чужеземных штюков смогли навязать нам тот дикий белорусский язык, который для белорусского народа умер многие сотни лет назад».

Можна прыводзіць шмат прыкладаў, але хачу вярнуцца ў дзень сённяшні. Цяпер выдаюцца ў Маскве аб перадачы Віцебскай, Смаленскай і Магілёўскай

Калі хто-небудзь жадае сапраўднага адраджэння Беларусі, той павінен браць на ўзбраенне ўсё новае і карыснае з жыцця сучаснага грамадства, а не з догмаў Маркса, бо за паўтара стагоддзя камунізм так і застаўся той зданню, якая блукае па Еўропе. Трэба знайсці ў сабе мужнасць зразумець сітуацыю сённяшняга дня, каб выбраць правільную пазіцыю з тым, каб праз 34 гады якія-небудзь пісьменнікі-камуністы зноў не прасілі свайго «гаспадара» аказаць міласць. Толькі вось пытанне: ці захавецца беларуская нацыя ў 2024 годзе?

Многія, відаць, не пагодзяцца з маім пунктам гледжання, будуць успамінаць і пэўныя «поспехі», але я думаю, што асноўны довад — гэта сённяшняе становішча ў нашай рэспубліцы. Няхай пісьменнікі, што падпісалі зварот, задумаюцца, ці тых яны выбралі «спадарожнікаў» у заўтрашні дзень?

А. РЫЛЬКОУ.

г. Магілёў.

ЧАС ЗРАБІЦЬ ВЫБАР

Я адзін з тых, каго раней называлі маўклівай большасцю, і, як прадстаўнік гэтай большасці, маю права быць пачутым.

Мяне не пакідае адчуванне, што мінаюць тыдні, якія б маглі акрэсліць будучыню Беларусі, але патанюць яны ў абыякавым чаканні вырашэння лёсу рэспублікі цэнтрам. Цяжка бацьчыны гэта. На маю думку, незайздорнае нашае жыццё — вынік страты нацыянальнай свядомасці. Жывём, як чужынцы, на сваёй зямлі. Не шкадуем яе, не хочам ведаць бацькавай мовы, сваёй гісторыі, не хочам быць беларусамі, не хочам нават ратавацца ад Чарнобыля. Куды ўжо далей! На жаль, гэта ўсё, што мы займелі. А што страцілі?

1918 г. Брэсцкі мір. Беларусь ахвяруецца Германіі дзеля выратавання большавізму. 1920 г. Рыжскі дагавор. Большая частка Беларусі ахвяруецца Польшчы дзеля выратавання Саветскай Расіі. 1928—1939 гг. Вынішчэнне сялянства, інтэлігенцыі, прымушовае рэформа правапісу з мэтай набліжэння да рускага. 1939 г. Перадача Масквою Літве калыскі беларускай

дзяржаўнасці — Вільні і Віленскага краю. 1940 г. Перадача Масквою Літве яшчэ амаль 6 тыс. км² беларускай зямлі ў якасці падарунка за яе ўваход у склад СССР. 1941—1944 гг. Вайна. Беларусь кінута пад ногі Германіі. Адыграла ролю «санітарнага кардону». 1945 г. Перадача Польшчы Беласточчыны дзеля вечнага сяброўства СССР і Польшчы. 1950—1970 гг. Змяненне назваў беларускіх гарадоў і вёсак. Татальная русіфікацыя адукацыі, справаводства. Гіганцкая будоўля з прытокаў рускамоўнага насельніцтва. 1970—1980 гг. Меліярацыя Палесся. Афганская вайна. 1986 г. Чарнобыль...

Калі ўлічыць і тое, што дзесяцігоддзямі знішчаліся помнікі гісторыі і культуры, што Беларусь аддала тысячы квадратных кіламетраў Міністэрству абароны СССР, што да дзесяткаў ракетных баз на Беларусі зараз далучаюцца войскі з Еўропы, што на Беларусь скінулі «яе» долю бюджэтнага дэфіцыту СССР, то як і на што нам жыць?

Пэўныя спадзяванні на лепшае жыццё зараз звязваюць з

абнаўленнем Расіі. Але сучасная Расія — гіганцкая рэспубліка, якая не мае ўнутранай згоды наконт далейшых шляхоў свайго развіцця. Таму такія асобы, як Ельцын, Сабчак, Папоў і іншыя, не з'яўляюцца гарантыяй доўгатэрміновай прагрэсіўнай палітыкі. Да таго ж, сярод кандыдатаў у лідэры Расіі шмат людзей з месіяніцкімі амбіцыямі і імперскім складам мыслення. Гаворачы аб Расіі, яны маюць на ўвазе ўсёў СССР. А дзе імперыя, там абавязкова ёсць і метраполія, і калонія, і асіміляцыя.

З вялікай асцярогай я стаўлюся да эканамічных праграм, якія прадугледжваюць адзіную эканамічную прастору. Гэтую «адзіную эканамічную прастору» лепш за ўсіх скарыстае мафія, а адзіныя грошы, розныя ўзроўні развіцця рэспублік і адсутнасць таможны дапамогуюць ёй. Урэшце, нават у выпадку поспеху праграмы адбудзецца ўсяго толькі эканамічнае развіццё беларускай тэрыторыі, а не Адраджэнне Беларусі.

Да таго ж, гэта будзе далейшая падтрымка «братэрскіх» сувязей, пры якіх эканоміка

падпарадкоўваецца ідэалогіі і пры якіх немагчыма навучыцца жыць самастойна.

Ёсць і яшчэ адна акалічнасць. Адзіная эканамічная прастора прадугледжвае адзіны рынак працоўнай сілы. Калі гэта здзейсніцца, то, на маю думку, з надзеяй на адраджэнне Беларусі як непаўторнай з'явы сусветнай супольнасці прыйдзеца развітацца назаўсёды. Магутная мова міжнацыянальных зносін загучыць паўсюдна на Беларусі, а беларуская мова застаецца месца толькі на фальклорных святах на Белаі дачы.

Удзел у стварэнні сучаснай краіны, свабоднай Беларусі — што можа быць больш натхняючым для яе грамадзян!

Давайце ж скарыстаем права на поўны суверэннітэт, абвешчаны Дэкларацыяй 27 ліпеня, тым больш, што пасля Чарнобыля Беларусь мае права на кампенсацыю за знявечаную зямлю, і такой кампенсацыяй можа стаць уся маёмасць Саюза ССР на тэрыторыі рэспублікі. Давайце ж скарыстаем суверэннітэт і як мэту і як сродак Адраджэння. Гістарычны прыклад — побач: прыбалтыйскія рэспублікі.

Час зрабіць выбар...

У. МАРЧАНКА,
інжынер-электроншчык.

г. Мінск.

ПАЧЫТАЕМ КРЫНІЦЫ...

Каму з нас не вядома аб паўстанні Налівайкі? З захваленнем распавядае гасцяна горада аб гэтых падзеях экскурсавод, наведвальнікам краязнаўчага музея прапануе паглядзець тут на карціну «Налівайка ў Магілёве», дзе барацьбіт за народную долю карае гніючых эксплуатацый. Тое ж самае вы працягаеце ў падручніках па гісторыі БССР, як у старым пад рэдакцыяй Абэцэдарскага, так і ў «новым» пад рэдакцыяй Загарульскага. Там чорным па белым напісана, што Налівайку падтрымалі гараджане Магілёва, якія царпелі ад каталіцкай экспансіі, ад рэлігійнага ўціску. Налівайка выглядае тут барацьбітом за праваслаўную веру, абаронцам беларусаў.

Давайце ўсё ж такі разбяромся, дзе тут праўда, а дзе мана.

Часам гавораць, што гісторык-дылетант адрозніваецца ад гісторыка-прафесіянала тым, што апошні чытае крыніцы, а не нечы іх пераказ, не прымае на веру канцэпцыі, якія не маюць дакументальных доказаў. Што ж, думка слушная. Давайце і мы паспрабуем вярнуцца да крыніц: Хронікі беларускага горада Магілёва Сурты

і Трубніцкіх, Запіск Ігумена Орэста, Баркулабаўскага летапісу, Актаў археграфічнай камісіі.

Сведзьваецца, што Налівайка знайшоў падтрымку гараджан і быў сустрэты ледзь не з энтузіязмам.

Разгорнем Баркулабаўскі летапіс: «Лета божого нарожэння 1595, месяца ноября 30 дня в понеделок за тыдзень пред святым Николюм. Севериян Налівайко: при нем было козаков 2000, да 14 гаковниц. Место славное Могилев, место по-божое, дома, крамы, острог выжгли, домов всех яко 500, а крамов з великими скарбами 400. Мещан, бояр, людей учтивых так мужей, яко и жон, детей малых побили, порубали, папаганили, скарбов теж незличоных побрали с крамов и з домов».

Стоп! Давайце, шануючы чытачы, крышачку параважваем.

Як вядома, у 1580 годзе пад час Лівонскай вайны Магілёў быў амаль цалкам спалены маскоўскімі войскамі, дашчэнту былі спустошаны пасады горада. Такім чынам, 500 спаленых дамоў — гэта большая частка тагачаснага Магілёва; калі браць за 100% лічбу ін-

вентара 1577 года, у якім значыцца 1261 дом, то гэта амаль 40% — нават калі не браць пад увагу спусташэнні 1580 года. Ні ў адной пісьмовай крыніцы мы не знойдзем сведчанняў аб падтрымцы магілёўцамі Налівайкі, таму што яе проста не было. Але вось што казакі «мещан, бояр, людей учтивых (г. зн. гараджан) так мужей яко и жон, детей малых побили, порубали» — пра гэта дакументы сведчаць.

Гавораць, што Налівайка быў абаронца праваслаўя і барацьбіт з каталіцкай экспансіяй.

Але як растлумачыць тады той факт, што «абаронца праваслаўя» паліць праваслаўныя храмы? «...две приходские деревянные церкви, Рождество-Богородицкую, стоявшую близ Виленских городских ворот, и Благовещенскую, стоявшую на Ветреной улице (сучасная Ленінская) за большым валом, где ныне Костерня, сожгли» (Акты Арх. Комис. Т. 2. Приложение. Записки игумена Ореста. С. 5).

І яшчэ пытанне. З якім каталіцкім уціскам змагаўся Налівайка, калі першы каталіцкі храм, Фарны касцёл, з'яўляецца ў Магілёве толькі ў 1604 г.? А ў 1595 годзе ў горадзе не бы-

ло ніводнага каталіцкага храма!

Дык ад каго абараняў Налівайка праваслаўных гараджан? Ад саміх сябе? А можа, «ратаваў» вольных гараджан ад іх маёмасці? Я лічу, што гэта больш адпавядае тагачаснай рэчаіснасці.

Такім чынам, мы можам канстатаваць звычайны разбойніцкі напад казацкай вольніцы, галоўнай мэтай якой быў трывіяльны рабунак багатага горада. Тут дарчы прыгадаць паходы таго ж Налівайкі ў Малдову, іншых казацкіх атрадаў у Турцыю, паход Разіна ў Персію, якія яднаюць галоўныя мэты, дзеля якіх яны ажыццяўляліся — рабунак і ўзяцце багатай здабычы. Яны нічым не горшыя і не лепшыя за пірацкія рэйды прадстаўнікоў іншых народаў.

І яшчэ вось аб чым карціць сказаць. Напэўна, аўтары падручніка па гісторыі БССР (М. П. Баранав, Э. М. Загарульскі і Н. Г. Паўлава) лічаць сябе ўсё ж такі прафесійнымі гісторыкамі. Тады незразумела, якімі ж крыніцамі карысталіся паважаныя таварышы пры ўкладанні гэтага «перабудовага» падручніка?

Ігар МАРЗАЛЮК,
студэнт IV курса гістфака
МДП імя А. Куляшова.

г. Магілёў.

«Піянер Беларусі»: ПАД ЗНАКАМ АДРАДЖЭННЯ

Загаворыць школа — загаворыць народ... Словы гэтыя апошнім часам паўтараюцца часта, калі справа тычыцца далучэння беларусаў да роднай мовы, да нацыянальнай культуры. Школа ж пачне размаўляць па-беларуску, калі яна стане сапраўды нацыянальнай. А пакуль што вярнуць беларускую мову ў школу павінны дапамагаць настаўнікі, бацькі, друк.

Але, і перыядычны друк, найперш дзіцячы. Як можна паспяхова гэта рабіць, сведчыць прыклад газеты «Піянер Беларусі». Перагарніце падшыўкі за апошнія гады і вы пераканаецеся, што яшчэ задоўга да таго, як быў прыняты Закон аб мовах у Беларусі ССР, рэдакцыя ўзяла кірунак на матэрыялы, якія прапагандаюць усё адметнае, нацыянальнае, знаёмляць чытачоў з культурнымі і гістарычнымі помнікамі рэспублікі, знакамітымі людзьмі, што жылі і працавалі на Беларусі ў розныя часы. Апошнім ужо часам гэтыя публікацыі сталі больш сістэмнымі, мэтанакіраванымі.

Вось пастаянная рубрыка газеты «Наша родная мова». Упершыню яна прапісалася ў «Піянеры Беларусі» ў 1983 годзе. Цяпер жа яна набыла яе бы другое дыханне. Як правіла, тут выступаюць самі юныя чытачы. Яны рэгулярна атрымліваюць своеасаблівы заданні. Каб выканаць іх правільна і своєчасова, неабходна правіць кемнасць, назірлівасць і, зразумела, добрае веданне роднай мовы. Не абдызены і тыя, хто на яе забыўся ці ведае слаба: асобныя заданні разлічаны менавіта на такіх чытачоў. У час аднаго з заданняў «Піянер Беларусі» параў хлопчыкам і дзяўчынкам паспрабаваць адзін дзень параспаўляць дома, на вуліцы толькі па-беларуску. Што з гэтага атрымалася, відаць з допісаў — шчырых, непасрэдных.

Раздзел «Нам засталася спадчына» вядуць у газеце вядомыя пісьменнікі, навукоўцы, настаўнікі. Матэрыялы раздзела пашыраюць звесткі, якія дзеля атрымліваюць на школьных уроках. Так, намеснік галоўнага рэдактара выдавецтва «Навука і тэхніка» З. Санько ў артыкуле «У «Нашай Нивы» — новае жыццё» расказаў пра фансімільны выпуск вядомай беларускай газеты, пазнаёміў чытачоў са зместам гэтага выдання, што стала «летатісам нацыянальнага Адраджэння, энцыклапедыяй вызваленчага руху на Беларусі». У. Арлоў у сваім выступленні звярнуўся да незабытага вобліку Ефрасіні Полацкай («У гонар знакамітай палачанкі»). В. Чамярэцкі паспрабаваў асэнсаваць жыццёвы і творчы подзвіг другога вядомага палачаніна — Францыска Скарыны («Дзеля ўзвышэння народа, дзеля выхавання чалавек»). Некалькі матэрыялаў надрукаваў тут археолаг І. Чарняўскі.

Гэты раздзел дапаўняюць рубрыкі «Экспедыцыя юных краязнаўцаў» і «Вандруюць юныя фалькларыстаў». Чытачы запрашаюцца ў падарожжа па родным краі, каб уведаць паходжанне назваў роднай вёскі ці горада, запісаць легенды і паданні, якія бытуюць у пэўным рэгіёне.

Усё гэта спрыяе таму, каб дзеці адчувалі сябе маленькімі грамадзянамі менавіта Беларусі, той зямлі пад белымі крыламі, дзе ім пашчасціла нарадзіцца, дзе яны жывуць, зямлі, якую павінны любіць і шанаваць.

Ёсць у газеце і іншыя цікавыя і змястоўныя рубрыкі, як «Пароль: творчасць», «Мой родны край», «Народнае мастацтва». Рэгулярна расказваецца на яе старонках і пра найбольш значныя кінігі беларускіх дзіцячых пісьменнікаў, вяртаюцца з небыцця забытыя імяны нашай літаратуры.

А крытычны заклік можа быць, бадай, адзін: часам публікацыі газеты не заўсёды ўлічваюць узрост чытацкай аўдыторыі — надароўка ў іх і ўскладненасць гаворкі, і абіяжжарнасць моўных канструкцый.

ЛІМАВЕЦ.

Мінскі гарсавет падтрымаў ідэю Беларускага народнага фронту аб аднаўленні нацыянальна-гістарычнага бел-чырвона-белага сцяга і герба «Пагоня», а ў лідэраў фронту ляціць яшчэ болей камянёў. Чаму ж так адбываецца?

Аб гэтым, а таксама аб нацыянальнай самасвядомасці беларусаў журналіст Аляксандр Шагун гутарыць з адным з лідэраў БНФ, доктарам гістарычных навук, членам КПСС Міхасём Ткачовым.

— Міхась Аляксандравіч, напюнь, што першы раз мы з вамі сустраліліся ў лютым гэтага года напярэдадні выбараў у Вярхоўны Савет рэспублікі. Грамадская атмасфера тады была насычана парыхам палітычных страстей. Здавалася, паднялі запалку і палыхне. З розных трыбун чуліся заклікі да байкоту, ізаляцыі народнага фронту. Усіх яго прадстаўнікоў агулам называлі экстрэмістамі. Ну а што датычыць беларускай нацыянальнай сімволікі, тых самых бел-чырвона-белага сцяга і герба «Пагоня», на якім — віцязь на кані з мячом у руцэ, то яна была занесена ў разрад нацыяналістычнай і нават фашысцкай, паколькі, маўляў, гэты сцягі выкарыстоўвалі ў 1917—1920 гадах буржуазныя нацыяналісты і нямецкія паслугачы ў час акупацыі. Разумныя ж довады другога боку проста не браліся пад увагу... І ўсё ж вы з аптымізмам сцвярджалі, што галоўныя ідэі і пункты перадавыбарнай праграмы БНФ — эканамічная рэформа, абвешчэнне незалежнасці (суверанітэту) рэспублікі, дзяржаўнасць беларускай мовы, выкрыццё ўсіх злавесных талінаў чарнобыльскай катастрофы неўзабаве будуць успрыняты ўсім грамадствам, уключаючы і лютыя нядобрычліўцаў народнага фронту. Мінута крыху болей чым паўгода і збылося, здавалася б, самае неверагоднае — афіцыйнае прызнанне гістарычнай беларускай сімволікі.

— Іначай і не магло быць. Віцязь на белым кані — гэта не нейкі злавесны сімвал, знак агрэсіўнасці БНФ. Пад ім змагаліся і паміралі, адстойваючы сваю волю ад нямецкіх крыжаносцаў, беларускія палкі. Пад гэтым сцягам нашы продкі пабудавалі сваю дзяржаву — Вялікае княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае, у якой дзяржаўнай мовай была беларуская. Гэты сцяг абуджаў і абуджае нашу нацыянальную самасвядомасць і імкненне зберагчы, захаваць сваю зямлю. Бо і цяпер над нашымі лясамі і раўнінамі не меншая бяда, чым, даруйце за такое параўнанне, — татар-мангольскае іга над Руссю, — гэта чарнобыльска-катастрофа. Тры гады пасля яе людзі спалі пад салодка-хлуслівымі словамі апарату, а хто іх разбудзіў, вывёў пад гэтым сцягам на вуліцу, на барацьбу? Народны фронт.

Мы павялі беларусаў пад знакам «Пагоні» на адраджэнне нацыянальнай духоўнасці, культуры, школы, мовы, зусім не заклікаючы да размежавання з іншымі народамі, а толькі ў цяжкай працы адраджаючы сваё, спадчэчнае, без якога беларус ужо не беларус, а проста бяздумны чалавек перакаці-поле. Гэта цяпер разумее кожны непрадузяты чалавек.

Але чаму ж вы тады, у цяжкім для БНФ лютым, не апублікавалі нашу размову? Здрэйфілі?

— Не, тут іншае. Я вырашыў супаставіць два пункты гледжання — БНФ і ЦК Кампартыі Беларусі — на адраджэнне нацыянальнай самасвядомасці беларусаў.

— Слушна: гэта дзве процілеглыя і пакуль што найбольш уплывовыя грамадска-палітычныя сілы ў рэспубліцы. І што ж?

— Звярнуўся да сакратара ЦК КПБ на ідэалогіі Валерыя Пячэнінава. Але ён адказаў на пытанні, якія цікавілі рэдакцыю, адмовіўся, спаслаўшыся на вялікую занятасць. Паслухаўшы парады памочніка Пячэнінава, спусціўся на прыступку нізкай партыйнай іерархічнай лесвіцы, папрасіў прыняць для гутаркі загадчыка ідэалагічнага аддзела Арназда Русецкага. Ледаць толькі даведаўшыся, у чым справа, Русецкі заклаваў, перайшоў на крык, ды таі, што, здавалася, нагрэлася тэлефонная трубка: «Ды як вы можаце звяртацца да мяне з такім пытаннем? Вы што — не разумееце абстаноўкі? Яны (меліся на ўвазе лідэры БНФ) нас ігнаруюць, абліваюць грязню, а

вы прапануеце весці з імі мілую гутарку?» Былі і яшчэ спробы пагута-рыць на гэтую тэму з кіруючымі ідэалагамі ЦК, але, на жаль, час быў патрачаны марна.

— Спачуваю вам, вы апынуліся між двух агнёў і атрыма-лася, як у класічнай прымаў-цы: пакуль «паны» б'юцца, у мужыка чупрына трашчыць.

— Дзякую за разуменне. Але мяне, Міхась Аляксандравіч,

здаўляе іншае. Як гэта вы ўсталі між двух агнёў? З адна-го боку, з'яўляецеся адным з лідэраў БНФ, а з другога — членам КПСС. Між тым, ЦК КПБ паставіў пытанне так, што хто ўваходзіць у народны фронт, выключы-чаецца з членаў партыі. А ў сваю чаргу, ваш калега, старшыня сойма БНФ Зянон Пазняк вельмі крытычна настроены да ўсіх камуністаў, катэгарычна адмаўляецца даваць інтэрв'ю карэспандэнтам партыйнага і савецкага друку, ведучы сябе ў адносінах да іх не заўсёды карэктна. Не даўна, што і журналісты плаццяў яму часта тым жа: у лідэра градам сыплюцца камяні — злосныя артыкулы, памфлеты, рэплікі.

— Ну, па-першае, у нас усё-такі не казарма і не таталітарная арганізацыя, а дэмакратычны народны рух. У статуте БНФ, прынятым у красавіку мінулага года на з'ездзе ў Вільні, запісана, што кожны, так сказаць, народнафронтавец вольны сам вырашаць, быць яму ў КПСС ці выйсці з яе ра-доў. Пакуль што гэтага пункта ніхто не адмяняў. Ну, а што датычыць адносін да мяне, то яны, вядома, неадназначныя. З боку радыкалаў, якія ёсць у любым грамадска-палітычным руху, у тым ліку і ў нашым, прэсінг адчуваецца. Вось і на апошняй канферэнцыі сойма паставілі, вобразна кажучы, на сцэне пустое вядро і што ёсць сілы білі ў яго нагамі, хто мацней, хто пераверне. Я кажу: дарэмна, хлопцы, надрываецца, вядро ж пустое, выліта з яго ўсё за гады роздуму, пакут. Пераасэнсавана, перажыта ўсё тое, што засціла вочы мно-гім камуністам, у тым ліку і мне, не давала ўстаць на ўвесь рост, атрэсіць павуцінне старых догмаў. Ну а ідэі і планы народнага фронту хіба я не падзяляю, не адстойваю іх? Ці я здрадзіў каму за гады сумеснай працы? Гэта сказаць ні ў кога не павернецца язык. Дык нельга ж, на самай справе, усіх без разбору камуністаў заліч-ваць у касту адвержанага і пра-кажонных. Адна справа — ні ў чым не вінаватыя радавыя член-ны партыі, іншая — апаратчы-кі, якія бяжыць страціць свае пасады, прывілеі, раптам стаць непатрэбнымі і болей таго — бескарыснымі. Вядома, за-раз пад градам крытыкі ад сва-іх мне было б прасцей выйсці з партыі. Але хто ў ёй застанец-

ца? Адны кансерватары? Дык іх жа і так з кожным днём стано-віцца ўсё болей. Так і плыве з усіх куткоў настальгія па моц-най руцэ незабыўнага Іосіфа Вісарыянавіча. Ну, а апынуў-шыся ў пераважнай большасці, хіба не спячучыя яны намертва з процілеглай сілай — БНФ? З усёй адказнасцю заяў-ляю, што наш ЦК у адно-сінах да нацыянальнага руху вядзе састарэлую прасталіней-ную палітыку адмаўлення. Такі воль палітычны, нацыянальны нігілізм толькі раздражняе люд-зей і выклікае алергічную рэ-акцыю адмаўлення. Як паветра, неабходна нацыянальнае пры-мірэнне. «Круглы стол» усіх грамадскіх сіл для выратаван-ня народа ад чарнобыльскай катастрофы, стварэння перспек-тывы для дзяцей, унукаў — воль стрыжань гэтай праграмы пагаднення. Але для гэтага ў ЦК КПБ патрэбны маладыя свежыя сілы.

Падкрэслію, што, застаючыся на сваіх ідэйных пазіцыях,

сваіх хочучь пакінуць галеч. А чалавек павінен мець сваю ква-тэру, і народ павінен мець сваю зямлю і свой бацькоўскі дом. Калі навайдзем парадак у сваёй хаце, як кажучь беларусы, та-ды можам зірнуць, а што ж у суседа робіцца, у другім пад-ездзе. Ці цэлыя там вокны, ці не разбітыя дзверы? Паверце, мой навуковы і жыццёвы вопыт падказвае: калі ў гэтых на-цыянальных кватэрах будзе парадак, то будзе парадак і ва ўсім саюзным доме.

Цяпер усе руцца з гэтага агульнага дому, гэтага Саюза, а потым, калі ўсё адцэнтрую-ца, калі кожны навайдзе пара-дак у сваім доме, няма сумнен-няў, пойдзем насустрач адзін аднаму. Ды і зараз ужо ідзем, шукаем кантакты, дзелавыя сув-язі. Мне ў гэтым плане вель-мі сімпатычны наш старшыня Саўміна Вячаслаў Кебіч. Па яго ініцыятыве ва ўмовах калі распадаюцца, не дзейнічаюць ўнутрысаюзныя сувязі, нягле-дзячы на грозныя ўказы прэзі-

рофы. Але аператыўна выра-шыць гэтае пытанне немагчы-ма: трэба яго абавязкова ўз-гадніць з Масквой. А там дзе-сяткі, сотні перашкод — адно ведамства, другое, пятае. Па-куль дагаворваемся, вырашаем — гародніна згібла або яе скармілі жывёле.

Усе гэтыя балячкі і нарывы гнілой адміністрацыйнай сіста-мы народны фронт бачыў яшчэ некалькі гадоў таму назад. Ён жа нарадзіўся не на пустым месцы, а на ніве абуджэння на-цыянальнай самасвядомасці бел-ларусаў і сабраў пад сваё кры-ло цвет беларускай інтэліген-цыі. Акумуляцыя гэтага інтел-лекту дазволіла нам пралічыць наперад на два гады варыянты развіцця рэспублікі і аданіць, узабачыць задачы, якія стаяць перад нацыяй.

І толькі ў выніку гэтага ана-лізу ў сферы эканомікі, напры-клад, мы прапанавалі, побач з дзяржаўнай і калгасна-каапе-ратыўнай уласнасцю, уяўлен-не прыватнай уласнасці на

Коннік з мячом над горадамі

трэба аб'ядноўвацца для галоў-нага: умацавання суверэннага рэспублікі, пераводу яе на эфектыўны рыначныя адносі-ны. Для гэтага патрэбны магі ўсіх, тым болей, што прапано-вы народнага фронту, як мы ўжо казалі, знаходзяць пад-трымку ў грамадстве.

Ну а што датычыць адносін Пазняка да журналістаў, ды і наогул да процілеглых палітыч-ных сіл — гэта супярэчлівая справа. У нашага лідэра ёсць памылкі, і мы іх не хаваем, крытыкуем Зянона Станіслава-віча. Але, разумееце, яму ня-лёгка давацца адстойваць шы-рока прызнаныя сёння планы. І з працы звальнялі за гэта, і кампраметавалі, і спрабавалі арыштаваць. Дайшло да зусім подлых выдумак: адна з газет беспасадэчна заявіла, што сва-які і бацькі Пазняка супрацоў-нічалі з фашысцкімі акупанта-мі. Гэты матыўчык падапіла другая партыйная газета — пайшло па-схала. Разлік быў вельмі тонкі: у Беларусі, дзе кожная другая сям'я загінула або пацярпела ў вайну, любы чалавек, чый аўтарытэт якім-небудзь чынам запэцканы су-працоўніцтвам з акупантамі, ператраецца ў палітычны труп. Уяўляеце зараз, чаго нам каштавала абвергнуць гэты шы-рока растыражаваны паклёт, якую душэўную траўму плёткі нанеслі такому крышталю чы-стому чалавеку, як Пазняк. Вось таму, можа, і глядзіць ён зараз воўкам на вашага брата, журналіста.

— Міхась Аляксандравіч, лю-даў, іншы раз, папракаюць лідэ-раў народнага фронту Беларусі за тое, што яны імкнуцца раз-весці людзей на нацыянальных кватэрах, адасобіць адзін ад ад-наго, адгарадзіцца плотам, ме-жамі. Хіба гэта не так?

— А вы ведаеце, гэта звы-чайна нашы паважаныя ветэ-раны абуралі: воль разбрыда-юцца грамадзяне Саюза ССР на нацыянальных кватэрах. Самі яны, на жаль, усё жыццё пра-вялі ў камуналках, у нягодах і нястачы, упарта і безвынікова пераадоўваючы іх, і дзяцей

дэнта, Беларусь пайшла на пра-мы дыялог з сярэднеазіяцкімі і закаўказскімі рэспублікамі. Ка-захстанам, Украінай, Расіяй, Літвой, Латвіяй. З імі падпіса-ны доўгатэрміновыя дагаворы аб дружбе, супрацоўніцтве і ўзаемнай дапамозе. Не сумня-ваюся, што гэтыя пагадненні стануць своеасаблівым буфе-рам, які замартызуе удар па эканоміцы рэспублікі ў пера-ходны перыяд да рынку. Бо нам патрэбна, дапусцім, пад-трымка Туркменіі або Малдовы не меней, чым ім наша і г. д.

Дык вось, наш кіраўнік ура-да, дарэчы, член Бюро ЦК КПБ, чалавек, якога не запа-дозрыў у тым, што ён спавя-дае ідэі народнага фронту, вы-ступіў літаральна дзямі на не-чарговай сесіі Вярхоўнага Са-вета БССР і вымушаны быў канстатаваць, што калі да 1 студзеня наступнага года саюз-ны дагавор не стане рэальнас-цю, Беларусь павінна ісці ўлас-ным самастойным шляхам. Мець свае банкі, сістэму па-даткаў, свае беларускія грошы. І не сумняваюся, што дава-дзецца ўраду адстойваць поў-ную палітычную і эканамічную самастойнасць рэспублікі. Бо сама абстаноўка вымушае да гэтага. Літва і Латвія паставілі ўжо на межы свае таможны, вось-вось зробіць гэта Украіна. Мяркуючы па расшчучых заявах Барыса Мікалаевіча Ельцына, Расія таксама не мае намеру цягнуць «іга» саюзных ведам-стваў і будзе ўсяляк адстой-ваць свой суверэнна-тэт. Ды інакш і нельга. Глядзіце, што робіцца на той жа граніцы ў Брэсце. Праграма «Час» ужо некалькі разоў паказвала сю-жэты, як там па 4—6 месяцаў прастойваюць вагоны з імпар-тнымі прамысловымі таварамі, харчаваннем толькі з-за нерас-парадчасці цэнтральных ведам-стваў. У той жа час у Польш-чы, на Беласточчыне, дзе жы-вучь тысячы і тысячы белару-саў, прападае збожжа, бульба, гародніна. Нашы суайчыннікі гатовы за бясцэннае або нават дарма перадаць гэтыя якасныя прадукты ў раёны, што пацяр-пелі ад чарнобыльскай ката-ст-

зямлю, прыватызацыю сродкаў вытворчасці. Вось і на гэтай се-сіі рэспубліканскага парламен-та, апераджаючы Саўмін БССР, які мае яшчэ старыя ўяўленні, наша апазіцыя прапанавала праекты законаў аб банку і аб грамадзянстве БССР. Без на-цыянальнага банка, які падна-чальваецца напрамую Вярхоў-наму Савету рэспублікі, і без незалежных камерцыйных бан-каў ва ўмовах рынку, як паказ-вае вопыт, не можа існаваць ні-водная суверэнная дзяржава. Сесія Вярхоўнага Савета БССР большасцю галасоў не прыняла наш праект аб прыватызацыі, продажы зямлі. Хто ж галаса-ваў супраць? Ды наша партый-на-калгаснае лобі, прадстаўнікі арміі партфеліяносаў. Пагля-дзіце, што робіцца, гэта ж аб-сурд! У беларускай вёсцы на 270 тысяч механізатараў — 240 тысяч кіраўнікоў рознага ран-гу. Такая ж прапарцыя, ві-даць, і ў Саюзе. Прыходзіць прыватызацыя, і ўся гэтая іе-рархічная армія начальнікаў ад калгаса да ЦК становіцца непатрэбнай. Нікога не трэба будзе вадзіць за руку, гаварыць, за якую цырку карову даць, што і калі сець. І калі зараз разгортваецца чарговая атака на народны фронт, то ўпэўнены, што ісці яна будзе менавіта адсюль, ад гэтай вяр-хоўнай «касты» адміністрацый-най сістэмы.

І вось тут я вельмі спадзяю-ся на грамадзянскую мудрасць нашага народа, яго традыцый-ную разважлівасць, узаемара-зуменне паміж рознымі сіламі. Адбудзецца гэта толькі тады, калі партпарат зменіць стра-тэгію і тактыку свайго існаван-ня, адчуе сябе часткай народа, а не гэтакія «браніраванай» праслойкай.

Вось чаму я не стамляюся паўтараць: калі мы, беларусы, і тыя людзі, што даўно і нядаў-на жывучь на гэтай старажыт-най славянскай зямлі, не дага-ворымся і не вырашым нашы праблемы, то для чаго мы па-чыналі гэтую перабудову?!

Вёў гутарку Аляксандр ШАГУН, уласны карэспандэнт штотыднёвіка «Союз» — спецыяліст для «ЛіМа».

КІТАЙ: ПРАЦЯГ КАНТАКТАЎ

Дні культуры Кітайскай Народнай Рэспублікі прайшлі ў Мінску.

Адна з сустрэч адбылася ў Доме літаратара. У ёй прынялі ўдзел А. Банко, А. Капусцін, М. Кругавых, І. Кудраўцаў, У. Паўлаў, Н. Пашкевіч, А. Письмянкоў, П. Прануза, Л. Прокша, А. Русецкі, Я. Садоўскі, Ю. Свірка, А. Сульянаў, В. Трасцяцкі. Кітайскую дэлегацыю ўзначальваў намеснік старшыні Асацыяцыі драматургаў Кітая Ху Кэ.

У час сустрэчы з кітайскімі пісьменнікамі ў Доме літаратара.

Фота Ул. КРУКА.

ТРЭЦІ ТЭРМІНАЛАГІЧНЫ... ВЫДАННЕ ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Беларуская навуковая тэрміналогія як галіна мовазнаўства складалася параўнальна нядаўна. Першыя крокі па яе падрыхтоўцы былі зроблены ў 1921 годзе ў сувязі з патрэбамі народнай адукацыі. Спецыяльна створаная пры навукова-літаратурным адзеле Народнага камісарыята асветы Беларусі Навукова-тэрміналагічная камісія за адносна кароткі час падрыхтавала і апублікавала тэрміналогію (у асноўным у аб'ёме патрэб школьнай праграмы) па граматыцы, арыфметыцы, алгебры, батаніцы, геаметрыі, трыганаметрыі і інш. Плёна працавала спецыяльная камісія Інстытута беларускай культуры, якая за 1922—1930 гг. падрыхтавала і выдала 24 слоўнікі тэрміналогіі. Аднак у 30-я гады работа па падрыхтоўцы тэрміналогіі была спыненая ў сувязі з хваляй рэпрэсій, якія абрынуліся на дзеячаў беларускай нацыянальнай культуры і навукі. Ужо выпрацаваная тэрміналогія па прычыне звужэння функцый беларускай мовы паступова адыходзіла ў пасіўны запас.

Тэрміналагічная работа аднавілася толькі ў 60-я гады пасля стварэння ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР сектара тэрміналогіі. Так, былі падрыхтаваны і ў 1970 годзе апублікаваны «Русско-белорусский словарь общественно-политической терминологии», сабраны і ўпарадкаваны картатэка «Русско-белорусского словаря сельскохозяйственной терминологии» і інш.

З 1985 года пачалі выдавацца тэрміналагічныя зборнікі. І вось сёлета выйшаў у свет чарговы, трэці Зборнік беларускай навуковай тэрміналогіі. Ён падрыхтаваны Тэрміналагічнай камісіяй АН БССР і мае на мэце вырашэнне найбольш важных практычных і тэарэтычных задач упарадкавання беларускай тэрміналогіі з розных галін ведаў.

Пытаннем упарадкавання і нармалізацыі беларускай навуковай тэрміналогіі прысвечаны артыкулы А. Чапоўскага, П. Сцяцко, А. Лаўшэка, Л. Акатавай, А. Прышчэпчыка. Усе гэтыя артыкулы маюць важнае тэарэтычнае і практычнае значэнне.

Наступная група артыкулаў прысвечана вывучэнню спецыяльнай тэрміналагічнай лексікі, у кожным з іх змяшчаюцца слоўнікі тэрмінаў спецыяльнага прызначэння, што мае немалаважнае значэнне.

Так, у атрыкуле В. Захарава перакладны руска-беларускі слоўнік тэрмінаў машынабудавання, які налічвае 807 тэрміналагічных адзінак, што складаюць адну агульную паняццёвую катэгорыю слоў — назвы асоб па прафесіі, занятку ці пасадзе. Гэта катэгорыя лексікі ўтварае вялікую тэматычную групу. Пры ўкладанні слоўніка былі выкарыстаны розныя спецыяльныя тэхнічныя, тлумачальныя і перакладныя слоўнікі, што дазволіла аўтару выканаць неабходны аб'ём работы на высокім прафесійным узроўні.

У артыкуле «Раслінаводства,

земляробства, аграэхніка, лугаводства. Садоўніцтва, агародніцтва» (аўтар У. Люшцік) змешчаны руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчых тэрмінаў. Матэрыялам для слоўніка паслужылі навуковыя публікацыі з серыі сельскагаспадарчых навук, моўныя даныя перыядычных выданняў, манаграфій. Пры складанні рэестра выкарыстоўваліся гэтак жа галіновыя слоўнікі, матэрыялы сельскагаспадарчай энцыклапедыі ў шасці тамах. Усе гэта садзейнічала паўнацэннаму тэрміналагічнаму галінаў і дакладнасці яе адлюстравання ў рускай і беларускай мовах.

Артыкул М. Антропава «Беларуская арніталогічная тэрміналогія» прысвечаны арнітафауне Беларусі, паколькі навукова сістэматызаванага спісу тэрміналагічных назваў птушак на беларускай мове ў нас да апошняга часу не было. У 30-я гады Акадэміяй навук БССР была распачата падрыхтоўка Беларускай Савецкай Энцыклапедыі і публікаваліся практычныя тэматычныя слоўнікі па многіх навуковых напрамках, але арніталогія ў іх лік не трапіла. Вось чаму ў працах беларускіх арнітолагаў на працягу многіх гадоў назіралася стракатаць у навуковых назвах птушак. Гэта працягвалася ажно да выхаду ў свет «Беларускай Савецкай Энцыклапедыі» (1975 г.) і на яе аснове Кароткай энцыклапедыі «Беларуская ССР» (1979 г.), дзе ўпершыню давалася апісанне ўсяго класа птушак і ўводзілася ў навуковы зварот вялікая колькасць новых тэрмінаў і тэрміналагічных злучэн-

няў. Гэтыя энцыклапедычныя крыніцы і паслужылі базай для складання аўтарам «Сістэматычнага спіса птушак фауны БССР», які з'яўляецца максімальна поўным і можа быць скарыстаны для апісання любога атрада, сямейства, рода ці віда птушак фауны рэспублікі. Значную каштоўнасць мае таксама артыкул — слоўнік Н. Вайтовіч «Народныя назвы кветак, траў», у якім даследуецца паходжанне, зоны пашырэння і значэнне спецыяльнай тэрміналагічнай лексікі названай галіны. Народныя назвы кветак і траў сабраны аўтарам у гаворках многіх населеных пунктаў Стаўбцоўскага, Валожынскага, Клецкага і Крупскага раёнаў Мінскай вобласці, Жлобінскага і Веткаўскага раёнаў Гомельскай вобласці і Бялыніцкага раёна Магілёўскай вобласці. Усяго ўключана ў слоўнік каля 150 моўных тэрміналагічных адзінак, якія падаюцца ў фанетычным запісе сродкамі беларускага літаратурнага пісьма. Такая вялікая колькасць мясцовых народных назваў кветак і траў прадстаўлена ўпершыню.

Рэдакцыйная калегія «Тэрміналагічнага зборніка», яго рэдактары М. Бірыла, А. Жураўскі, змяшчаючы невялікія артыкулы па канкрэтных пытаннях тэрміналогіі розных галін культуры, навукі і працоўнай дзейнасці, больш ці менш завершаныя фрагменты руска-беларускіх тэрміналагічных слоўнікаў, выказваюць надзею, што яны будуць карыснымі ў практычнай рабоце, а таксама з'яўцца прадметам абмеркавання, вынікі якога і асобныя заўвагі будуць публікавацца ў чарговым выпуску зборнікаў. Іх выданне, бяспрэчна, будзе садзейнічаць апрацацы і ўпарадкаванню цэлых галін і класаў тэрміналагічнай лексікі, выпрацоўцы і ўсталяванню строгіх норм і правілаў яе літаратурнага выкарыстання.

Аркадзь НАРКЕВІЧ,
прафесар БДУ імя У. І. Леніна,
доктар філалагічных навук.

ШТО САВЕЦКІЮ гісторыю можна вывучаць па савецкай літаратуры — рэч вядомая і асаблівага доказу не патрабуе. Ніводзін падручнік не раскажа так пра калектывізацыю, як «Паднятая цаліна» М. Шолохава. А што лепш праілюструе паняцце «партыянасць літаратуры», як не верш маладога П. Броўкі: «Мы дружна сягоння Кастрычнік вітаем. Кастрычнік вітаем: Ура!»?

Адны аўтары абмяжоўваліся вымушанымі ўступкамі ў выглядзе асобных твораў, другія карміліся непрыкрытай апалагетыкай. Тыя ж, хто вырас пры рэжыме, веру ў лепшае будучае і справядлівае ладу, упіталі калі не з малаком маці, то з акцябрацкімі і піянерскімі рытуаламі, з усёй сістэмай заідэалагізаванага школьнага выхавання. Калі папракаць за што-небудзь майстроў піра час культуры і застою (за выключэннем, вядома, даносяў і да т. п.), то хіба за несвоечасовае нараджэнне. Адыдуць творы разам з часам, у які створаны, ці застаюцца ў літаратуры як факт мастацтва, залежала толькі ад таленту.

У Андрэя Макаёнка — застаўся. Не ўсе, зразумела, — лепшыя. Драматургія п'яват у большай ступені, чым пазія, падлягала грамадскім устаноўкам і павявам, бо істотна, акрамя ўсяго іншага, залежала ад тэатральнай кан'юнктуры. Гэта адбылася і на п'есах А. Макаёнка. Перачытаем жа, згодна хроналогіі, асобныя з яго твораў, паглядзім на іх з сённяшняга дня.

1957 г. «Каб людзі не журыліся» — трэцяя па ліку п'еса драматурга. Дзеянне адбываецца ў лядашчым калгасе, дзе «за тры гады чатырох старшын з'елі». Якраз прыязджае пяць Кавальчук. Момент знаёмства былога з будучым і прадстаўлення людзям абыгранны, на мой погляд, з бляскам. Кавальчука ў вёсцы ведаюць: ён калісьці як камуніст-дваццаціпяціцісячкі і арганізаваў калгас, а потым пайшоў на павышэнне. Са станоўчасцю галоўнага героя яўны перабор: ну без сучка! Адно сказаць: сам на ранейшую работу папрасіўся, бо за сумаваў, трэба разумець, у высокім крэсле. Тут жа заяўлена і супроцьстаянне — на другім полюсе Самасееў (папярэднік) і нехта Гудзееў з райплана. Першы краў, піў, гуляў, што справедна робяць усе старшыні, і пасылаў другому, які ўвасабляе сабой раённыя ўлады, то сена, то дровы, то бульбу. Во калі, аказваецца, нараджаліся сучасныя завядзёнкі!

Гудзееў увесь час за нешта прабірае новага старшыню. То ён зводкі па кукурузе не даў, то «абвастрыў адносіны» з калгаснікамі, то з пагадоўем жыццём па-свойму распарадзіўся... Паглядзім жа, як рэагуе на прыдзіркі Кавальчук.

КАВАЛЬЧУК. Глупства ўсё гэта: ваш папярэды ціск. ГУДЗЕЕУ. Дарэмна, дарэмна. Недаацэннае. А ты павінен ведаць, што «сацыялізм — перш за ўсё ўлік». А што таго

ЧЫТАЧ ДЗЕЛІЦА УРАЖАННЯМІ

«І МЕРЫ ХІСТКАЙ ПАЧУЦЦЁ»

Прачытаўшы год таму назад гэтую маленькую кніжку, я не спяшаўся «падбіць рахунак», хацелася правярць сябе яшчэ раз. І вось цяпер я перачытаў пазычаны зборнік Алеся Каско «Набліжэнне» з колішнім задавальненнем; больш таго, мне адкрылася тое, чаго раней не заўважыў.

Мяне не здзівіла, што гэтая кніжка нядоўга ляжала на паліцах. Згадзіцеся, мала хто з беларускіх пазтаў мае шчасце ведаць, што людзі купляюць яго кніжкі і наракаюць на малы наклад. На майб памяці ўмомант быў раскуплены «Макс і Морыц» Вільгельма Буша ў выдатным перакладзе з нямецкай мовы Артура Вольскага. Але ж тут параўноўваць цяжка, бо з дзіцячай літаратурай у нас глыбокі прывал і аўтаматычна вялікі попыт; трэба толькі крыху таленту і выдумкі — і бацькі не пройдуць міма.

Але ж вернемся да нашых дарослых сур'ёзных спраў. Так, факт усцешны: у

Беларусі раскупілі кніжку беларускамоўнага пазта. І ў мяне, хто хоча напісаць пра яе, вялікая спакуса. Канешне, Багдановіч... Тэмы Камознса, Апалінэра... Паралелі з Севяраніям... Але я не пайду па гэтым шляху, бо, на мой погляд, выказацца пра вершы з навуковай наморшчанасцю ілба — бессэнсоўны занятак. Можна, хіба пра слабыя... Таму я пішу як чытач, як эмпірык.

Прачытаўшы вершы А. Каско, я перажыў яшчэ раз сваё вясновае дзяцінства, справіў памінкі па рэчцы Зальвянцы, стаўшай канавай, пабыў ля родных магіл. Уся родная старонка была мне бачна з вышыні гэтага палёту. Разам з аўтарам давалася мне — не мог не паддацца чарам слоў! — перажыць зноўку роспач ад недасканаласці сябе, свету, згрызотных сумненняў: а ці так жыў?

Думаецца, што наогул вершы чэшаць чалавечую душу сваёй рытуальнасцю, асаблівай арганізацыяй слоўнага раду, якая падймае твор да ўзроўню малітвы. Гэта, аднак, толькі паўсправа. Другая ўмова цэльнасці — жывы вобраз, дзеля якога згарэлі, даўшы святло, здавалася б звычайныя словы. Усяго гэтага не бу-

дзе, калі пісаць з халодным сэрцам.

У кніжцы Алеся Каско амаль няма вершаў, напісаных «у паўнакала». Ёсць два-тры няўдалыя, на мой погляд, вобразы. Напрыклад, у «Атожылках»: «...на іх (далонях) праступаюць жылы атожылкамі ліста», Усё ж гэта зніжэнне вобраза, ці зніжэнне вобраза — губляецца натуральнасць, і рухавая, цёпла чалавечая рука, як той імператар у Пятронія, «гарбузнее» ад параўнання. На шчасце, некалькі не ўспрынятых мною месцаў не сапсавалі агульнага настрою.

А які моцны філасофскі строй у вершах А. Каско пра мову, слова, паззію! Суперажываючы аўтару, які сцвярджае прынцып «жыць не па хлусні», разумеш, што пра гэта, як пра радзіму, любоў і іншыя вечныя паняцці, можна гаварыць зноў і зноў, можна чытаць яшчэ і яшчэ — было б у тых словах высокае гарэнне і меры хісткай пачуццё.

Як філолаг я атрымаў вялікае задавальненне ад таго, наколькі трапна аўтар падбірае словы і як багата ён мае іх у сваёй скарбонцы. Жанчыны ў вёсцы, спяваючы «Купалінку», «грэюць слоўкі!». Ці на Палесці раней «конеі каўтала

граць». Зямля «не любіць пуставаць», «жадае быць жытнёвым полем»... Наогул, падаецца, што дакладнасць і сцісласць — адна з рысаў аўтарскага стылю.

Перачытаю «Забывыя кнігі»: «Пыл з... кніг страсаем, нібы з паднятых дамавін». Міжволі думаю пра савецкую літаратуру і становіцца горка. Горка і прыкра. Але ж тым радасней наша беларускае Адраджэнне і як знак яго — гэтыя вершы, што ляжаць перада мною.

г. Брэст. Яўген БЯЛАСІН.

ДЗЕЛЯ ПАЗНАННЯ СВЕТУ

Прыгожае афармленне, якаснае паліграфічнае выкананне падштурхнулі мяне набыць кніжку Уладзіміра Мацвеевіча «Загадкі Зайкі-загадайка», выдадзенаю сёлета «Юнацтвам». Шмат радасці было і ў дачкі, калі яна ўбачыла зборнічак. Мастак В. Губараў не проста намалёваў адгядкі да вершаваных загадак, а стварыў цэлыя малюнічыя сюжэты па пэўнай тэме.

Папрасіўшы пачытаць што-небудзь з

улік? Зводкі. А ты — «глупства».

Ніжэй — яшчэ больш рэзка:

КАВАЛЬЧУК. А я паехаў сюды не для таго, каб падабца або не падабца каму-небудзь асабіста.

А вуснамі Сенькі-заікі аўтар і зусім пасылае начальства «к...» Для таго, мабыць, і заікам зрабіў, каб у пару спыніцца. Па тым часе, згадзіся, смела. Нават дзёрэка. Малаверагодна, каб сапраўдным адрасатам падабаліся падобныя рэплікі. Гэтая годнасць, гэтая непалахлівасць — прыкмета адлігі. Скрунулася, заскрыгатала, пайшла трэшчанамаі цярдныя таталітарызму. Новы герой заявіў пра

цы, «шыя» сваім крыўдзіцелям «перагіб», пакуль не растлумачыў яму папулярна старшыня райвыканкома, што гэта і не перагіб зусім, а — лінія.

Як бачым, аўтар добрасумленна праводзіць партыйныя рашэнні ў жыццё, але ж і героя свайго яму па-чалавечы шкада.

ЛЯВОН. Што вы за людзі? Ну чаго спяшаецеся? Што вы мяне гоніце? Дайце аглядзецца! А то што ні дзень, то ўсё (разгублена) новае... (з абурэннем) новае... (са злосцю) новае!!! Жыву, як на палубе карабля: то туды гайдане, то сюды...

Дужа дакладна сказана! Лявон упарціцца, церпіць абразы і выбрыкі жонкі: Лушка аказалася слабым звяном у лан-

нэ капітал», «бесперспектыўнасць заўтрашняга дня», «аб'ектыўны вобраз буржуазнага асяроддзя»...

Не буду настойваць на версіі, што аўтар карыстаецца замежнай атрыбутыкай як шырмай, але і не сумняваюся, што «спісваў» ён сваіх герояў з айчынных, савецкіх татаў, мамаў і дзетак. Асабліва каларытныя тут тата (ён запомніўся ў выкананні Мілаванова) і Сын. Апошні вырас «у баразне паміж мінулым і будучым», дакладней — не вырас, а яшчэ толькі пасеяны. Бытавыя сямейныя дыялогі незаўважна пераходзяць у філасофскія, канкрэтны план ва ўмоўны (вышэйшы пі-

Андрэй МАКАЕНКА. 1981 год.

Фота Ул. КРУКА.

ДЗЯКУЕМ ЗА ТАЛЕНТ

Перачытваючы п'есы Андрэя Макаёнка напярэдадні 70-годдзя з дня яго нараджэння

сые ў літаратуры — хоць і адлакіраваны, згодна нядаўнім традыцыям, затое рашучы, здольны на ўчынкі, дэмакратычны.

Нязвыкла, з улікам года напісання п'есы, бачыць і крытыку партыйцаў. Пра таго ж Самасеева гаворыцца, што ад яго «парты карысці, як ад таго казла — ні шэрці, ні малака. (...) Яму не партыя трэба, а партбилет». Грамадскае разняволенне і паларызаванне сіл у партыі адлюстраваны ў п'есе досыць яскрава, хаця і занадта проста-лінейна.

Усеагульна вядомасць прынесла Макаёнку «Лявоніха на арбіце» (1961). Сацыяльнай асновай камедыі стала кампанія па змяненню прысядзібных участкаў і хатніх гаспадарак. У гэтайгоднасці дзяржаўнай актыўнасці аўтар, здаецца, не сумняваецца. З каго дружна смяляцца гледачы? З недарэкі Лявона, які запраг сые і мазалі нажывае не столькі на калгаснай працы, колькі на ўласным агародзе і ў садзе. Лявон, як падалося, па прамой лініі нашчадак Міхала Тварыцкага, толькі з гумарыстычнай афарбоўкай і з папраўкай на час. Дзіўна, што ён увогуле захаваўся да той пары і не страціў прагі рабіць, дбаць, прымнажаць дабро.

(Эпізод з крадзяжым сена — відэочынае педаліраванне: во які благі ён, гэты ўласнік!) І што мае Лявон са сваёй працы на падворку? Адныя непрыемнасці. Яму колючы вочы прыкладам жонкі і дачкі, што шчыруюць на ферме, з яго кпяць, з ім нястомна праводзяць «палітбесе-ды». Ды не збіраецца ён так проста ўзяць ды перавывавацца! Кажы: «За камунізм вып'ю, а свайго ўчастка не дам! Не маеце права! Я знайду закон у вобласці, калі і там... То я дастукаюся да самой Масквы!» Звернем увагу на два моманты: ужо можна шукаць праўду, адстойваць свае правы; трывала ўваходзіць ва ўжытак слова «камунізм» (у п'есе яно гучыць даволі часта).

Лявон піша ў высокія інстан-

цы, з яе дапамогай, падобна, і хочучы выцягнуць кампанію. Якой жа сімпатычнай яна ўсім падалася, гэта першая вясковая феміністка! Гары гарам тая гаспадарка! Хай мужык застаецца «рабом каровы, рабом курыцы, рабом лебяды», а Лушка будзе павышаць свой культурны ўзровень ды вучыцца «кіраваць дзяржавай». Ой, Лушка, ведала б ты, як хутка ў вашай сельскай краме, акрамя бярозавага соку, нічога не стане!..

А пакуль што ёю казыраюць, яе падвышаюць (дэпутаткаю зрабілі), да яе жаночай сутнасці апелюе, вычарпаўшы ўсе давады, будуць зьяць: маўляў, нельга ж так — з фермы ды на агарод! Цяжка! Хоціць цягнуць жылы з жанчыны!

Ад Міхала патыхае дэмагогія. Змагаўся б ён лепей за механізацыю фермы...

Зламаўся Лявон некалькі неспадзявана, раптам, без дастатковай псіхалагічнай матывіроўкі. Ні то пайшла ад яго Лушка, ні то проста прыгразіла, што «вакол Еўропы паедзе», ды яшчэ і назойлівай суседка Клава на гарызонце... Адным словам, «ссылічала» героя аўтарская воля, і вырашае ён нарэшце «змяніць нагу». А не павінен быў, зыходзячы з логікі характару. Так лінія дэфармуе паўнакроўны мастацкі тып.

Наступная п'еса — «Зацюканы апостал», адна з лепшых у драматурга — пабудавана на матэрыяле «загнаваючага капіталізму». Муціць, спрыялі гэтай замежнай паездкі Андрэя Ягоравіча. П'еса шматмерная, глыбокая, нечаканая ў многім — перш за ўсё доля ўмоўнасці. Месяца дзеяння ў пачатку пазначана так: «Сучасная кватэра накармленага чыноўніка». А каб не было «рознычанняў» і падазрэнняў, перад тэкстам п'есы ў двухтомніку ідзе невялікі ўступ «Ад аўтара». Там для нездагадлівых і падазронных усё растлумачана самым дэманстратыўным чынам і амаль газетнай мовай: «у свеце, дзе па-

латаж майстра!». Разам з героямі мы разважаем пра такія паняцці, як свабода, асабіста адказнасць, улада, слава. «Запомніце! Самая вялікая хлусня — гэта хлусня маленькаму чалавеку», — заяўляе ў адным з маналогаў вундэркінд-палітык. Ён адзіны ў сям'і, не лічычы наіўнай сястры, пакутуе ад хлусні і недасканаласці свету, цытуе класікаў і біблію, сыпле парадоксамі. Як заклінанне гучыць яго звароты — непацутыя — да бацькоў: «Не прымушайце мяне жыць, як вы: з хлуснёй класіцы спаць і з хлуснёй уставаць. Я не хачу, як вы!!!».

Крык душы, а на практыцы дробны шантаж і зусім не дзіцячы цынём. Недзе бачыла я падобных начытаных хлопчыкаў. У сапраўднасці яны не столькі гавораць, колькі дзейнічаюць, і, у адрозненне ад Малыша, галоўкай не стукнуліся. Хэпіэнд па-савецку...

«Таблетку пад язык» (1972) перачытваць было не цікава. У п'есе пераважае, як казалі б сёння, публіцыстыка.

Есць перагукванні і з камедыяй «Каб людзі не журыліся», хоць паміж імі прамежак у 15 гадоў. Тут не прадстаўнік з раёна камандуе, а сам міністр «выбівае» з калгаса тры тоны сенажу, але яго ўжо ніхто нікуды не пасылае. Моладзь паранейшаму просіцца ў горад, любоўныя гісторыі гэтак жа аздабляюць асноўнае дзеянне.

Аднак на адным з персанажаў варта спыніцца асобна. Маю на ўвазе «састарэлага вундэркінда» дзеда Цыбульку, які спрабуе падвесці тэарэтычную базу пад працэс рассялявання сялянства за савецкі час. У вялізным маналогу ў фінале камедыі персанаж сур'ёзна разважае пра любоў да зямлі. «Вот паспрабуй — прапануй любую калгасніку зараз дзесяць, пятнаццаць дзесяцін зямлі. Думаеш, возьме? Нават задарма, за так. Не-е! Дудкі! Зразумей мужык — не ў зямлі шчасце. Во-о-о! Другі цяпер час. Спосаб жыцця другі. І цэннім мы

цяпер іншае — лад, лад наш!» Дзеда Цыбульку «вырошчвала» цэлая пloidма селекцыянераў і, вядома, само жыццё. Што заставалася Макаёнку, як не вывесці яго на сцэну? Толькі наўрад ці ўсведамляе аўтар усю заганнасць, згубнасць пазіцыі, укладзенай ім у вусны тутэйшага дзеда Шчукара...

У наступнай п'есе «Святая прастата» («Кашмар») дзед-дзівак становіцца прэзідэнтам. Мабыць, драматургу захацелася «падвысці» свайго героя, бо малы сацыяльны статус — малы і ўплыў на падзеі. Цікава было б паглядзець, як чалавек з народа кіраваў бы ў нас, ды такая метамарфоза пагражала нечаканасцямі. Зноў давалося выкарыстоўваць замежны матэрыял.

Стары — вялікі арыгінал, але больш у сучасным разуменні (нагадаю, што п'еса стваралася ў эпоху брэжнеўшчыны — 1974 г.): ён неверагодна сумленны. Сышоў з дому, старая баялася, каб рукі на сые не наклаў, бо меншы сын аблічыў у краме ўдаву на 47 капеек і калекту на 17. У далейшым высветляецца факт растраты, стары няўмольны: «Саграшыў? Будзь ласкавы — скупі свой грэх», і справа для Івана-Жана пахне турмою.

Зразумела, што стаўшы прэзідэнтам — хаця б і ў сне, — такі максімаліст дабром не скончыць. У «небяспечнай» (па вызначэнні аўтара) камедыі шмат дачыненых і смешных сцэн — па-мастацку пераканаўчых псіхалагічна вывераных, і ўсё б добра, каб не злашчасная лінія. Яна вытыркваецца, як тое шыла з мяшка, з трактоўкі капіталі-

тных намераў: адна ў іх, аказваецца, мара — вайна з нашым перадавым сацыялістычным лагерам. Ваенна-прамысловы комплекс, як звер, ашчэрнуў зубы, міністр фінансаў лічыць вайну «нектарам для прамысловасці», а прэзідэнт у фраку і парусінавых портках непахісна стаіць на сваім: «Ніякіх войнаў! Поўнае замірэнне! Мір!». (Колькі там засталася гадоў да Афганістана?).

Малючы жудасную карціну замежнага «раю», А. Макаёнак здолеў намалюваць нашу сённяшнюю рэчаіснасць, што сведчыць пра яго прарочыя здольнасці.

ГАСПАДАР. Натопны ёсць? **ВАЕНМІН.** Есць. **ГАСПАДАР.** Лікаванне? **ВАЕНМІН.** Усеагульнае. **ГАСПАДАР.** Плянаты? **Крыні? Абуэрэнне?** **ВАЕНМІН.** Бурнае. **Гнеўнае.** **ГАСПАДАР.** Хаос? **МІНФІН.** Натуральны: усё да гары нагамі. **ГАСПАДАР.** Магазіны? **МІНФІН.** Апусцелі. **ГАСПАДАР.** Цэны? **МІНФІН.** Расцуюць з кожнай гадзінай. **Бескантрольна.** **ГАСПАДАР.** Тэлебачанне? **МІНІСТР ПА ШПІЯНАЖУ.** На месцы.

ГАСПАДАР (віцэ-прэзідэнту). Выйдзі к народу. Для рэкламы. Аб'явай рэформы. Падабся натоўпу. Пацалуй янога-небудзь дзіцёнка. Вытры насавіком слезу. Стукай у грудзі. Ідзі, друг народа. (...)

Як кажуць, адзін к аднаму. Бурныя апладысменты. Заслона. Дзякуй Вам, Андрэй Ягоравіч! За мудрасць прыродную і гуманістычны погляд на чалавека, за талент, які дзе пераадолее, дзе абдыдзе любую навязаную схему.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

кніжкі, дачка не спынілася ў сваім «яшчэ», пакуль не перагарнулі мы разам апошнюю старонку. Пасля я самастойна вярнуўся да кнігі. І вось што зразумеў. У Мацвеевца ведае дзіцячую псіхалогію, падбірае матэрыял, які не вызначаецца асаблівай складанасцю і разам з тым стварае загадку-апаўяданне з важкім па сэнсе сюжэтам. У гэтым плане загадкі пісьменніка цалкам адпавядаюць народным загадкам як цудоўнаму жанру народнай творчасці. Тут і іншасказальнасць, і прысутнасць тайны, і яркая вобразнасць.

Першымі прыходзяць да юнага чытача загадкі, прысвечаныя прыродзе. Пазт стварае простыя і арыгінальныя сюжэты-апаўяданні, пра поры года, сцяжынкы, мароз, ледакол і г. д. Загадкі У. Мацвеевкі — своеасаблівы ўрок, які вучыць уважлівасці, умённю аналізаваць, параўноўваць. Вось адзін з прыкладаў:

Для Святланы і для Лёды Маці-рне на агародзе Усім знаёмую расліну — У ёй многа караціну, — Наце, — кажа, — ешце, дочкі. Будучы добра бачыць вочкі. У сваіх пазтычных пошуках Уладзімір

Мацвеевца, ствараючы загадкі, прытрымліваецца традыцыі, якімі ўзбагацілі нашу літаратуру Васіль Вітка, Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін. «Загадкі Зайкі-загадайкі» — своеасаблівае энцыклапедыя, адрасаваная маленькаму чытачу.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

Пухавіцкі р-н.

«ЖЫВУ Я У ПЕРШЫ І АПОШНІ РАЗ...»

Радзіма адна ў чалавека. Тая, што часам называюць «малой». Памяць пра вёску Забалоце, што на Магілёўшчыне, і пра людзей яе — заўсёды ў сэрцы і ў пазтычным слове Міколы Янчанкі. Але ёсць жа ў чалавека і іншыя любія мясціны. Адной з такіх мясцін стала для пазта Рагачоўшчына, дзе ён «напісаны» з 1961 года, калі пачаў працаваць выхавателем у Гарадзешкай школе-інтэрнаце. Амаль трыццаць гадоў... Не малы тэрмін для чалавечага жыцця. Таму «не паказушнымі» і не выпадаковымі здаюцца вершы з раздзела «Дзе Дняпро і Друць сустракаюцца» ў кнізе «Жыццё-жыта». Вось верш «На Замкавай гары». Гэта

месца, мне здаецца, не менш святое для рагачоўцаў, чым Курган Славы.

Травой густою слава дзіраване...
Адна вярба, плачучая вярба
(Ці маці?) слёзы вечныя струменіць.
І зусім натуральны і вельмі прыгожы вобразны пераход да апошніх радкоў:

А ўнізе, між квяцістых берагоў.
Як сімвал чалавечага прызнання
Сівы Дняпро сплячае на спатканне,
Красуня Друць чакае ўжо яго.

У кнізе многа вершаў-раздумаў пра высокую ідэалы і будзённыя клопаты, пра каханне і замілаванасць да блізкіх і родных людзей. І ўсё гэта, як і ў кожнага чалавека, надзеленага пазтычным светаадчуваннем, пададзена вельмі лірычна. Інтымнае «я» пазта раскрываецца перад светам і знаходзіць водгук у сэрцы чытача.

Мне вельмі даспадобы верш «Бярозы сёння, быццам на паказ», з яго рэфрэнам «Жыву я ў першы і апошні раз». Напрыклад:

Не ў першы, не ў апошні раз кахаю,
Жыву я ў першы і апошні раз.

Гэты верш хацелася б тут прывесці цалкам. Але дзе ж ты ўсё добрае змесціш у адным водгукі?

Хібы? Есць, канешне, і хібы. Некаторыя вершы прахадныя, пра іх можна сказаць: так сабе. Сярод іх «Ля помніка Смалачкову», «Мір табе». У асобных вершах, здаецца, гладка і роўна ўсё, а душу не кранае, і значыцца, мэты сваёй пазт не дасягае.

І рэдактар кнігі, і аўтар прагледзелі тое, што лёгка б было прапавіць. Скажам, пачаткі вершаў: «Зноў збалеў...», «Зноў пад снегам...», «Зноў расцвілі...», «Зноў гляджу...». Або такія радкі, што не ўпрыгожваюць кнігу: «Сонца дыск медалём чырвоным узнагароджвае горды бор», «Жорнамі крылатымі сонейка пльве». Сам верш, дарэчы, неаблагі, але ж гэтыя «жорны-сонейка» разбураюць усё. Чытаеш і ўяўляеш, як каменныя жорны недзе там пльвучы...

Не буду доўжыць прыклады такога плана. На шчасце, іх не многа. І не яны вызначаюць асабіста кнігі «Жыццё-жыта». Як на мой погляд, то гэта, мабыць, адна з лепшых кніг Міколы Янчанкі, важная ступень да пазтычнай дэсканаласці.

Уладзімір НЕМІЗАНСкі.

г. Рагачоў.

**Вогнішча.
Месяц.
Вечар...**

З-за баравой хмурынкі выйшаў месяц,
А ўнізе — мой агеньчык, як двайнік.
І ціхі покліч еднасці узнік,
Каб адзіноту нашу перакрэсліць.

Здароў, нябёс асуджаны вандроўнік,
Па лёсе мой заклаты пабрацім,—
Давай неварухліва пасядзім
І вып'ем па самнамбулічнай поўні.

Патрэскаваюць паленцы сухастою,
Вярэдзачы язычнікі мой дух.
Сяджу, замкнуты ў гэты светлы круг,
Дзе памяць грэшная і полымя святое.

Перад якім спыніўся я парогам
Тут, на зямлі, на збітых камянях?
Што там, у небе, сведчыць Млечны

Шлях,
Якую абяцае мне дарогу?
Стаіць мой друг, стаіць — не
зварухнецца,

Паглядам жар варушыць у кастры
І, тоячы касмічныя вятры,
Нязбытнай песняй мне насустрач льецца.

Люблю я гэтай музыкі свячанне,
Я ў гэтых гуках чую цішыню:
Яны ляцяць іскрынкамі агню
І тонуць у адвечнасці вячэрняй.

Мелодыя агортае шчымліва.
І раптам тайным халодком дыхне,
І нібы перад сконам, ці то ў сне
Усё жыццё перабярэш імкліва...

Мне б у цябе вучыцца, дружа Месяц,
Не траціць час у тлумнай мітусні,—
Няўжо я свой приход вякамі сніў,
Каб так усё бязмэтна перакрэсліць?

Не веру, хоць не ведаю, якая
Мяне планета прыме ў новы круг...
Касец у небе косіць зорны луг,
І хтосьці ў цемры жаласна гукае...

Гарыць касцёр, а музыка знікае...

Не вернеш пуританскі бляск маркізаў
І пышныя аздобіны палацаў,—
Стагоддзяў дух перавярнуў марксізм,
І час назад не думае вяртацца.

Куды ісці, і колькі, і навошта,—
Распісана да кропкі ў «Капітале».
Шлях вызначаны самым таным
коштам —
Крывёй сцягоў, свінцом, агнём і сталлю!

Лунаюць лозунгі, шумяць над галавою —
І мы ідзем, крычым аб перамозе.
Ідзем! Ідзем! Куды ідзем? — Канвою
Зайжды, як кажуць, з намі па дарозе.

Вастрэй шампура слова ГалоўПУРа,

Каб лёсы, нібы шашлык, нанізваць.
Прадвесце: «Бурал Хутка гримне
бурал!» —
Да нашых дзён дайшло SOS-рэалізмам.

Хто, краю мой твае шляхі знявечыў,
Цябе ператварыў у блукуняку?
Бязмоўе і духоўную галечу
Прыкрыць наважыў хто крывавым лекам?

Кляліся ўсёй Зямлі на «Капітале» —
Дайсці да рэвалюцыі сусветнай.
Дайсці! Дайсці!! Дык што ж вы тупа
сталі?!
І азірацца пачалі пры гэтым...

Куды прыйшлі?.. Бязбожка — дар
бацькоўскі,
Бязпамяцтва — сынам узнагарода.
І п'яны грэшнік на дарозе коўзкай,
Як Бог, што страціў сцэжку да народа.

І засявае ворыва Чарнобыль,
Бунтуюць людзі, і маўчаць палацы,
І новы «Капітал» рыхтуе робат,
І час богашукальніцтвам заняцца...

Слязамі пісьмы пішам,
Ды не чытаюць іх,
Бо слёзы — клопат лішні
Для мёртвых і жывых.

Бо не даходзяць пісьмы:
Чужэе адрасат,
У забыцці ўтапіўся
Яго жывы пагляд...

Узагрудкі з эпохай
Бяромся, а здаля —
Як быццам хто спалохаў —
Глядзіць на нас зямля.

Пішы, пішы, заложнік,—
Усё заглушыць час.
Адказ — не патривожиць:
Ніхто не ўчуе нас.

І праклінаем век свой,
Нібыта ён віной
І д'яблу выдаў вексель
З духоўнаю труной.

Нібыта адзіноту
Ён хітра нам прынёс,
Адчужанасці квоту
Спусціў на кожны лёс.

І гутарым сам-насам
Мы з люстрам на стале.
І памірыцца з часам
Нам часу не стае.

На беразе лютай свабоды,
Дзе смерцю віры кіпяць,
Спыніцца аднойчы народу
І распачна запытаць:

«Якім жа сябе пракляццем,
Якою карай судзіць,
Каб у крывавай хаце
Рабамі свабоды жыць?..»

Маленне

Што будзе зместам часу—
Гармонія? Хаос?
Нябыт? Жыцця акраса,
Што цягне лёсу воз?

І хто нас уратуе —
Цень продкаў? Ці прарок,
Што ісціну святую
Схаваў у п'яны змрок?

Ці д'ябал, што ў руінах
Былой царквы засеў
І статкі душ казліных
На цвінтары пасе?

Ратуй нас, Божа правы,
І ўразуменне дай,
Ад левых як і правых
Уратаваць наш край —

Зямлі куточак белы
(Хоць волі не было) —

Душы прачыстай бераг
І людскасці свято.

Ён белы — значыць вольны
Ад чорных дум і спраў,
Ён чысты, як настольнік,
Што ў гурт сям'ю сабраў.

Спагаднасць і балеснасць,
Гасціннасці парог,
Як слова і як песню,—
Ратуй, калі ты Бог.

Пакінь праменьчык веры,
Каб не чынілі зброд
Жывыя палімеры,
Дзе ўчора жыў народ.

Я не хачу пакрыўдзіць Бога,
Але спытаць адно карціць:
Калі прыходзіць перамога
Раней, чым бой,— навошта жыць?

Абуджэнне

Вытайвалі на ўгрэвах палявых
Падснежныя мышыныя тунелі.
Праз плесень прабівалі паплавы
Травінак першых сакавіты вэллю.

І цёплыя вятры ўсю ноч гулі,
І дрэвы чулі птушак пералёты,
І ціхае пашорханне галін
Ператваралася ў зялёную лістоў.

Водгук вясны

Як парываліся, як жа імкнуліся! —
Сэрцам насустрач — з былых берагоў...
Вось і спаткаліся — як размінуліся.
І не пазналі адно аднаго...

Глінішча

Адно і засталася ў хмызняку:
Плячоры ды ірвы з вадою талай,
Ды пеня ад елкі, што сваю руку
Разлапіў на пагорку шасціпала.

Ды часам буркне цецярук-бабыль,
Але спахопіцца, зірне злякана вочкам:
Ці ж такавішча тут, калі гарбыль
Відзён, бадай, на тры вярсты навокал...

Не зарагоча з ельніку пугач:
«Ха-ха! Хвальбонцы, хахалі, ханыгі!..»
І толькі на выбоінах цягач
Раве, буксуючы, у дождж альбо ў адлігу.

Апошні вытралёўваецца лес —
Не на вянцы для зрубаў, і наўрад ці
Тут будзе хто браць гліну на замес,
Каб цэглу выпаліць і класці печ у хаце...

Даўно ўжо не чуто і ганчароў,
І не звініць іх посуд на базарах,—
Адно на калыінах, нібы кроў,
Пражылікі гліны праступаюць зараз...

Чакае глінішча і ловіць рэдкі дым,
Што іншым часам з вёскі прылятае,
І копішчаў застылыя сляды,
Як лёгкія ў кавернах, уздымае.

Ніхто не едзе і ніхто не йдзе:
Ні печнікоў няма, ні гаршкалепаў.
Ганчарным кругам шмель стары гудзе
Над жоўтым беспрасвеццем кураслепу.

Чакае гліна дотыку майстроў,
Руплівых пальцаў ласку трапяткую,
Як водгулле няздзейсненых кастроў,
Чырвоным полымем пад дзірваном смуткуе.

Вісіць над глінішчам маўчаньня страшны
суд,
І дрэмле ў гліне чалавецтва драма,
Бо ёсць здегадка пэўная, што тут
Ляпіў Пан Бог прапрашчура Адама..

НАШЫ СЯБРЫ ад'язджалі ў Ізраіль і запрасілі нас зайсці — развітацца. Мы купілі кветкі і пайшлі да іх. Толькі што перасціх дождж і з парку, паўз які ляжала наша сцэжка, плыў пах маладога лісця, неба ачысцілася ўжо ад хмар і толькі дзе-нідзе па яго празрыстым блакіце плылі белыя, як гурбачкі снегу, аблачынкі. Яркая святліла, мякка грэла майскае сонейка і ўсё гэта раптам здалося такім, што, мусіць, шкода пакідаць перад смерцю. А мы ішлі, як на памінкі.

Кватэра сяброў была пустая ўжо, толькі пры сценах стаялі чамаданы, на падлозе ляжалі падушкі, коўдры — трэба было пераначаваць тут яшчэ адну ноч. Двухгадовая Волечка, унучка нашых сяброў, бегала па пустых пакоях — ёй падабаўся гэты прастор, некуды пазнікалі сталы ды шафы, ложка ды тумбачкі, за якія чаплялася ды набівала гузы. Няхай набіваюць цяпер гузы іншыя...

Бегала, радалася хіба адна Волечка. Маці з бацькам пакавалі чамаданы, дзед з бабкаю сустрэкалі сяброў.

— Прабачце за інтэр'ер, — гаварыў Міша, паказваючы рукою на сваё раскіданае гняздо. — Але заўтра ад'язджаем, усё здалі ў багаж. — Геня, — павярнуўся да жонкі, — трэба зайсці да суседзяў, пазычыць стол ды пару крэслаў... Трэба ж развітацца па людску...

— Ага, так, так, — разгублена мітусілася па кватэры Геня. Яна быццам нешта шукала і не знаходзіла, хацела нешта ўспомніць і не магла.

Дачка з зяцем схадзілі да суседзяў, прынеслі стол, крэслы.

Божа мой, колькі разоў гасцілі мы ў гэтай кватэры, спраўлялі дні нараджэнняў, сустракалі новыя гады, прыходзілі на святы — Першамай, Кастрычнік. Тады ў прыгожа прыбраным пакоі стаяў прыгожа прыбраны стол, заўсёды багаты закускамі, вінамі. Колькі вялося тут розных размоў, але нікому і ў галаву не прыходзіла, што можа надысці такое вольнае развітанне.

— Мы едзем за дзецьмі, дзеці едуць, а мы... — нібы апраўдвалася Геня.

— Я ёй кажу — няхай дзеці едуць, а мы застанёмся, куды валачы старыя косці, — гаварыў Міша.

А ён сапраўды пастарэў за гэты год, моцна пастарэў, пасівеў, палысеў, упалі шчокі, вялікі зрабіўся нос.

— Каб я ведала, што мы з табою, як у той казцы, дажывём да глыбокай старасці і памром у адзін дзень, то, можа, і не паехалі б... Але памрэ адзін, а другі застаецца, як палец...

У Геніных разважаннях мелася логіка і нават Міша не мог нічога ёй на гэта адказаць. Але відаць было, ад'езд даваўся яму з пакутаю, яго валалкі туды, як на вяртоўцы.

— Ты разумеш, — гаварыў ён майму мужу, — тут я адчуваў сябе асобаю, творчай асобаю, я нешта зрабіў як аператар, як рэжысёр і яшчэ зрабіў бы, а там буду проста стары дзед з кічкам, нікому не патрэбны дзед Мойша!

— І васьмь год паўгода! — узняла ў адчай рукі Геня. — Ён вісіць на маіх руках, як кайданы! Нічога не хоча рабіць, не памагае збірацца, толькі ные. Чаго ўжо цяпер ныець, ты ўжо не грамадзянін Саветаў Саюза, ты не маеш ужо права нават атрымаць талоны на мыла, дарогі назад табе ўжо няма, дык чаго па-пустому!

— Яна кажа праўду, — нейк адразу супакоіўся Міша. — Мы ўжо не грамадзяне Саветаў Саюза, з нас узялі сэмсот рублёў за тое, што пазбавілі грамадзянства... Затое там адразу будзем грамадзянамі.

— А колькі каштавалі візы, а адправіць багаж, а білеты, — лічыла Геня. — На адзін хабар колькі пайшло, у Брэсце і грузчыкі і не грузчыкі адкрыта бяруць, нават такса ёсць — за што колькі даваць. Каб не дача, не было б за што ехаць.

— Разумееш, дачу прадалі, — з горыччу сказаў Міша. — А колькі ж

я туды сілы паклаў, усё сваімі рукамі... Усё жыццё кватэры дамагаўся, цяпер маю кватэру, і дзеці маюць кватэру, і ўсё трэба пакідаць! Бярозы, ліпкі пакідаць! Кажуць, там пальмы будуць. А начорта мне тыя пальмы!

— Зноў загаласіў! — ускінула голас Гея.

Да яе падбегла Волечка, яна схпіла малую на рукі, прыціснула да сябе. Яна старалася быць мужнаю, бо разумела, што без дзяцей, без унукаў не зможа жыць, старалася быць мужнаю, але на яе вочы не-не дый набягалі слёзы, яна адварочвалася, хавала іх, але не магла схаваць.

Мы не ведалі, што ім казаць, як суцешыць, мы іх не асуджалі, мы ім спачувалі.

Стол, які пазычылі ў суседзяў, накрывылі замест абруса цыратаю, паставі-

падняў усю сям'ю. Ды без яго ніхто нічога і не зрабіў бы, ні візы не дастаў бы, ні багаж не адправіў бы, білеты не купіў бы... Па адных авірах колькі пахадзіў...

Міша наліў і зяцю, дачка зусім адмовілася ад віна. Зяць таксама не вялікі выпівоха, толькі прыгубіў гарэлкі. Увогуле ўсю гэту кампанію можна было, мусіць, нападць адным напарствам. Налівалі ў чаркі не столькі для піцця, колькі для рытуалу. Апошні раз... Апошні... Аж не верылася, што больш ніколі, ніколі іх не ўбачым, сапраўды праводзілі, як на той свет.

— Едзеце немаведама куды, там жа вайна, — паспачувала я ім усім. — Не так ужо кепска вам тут было, халпа і хлеба, і да хлеба...

— Хлеба, да хлеба, — ускінулася дачка. — Я не хачу, каб мае дзеці елі атруту... Ці ведаем мы, што ядзім? Тут радыяцыя, там нітраты... Чатыры гады пасля Чарнобыля, а не могуць даць насельніцтву дазіметры. Баяцца?

— І там раю не будзе, — паўтарыў ён тое, што гаварыў раней. — Тут абзавалі жыдамі, там будуць абзываць рускімі... Тых, хто з Саюза прыязджае, называюць рускімі... А мова... Я ніколі ўжо не вывучу той іўрыт, я і ідыш не ведаю... Зрэшты, якія мы яўрэі... Мовы не ведаем, рэлігіі не спавядаем, былі звычайныя савецкія людзі без роду без племені, усе адной нацыянальнасці, усе нараджэння семнацатага года. І раптам апамяталіся, хто якой нацыі, хто якой веры... Ды каб жа проста апамяталіся, дык забіваць пачалі — азербайджанцы армяны, армяне азербайджанцаў, кіргізы узбекаў, узбекі туркаў...

У Мішавых вацах стаяла туга, глыбокая туга, і я ўпершыню ўбачыла ў іх яўрэйскую тугу, што жыла генетычна, з пакалення ў пакаленне. Кожная клетка цела, кожная кропля

сэдзіць маці каля сябе хлопца гадоў трынаццаць, побач будзе стаяць стары чалавек, але ні тая маці хлопцу не скажа, каб месца саступіў старому, ні сам хлопец не падмецца. А колькі сварак у магазінах, у чэргах Гэта ж трэба, ва ўнівермагу пакалечылі жанчыну, рвануў натоўп да прылаўка, паваліў кабету і прабег па ёй, рукі-ногі паламалі жанчыне, у бальніцу завезлі. Страх божы. Але нельга жыць і без спадзявання.

— А можа, пераменіцца, палешае і ў нас, можа, варта было пачакаць? — не вельмі ўпэўнена азвалася я.

Зяць, які дасюль маўчаў, ускінуў на мяне нядобры позірк.

— Думаю, што ваша пакаленне гэтага добрага не дачакаецца... Нават на далёкім гарызонце не відаць... Ваша партыя на з'ездах ратуе не краіну, а сябе, свае прывілеі... І яшчэ доўга не выпусціць улады...

Міша спалохана замахаў рукамі:
— Цішэй, цішэй, што ты гаворыш!

— А што мне цішэй! — яшчэ больш узвысіў голас зяць. — Гэта вы ўсе сядзелі, як мышы пад венікам, слова сказаць баяліся. І не будзе тут лепш, а будзе горш, бо ад'язджаюць не толькі яўрэі, а і немцы, армяне, а колькі выехала рускіх... За мяжу спываюць магі, энергія, таленты.

— Цішэй, цішэй, — прасіў Міша.

— А я магу ўжо на ўвесь голас! Мне ўжо нічога не зробіць, я заўтра ад'язджаю! — гарачыўся зяць.

— А, што ўжо цішэй, грамчэй, — усміхнуўся мой муж. — Цяпер усе ўжо гавораць, што хочучь, толку толькі ні на грош. Але і за гэта дзякуй, што не затыкаюць раты.

— Яшчэ заткнуць, пачакайце, — прарочыла Гея.

Зазваніў тэлефон, па гук было чуваць, што міжнародні. Зяць падняўся, пайшоў у другі пакой, дзе стаяў апарат. Падняў трубку, гукнуў адтуль:

— Юля звоніць!

Роза Захараўна і Гея падхапіліся, пабеглі да тэлефона. Мы чулі, як гаварыла з дачкою Роза Захараўна, як надрыўна крычала ў трубку:

— Дачушка! Заўтра едзе, заўтра... Дзе будзем жыць? Не ведаем... Я нічога не ведаю, нічога не ведаю... Напішам, напішам... Дачушка, а як Марачка? Добра ўсё? Дачушка... Цалую, цалую вас усіх!..

Трубку падхапіла Гея, і яе размова была бесталкова, на адным хвалеванні, яна развіталася з сястрою — ці надоўга, ці назаўсёды — як захоча лёс.

Узяўшы на рукі дачушку, да тэлефона пайшла і Марына, за сталом засталіся толькі мы і Міша, мабыць, і яму хацелася пайсці, развітацца з жончынай сястрой, ды няёмка было пакідаць нас адных за сталом. А мы міжволі слухалі тую развітальную размову, міжволі былі яе сведкамі.

Рабілася ясна, што нашым сябрам ужо не да гасцей, што свой вялікі клопат, турбота засланялі ад іх тое, што заставалася тут, што надыходзіць, наступае на іх невядомасць і страх перад ёю засцілае мінулае, наступае на іх чорнаю зданню.

Мы падняліся. Між тым скончылася і размова па тэлефоне. Гея з Мішам, Роза Захараўна і мы спыніліся ў калідорчыку. Надыхла хвіліна развітання. Гея абняла мяне і раптам заплакала. Яна заплакала ўголас, гарачыя слёзы папльылі па яе шчоках, заліваючы і мой твар, да якога яна прытулілася. І я не вытрывала, заплакала. Мы плакалі, абняўшыся, плакалі і Міша і мой муж. Я чула Мішавы рыданні і незнаёмыя мне, як дзіцячыя, усхліпы майго мужа. Загаласіла і Роза Захараўна. Можа, яна плакала і раней, яшчэ гаворачы з дачкою па тэлефоне, але тады мы не чулі яе плачу, а цяпер загаласіла і старая жанчына. З пакоя выбегла малая Волечка, убачыла, што ўсе плачуць, і сама заплакала на ўвесь голас.

Плакалі ўсе... Плакалі не па нас... Не таму, што развіталіся з намі назаўсёды. Плакалі ад страху перад невядомым, што на іх насоўвалася, плакалі па роднай зямлі, плакалі па радзіме.

анавыданне

ПЛАЧ ПА РАДЗІМЕ

Лігізія Арабей

лі несамавітую закуску — хіба можна параўнаць проста нарэзаных кавалкі варанай кілбасы, агуркі ды памідоры, шматкі сала з тым цудам кулінарага мастацтва, якое некалі ўпрыгожвала святочны стол у гэтай кватэры і на якое была здатная Гея маці — Роза Захараўна. Яна сядзела цяпер за сталом, склаўшы рукі на каленях, не піла, не ела. У яе не пыталіся згоды — ехаць ёй ці не ехаць, яе везлі, як той чамадан, і яна не жалілася, не плакала, прыняла ўсё як непазбежную бяду, як прыняла некалі блакаду ў Ленінградзе. Муж памёр у першы год блакады, ёй трэба было ратаваць дзяцей і яна выратавала, цяпер ужо сама не ведае, не памятае — як. Выратавала старэйшую, Гею, і малодшую, Юлю, якая цяпер жыве з сям'ёю ў Ленінградзе і не збіраецца ад'язджаць. І сэрца старой разрываецца паміж дачкамі, паміж унукамі — і ў Ленінградзе ж ёсць унука. Але яна не можа паехаць да Юлі. Усё жыццё пражыла з Геяю і не можа славіць сваёю старасцю рукі малодшай дачкі. Няхай ужо Гея і пахавае. І страшна рабілася старой жанчыне, калі ўяўляла недалёкі ўжо свой спачын на краі свету, а магіду ў якой-небудзь пустыні, пад пякучым сонцам, над якою не вырасце ні бярозка, ні елачка...

— Хопіць там трэсці трантамі, ідзіце за стол, — паклікаў Міша дачку і зяця.

Дзеці не сляшаліся, і Міша наліў гарэлкі ў чаркі — сабе, майму мужу. Нам з Геяю плюснуў віна на донцы шклянак.

— Ну што ж, — сказаў мой муж.

— Няхай вам будзе там добра.

— Каб не горш, як тут, — дадала я.

Выпілі, пачалі закусваць.

— Мы ўсё разумеем, — загаварыў Міша. — Ніхто нас там не чакае і нідзе няма раю на зямлі, усюды свае праблемы... Можа, дзеці, унукі як і прыжывуцца, а старое дрэва не перасадзіш, карэньне пасячэш... А мае карэньні тут... Магілы маці, бацькі і сястры, дзядоў і прадзедаў... Якога чорта там радзіма? Тут мая радзіма!..

Здаецца, ён хацеў яшчэ нешта сказаць, але сустрэў адчайны Гея позірк і сіх.

Нарэшце прыйшлі дзеці — Марына і Барыс. Марына — невялічкая, светленькая, зусім не падобная на яўрэйку. Барыс — высокі, цёмнавалосы, дужы, у кожным яго руху адчувалася сіла, энергія. Мы ведалі, што гэта ён

— Мы ж васьм ядзім, — уздыхнула я.

— Вы ўжо старыя, вам усё роўна, — з маладою жорсткасцю адрэзала Марына, — а маленькія? — паказала яна на дачку, якая прымасцілася ў яе на каленях і жавала круглячок кілбасы. — Што іх чакае? Радыяцыя распаўзаецца.

— Ды не гэта галоўнае, — уздыхнуў Міша. — Разумееш, стаяла яна ў чарзе, — паказаў ён на жонку. — Адыхлася на хвілінку, а вярнулася...

— Чакай, лепей я раскажу, — перабіла яго Гея. — Вось слухайце... Заняла я чаргу за памідорамі, а сама, ну, як у нас бывае, дачкалася апошняга і кажу: я адбягуся на хвілінку... Памідоры, давалі на вуліцы, а я яшчэ ў магазін забегчы хацела, цыбулі купіць, — тлумачыла Гея. — Вяртаюся ў сваю чаргу — і добра ж памятаю цётку, якая за мною займала, такая, на салдата падобная. Станаўлюся перад ёю, а яна мне: «Вы тут не стаялі!» Як не стаяла? — дзіўлюся я, — я ж вас папярэдзіла, на хвілінку ў магазін адбеглася. Не стаяла, і ўсё, і задам, задам мяне адпіхае. А нейкая, што яшчэ далей за мною стаяла, раптам гаворыць такім стомленым галаском: «І калі яны ўжо ў свой Ізраіль паз'язджаюць, хоць чэргі былі б меншыя...» Раззлавалася я, павярнулася да той цёткі і кажу: — Не хвалюйцеся, наша сям'я цераз тыдзень ад'язджае... Дык яна мне: «Ага, давалі краіну да ручкі, Чарнобыль узарвалі, а цяпер уцякаюць!» Гэта мы давалі краіну да ручкі! Мы Чарнобыль узарвалі! Нехта ж убіў такое той бабе ў галаву, сама ж да такога не дадумалася бл... Павярнулася я і пайшла, і памідораў тых не захацела... Ішла і плакала ад крыўды...

Усе сіхлі за сталом, хавалі ў сэрцах боль, абразу. Нават Волечка, якая перад гэтым смяялася, прыціхла. Толькі ў другім пакоі кідаў мячык у сценку і лавіў яго старэйшы Гея унук — Дзіма. Ён таксама мала разумееў з таго, што адбываецца, яму ўсё гэта было нават цікава — падарожжа, новая краіна.

— Пагромамі страшаць, — пасля доўгага маўчання сказаў Міша. — Можа, тых пагромаў і не будзе, але калі страшаць... Калі гавораць пра гэта...

— Ён дапіў кроплі, якая заставалася ў яго чарцы, наліў яшчэ, сабе, майму мужу. Але сваю чарку адсунуў. З твару яго не сыходзілі крыўда, сум-

краві памятала звон разбітых вокнаў, полымя над дахам роднай хаты, бачыла скрываўленыя твары сваіх блізкіх. І забыць гэта было немагчыма, бо не адышло яно ў мінулае, а дажыло да сённяшняга дня. Хіба нельга назваць сённяшнім днём тое, што памятала, перажыло яшчэ жывое пакаленне? А час не зраўняў яшчэ той курганок, у якім ляжалі забітыя немцы, толькі за тое, што яны яўрэі, Мішавы маці, бацька і сястра. Пад Бабруйск. Разам з усімі яўрэямі горада. Сам Міша вызваляў Бабруйск, і вызваліў свой горад, але замест роднай хаты знайшоў папалішча, а замест сям'і — брацкі могільнік, на якім тагачасныя ўлады забаранілі ставіць помнік з эпітафіяй, напісанай па-яўрэйску...

Гэта застолле нагадвала-такі памінікі. Мы падоўгу сядзелі моўчкі. Вось і цяпер маўчанне было доўгае і сумнае. Парушыла яго Марына.

— Усе едуць... З нашай кампаніі, з нашых сяброў мы — апошнія. Колькі ўжо засталася тых яўрэяў у краіне, а ўсё роўна мы ва ўсім вінаватыя... Паглядзім, ці будуць тут карацейшыя чэргі... Мне падабаецца думка — не дзе вычытала — што «Памяць» — арганізацыя сіяністаў, гэта ж яе члены ўсё робяць, каб умацаваць Ізраіль, каб туды выехала як мага больш яўрэяў... Смешна, але факт...

Зяць сядзеў хмуры, незадаволены, таксама мала піў і мала еў. Ён чалавек дзелавы і не любіць балатні, заўтра ад'язджаць, трэба пакаваць чамаданы, узважваць, каб не больш чым па дваццаць кілаграм на чалавека, а старыя разнюніліся, наладжваюць нейкія развітанні, адны сябры адыходзяць, другія прыходзяць. Але стрымліваўся. Бедны Міша, там, куды едзе, не будзеш ты сам сабе гаспадар, будзеш хадзіць пад камандаю зяця. І дачушка прыме не твой бок, а мужаў. Яшчэ прыгубілі па кроплі, патрошку закусвалі. Гея не дакраналася да яды, сядзела ўсхваляваная, пачырванелая, яшчэ перажывала тую сутычку з жанчынамі.

— Людзі сталі такія жорсткія, злосныя, — загаварыла яна. — У той чарзе хоць бы хто слова сказаў, хоць бы хто заступіўся... І прасвету не відаць, новае пакаленне, можа, будзе яшчэ больш жорсткае. Гэта ж у той чарзе пры мацярыках дзеці стаялі, яны ж усё чулі і вучыліся.

Гея не адкрывала ніякай намавіны, мы і самі ўсё бачылі, кожны дзень натыкаліся на жорсткасць, злосьць. У тралейбусе ці ў метро па-

Апошнія некалькі сезонаў у Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР надзіва багата дэбютамі, новымі акцёрскімі работамі, упершыню выкананымі партыямі. Гэта не прыхамаць, а жорсткая неабходнасць — і творчая, і вытворчая, выкліканая інтэнсіўнай зменай пакаленняў.

— Без прытоку новых сіл, новых выканаўцаў мы проста задыхнемся, перастанем існаваць, — лічыць галоўны балетмайстар тэатра В. Елізар'еў. — Без перабольшвання магу сказаць: для моладзі цяпер робіцца ўсё магчымае.

Сапраўды, артысты, якія восем-дзесяць гадоў назад лічыліся ці не пачаткоўцамі, рабілі толькі першыя крокі да значных вобразаў, сёння — на авансцэне, сёння — майстры, прызнаныя ў краіне і за яе межамі. Гэта Інэса Душкевіч, Тацяна Шаметава, Юзаф Раўкуць, Уладзімір Іваноў, Тацяна Яршова, Натэла Дадзішкіліяні. Я свядома буду зраўнаваць новыя акцёрскія работы кожнага. Кожны з іх стаў, спрактыкаваны артыст, і гаворка пра творчыя здабыткі павінна быць асобнай, падрабязнай.

Спынюся на імянах, новых для лімаўскага чытача, на работах акцёраў, якія танцуюць параўнаўча нядаўна ці чый творчы ўзлёт прайшоўся на апошнія гады. Гэта Алег Карзянкоў, зусім нядаўна адзначаны званнем заслужанага артыста рэспублікі, Аляксандр Фурман, Святлана Раманова, Кацярына Ядлоўская. Я не бяруся катэгарычна сцвярджаць, што памянёныя артысты ўвасабляюць рысы і якасці найноўшай балетнай генерацыі, хця такая думка іншым разам аўтара наведвала. У дадзеным выпадку мая задача прасцей. Новыя выканаўцы цэнтральных і сольных партый, новыя прозвішчы ў праграмах спектакляў натуральна выклікаюць цікавасць: хто ён, гэты артыст, у каго вучыўся, з якімі педагогамі працуе, якія партыі выконвае яшчэ, якія мастацкія прыкметы спавядае, што ўласціва яго творчай індывідуальнасці.

назваць гэтага артыста сапраўднай знаходкай для тэатра. Зараз ён упэўнена займае становішча аднаго з вядучых танцоўшчыкаў трупы. Усяго за пяць гадоў А. Карзянкоў паспеў выканаць больш як палову цэнтральных партый у рэпертуары! Гэта Сын у «Крылах памяці» і Пётр у «Прывале кавалеры», рымскі военачальнік Крас у «Спартаку», Іван у

галоўных герояў выконваюць або І. Душкевіч і У. Іваноў, або Н. Дадзішкіліяні і А. Карзянкоў. Калі ў першым спектаклі цэнтрам глядацкай увагі рабілася ўсё ж Джульета — Душкевіч, чыя мужнасць і духоўная нязломнасць перадаваліся герою У. Іваноў, дык у другім — імпульсы дзейнасці, учынкаў, духоўнага супрацьстаяння зыходзілі пераважна ад

спектаклях яшчэ разам з маці. Таму лічу тэатр сваім домам, дзе я гадаваўся, выхоўваўся. Зразумець, што такое сапраўдны мужчынскі танец — моцны, дынамічны, насычаны тэхнічнай, — мне дапамог педагог у вучылішчы заслужаны артыст рэспублікі Леанід Чахоўскі. Я вельмі многім яму абавязаны. Сваім найпершым педагогам, вядома, лічу маці. Не толькі таму, што займаўся ў яе ў малодшых класах вучылішча. Яна — мой, так сказаць, пастаянны няштатны педагог-рэпетытар. Глядзіць

бядзіным возеры», Нікія ў «Ценях».

Мяркую, найбольшы поспех чакае артыстку ў партыях тэхнічна складаных, віртуозных, у ролях гераніе, чыё светаўспрыманне цэласнае, аптымістычнае. Такая яе Аўрора.

Думаю, невыпадкова з далёкай замежнай краіны кіраўніцтва балетнай трупы пазваніла пастаноўшчыку «Спячай красу-

На музычнай сцэне

ТЭМА З ВАРЫЯЦЫЯМІ

Чатыры партрэты ў маналогам герояў і адступленнях аўтара

«Альпійскай баладзе» і Тарэра ў «Кармэн-сьюіце», Юнак у «Вясне свяшчэннай» і Базіль у «Дон Кіхоце», Рамэа і Тыбальд у вядомым пракоф'еўскім балете, Прынц у «Шаўкунчыку» і Дзірэ ў «Спячай красуні», Салор у «Ценях». Зайздросная творчая актыўнасць, здзіўляючая імклівасць набору вышын! Што зробіш — старт вырашае вельмі многае ў далейшай біяграфіі. Як спрынтэры, артысты балета не маюць магчымасці працаваць няспешна.

Згадваю свае глядацкія ўражанні ад работ маладога танцоўшчыка...

Магутная стыхія, дынамізм пластычных форм прываблівалі ў танцы Карзянкова — Юнака ў «Вальпургівай ночы». У партыі Базіля (новая рэдакцыя «Дон Кіхота») артыст выдатна праводзіў танцавальна-ігравыя сцэны. Выразны жэст, міміка — усё працавала на вобраз. Водбліскі тэмпераменту героя прымушалі інакш успрымаць і галоўную геранію: пэўна стрыманасць Кітры — Т. Яршовай

Рамэа — Карзянкова, падкрэсліваючы пшчотную безбароннасць гераніі Н. Дадзішкіліяні, далікатную ўзвышанасць яе ўнутранага свету.

У кожнага артыста ёсць пэўная сфера — пластычная, эмацыянальная, псіхалагічная, яму найбольш блізкая. Размова ідзе не пра амплуа, а пра тое, якія партыі найбольш арганічныя для танцоўшчыка. Аднаведнасць ролі і індывідуальнасці артыста, яго чалавечага характару і таго псіхалагічнага тыпу, які ўвасоблены ў яго героя, заўсёды ўзбагачае ролю, акцёрскія фарбы вобраза, з'яўляецца зарукай поспеху.

Пластычная экспрэсія, гарачы тэмперамент, яскрава выяўленая характарнасць надзвычай пасуюць індывідуальнасці А. Карзянкова. Ягоны герой — зусім не рамантык не летуценнік, настроены ўзвышана-лірычна. Гэта натура дзейная, актыўная, імпульсіўная. Таму невыпадкова лепшыя, на маю думку, партыі Алега — гэта Крас, Тарэра, Базіль, Тыбальд.

спектаклі, потым дэталёва разбірае, аналізуе. Часам мы прыходзім у тэатр у выхадны дзень альбо калі рэпетыцыйная зала свабодная і займаемца па-за планам. Усё гэта і дапамагае мне даволі хутка засвойваць партыі. Сёння для мяне як артыста тэхнічны праблем не існуе.

Вядома, заўсёды цікава не проста тэхніку ўласную дэманстраваць, а намалюваць яркі характар, стварыць вобраз. І чым больш спектакляў танцуеш, тым лепш разумееш свайго героя. Калі ўспамінаю свае партыі, дык ні пра адну не магу сказаць, што яна давалася лёгка, проста, сама па сабе.

Адным з найбольшых акцёрскіх дасягненняў А. Карзянкова падаецца мне партыя Тыбальда, станцаваная ім у балете «Рамэа і Джульета». Станцаваная з сапраўдным бляскам, псіхалагічнай выверанасцю, з размахам, вартым Шэкспіра. Нездарма гэтая роля адзначана дыпламам СТД БССР у ліку лепшых акцёрскіх работ мінулага сезона.

— Сярод маіх герояў, магчыма, больш адмоўных. Сам гэты факт мяне не турбуе. Памятаю, у час гастролуў нашай трупы ў Англіі крытыка пісала, што адмоўныя героі нам цікавей, чым станоўчыя. Думаю, таму, што яны больш выразныя, шматфарбныя.

Тыбальд — адна з дарагіх для мяне партый. Магчыма, таму, што час рэпетыцый «Рамэа...» час стварэння спектакля ўсім выканаўцам галоўных партый — І. Душкевіч, і У. Іваноў, і А. Фурману запамніўся як час надзвычай цікавай творчай працы, пошуку, знаходак, агульнага ўздыму, калі пастаноўшчык В. М. Елізар'еў і ўсе мы былі аднадумцамі.

Я не ўспрымаю свайго Тыбальда як увасабленне варажасці, суцэльнага зла. Проста ён лідэр, хоча сцвердзіць слабе, дзе ён — там заўсёды натоўп, людзі. Гэта было зыходным у маім роздуме над вобразам.

...Чорныя кучары абрамляюць высакамерны твар з затоена-помслівай усмешкай. Раўніва і падазрона ўзіраецца гэты Тыбальд у стракаты натоўп веронцаў, у твары людзей навокал — Джульеты, яе бацькоў, Парыса, Рамэа, Меркуцыя. Ці усё навокал ідзе так, як павінна, як заведзена адведку, аднойчы і назаўсёды? Вяўнічая агрэсія героя А. Карзянкова народжана абражаным самалюбствам, гатоўнасцю штохвілінна даказаць усім, што ён самы прыгожы, самы дужы, самы смелы. А, можа, падсвядомым разуменнем сваёй духоўнай непаўнацэннасці, уласнай адасобленасці ад сапраўднага сяброўства, кахання, ад жывых і вышэйшых памкненняў чалавечай душы?..

Прыгожыя п'явучыя лініі пластыкі, выдатныя балетныя дадзеныя Святланы Рамановай звярталі на сябе ўвагу нават у першых яе сольных партыях. Імі былі адзінаццаты і сёмы вальсы ў «Шапэніяне», партыя адной з зорак рамантычнага балета ў «Па-дэ-катры», Мерседэс і Уладарка дрыяд у «Дон Кіхоце». Паступова прыйшлі вядучыя ролі — фея Бэзу і Аўрора ў «Спячай красуні», Зарэма ў «Бахчысарайскім фантазе», Адэта-Адзіля ў «Ле-

ні» на мінскай сцэне Ірына Калпакова, якая не магла прысутнічаць на прэм'еры, і папрасіла, каб у першым спектаклі Аўрору танцавала менавіта Святлана Раманова. Густу Калпаковай нельга не давяраць.

Для маладой балерыны партыя прынцэсы Аўроры сёння найбольш любімая, псіхалагічна блізкая. Танец Рамановай у «Спячай красуні», здаецца, выпраменьвае пшчотную, ласкавае святло. Другая выканаўца, Т. Яршова — балерына больш вопытная, і, магчыма, больш упэўнена трымалася на сцэне. Але ў С. Рамановай былі свае перавагі — шчырасць, абаянне непасрэднасці, трапятлівасць пачуццяў. Маладое хваляванне, з якім артыстка выходзіла на сцэну, блізкае пачуццям Аўроры на яе першым балі. Таму, відаць, лепш за ўсё атрымалася ў яе першая дзея балета, нягледзячы на тое, што яна найбольш складаная тэхнічна. Пасля першай варыяцыі перад знакамітым адлегам з чатырма кавалерамі ў Рамановай ёсць псіхалагічна тонка і выразна выкананая сцэна, калі, засароцеўшыся, нібы дзяўчынка, такіх прадстаўнічых жаніхоў, яе Аўрора імкнецца ці не збегчы, схавачца за спіны бацькоў, ды, схамянуўшыся — прыдворныя вакол! — прымушае сябе вярнуцца...

Зразумела, прэм'ерай праца над партыяй не заканчваецца, а з яе, па сутнасці, усур'ез пачынаецца. Тым больш, што Аўрора — гэта такая партыя, над якой нават прызнаныя светам балерыны працуюць усё творчае жыццё.

— Цэнтральную партыю ў «Спячай красуні» мне пашчасціла рэпетыраваць з самай І. Калпаковай, пастаноўшчыкам спектакля ў Мінску, — расказвае Святлана. — «Жывую» Калпакову — Аўрору я на сцэне, на жаль, не бачыла. Лічыцца, што гэта адна з лепшых яе роляў. Глядзела спектакль з ёю ў відэазапісе. Дарэчы, неатарыя рэпетыцыі Ірыны Аляксандраўны, асабліва там, дзе яна паказвае, як трэба выконваць тую ці іншую сцэну, мы знялі на відэаплёнку. Гэта вельмі дапамагае ў рабоце.

А колькі ў Калпаковай цяжкіх рэпетыцый! Яна рэпетыравала адразу з чатырма выканаўцамі партыі Аўроры. Ян сапраўдны майстра, імкнулася столькі перадаць нам, што маладыя артысты нават не заўсёды маглі ўсё засвоіць.

Тан атрымалася, што галоўную партыю ў «Спячай красуні» я станцавала крыху раней за прэм'еру. Валентын Мікалаевіч Елізар'еў прапанаваў мне: «Хочаш з'ездзіць у Вільнюс, станцаваць у «Спячай...» фею Бэзу? Вядома, згадзілася. Здарылася так, што выканаўца галоўнай партыі літоўскай артыстка Ілона Валекайтэ захварэла. Адміністрацыя спектакля нельга: на ім павінен быў прысутнічаць англійскі імпрэсарыю. Выканаўца партыю Аўроры папрасілі мяне. Дзірэ танцаваў саліст Ленінградскага кіраўніцтва тэатра Фарух Рухматаў. Толькі потым была прэм'ера ў Мінску..

Наша гаворка са Святланай адбываецца ў грывёрнай, спрэс завешанай маляўнічымі балетнымі афішамі. Паміж абавязковым ранішнім «урокам» і рэпетыцыяй «Лебядзінага возера», у якой яна была занята,

К. ЯДЛОУСКАЯ — фея Бэзу

С. РАМАНАВА — прынцэса Аўрора

ды шмат іншага. Таму — чатыры невялічкія партрэты ў маналогам герояў і аўтарскіх адступленнях.

...Прозвішча гэтае аматарам балета добра знаёмае. Здаецца, зусім нядаўна на сцэне тэатра выступала народная артыстка БССР Аляўціна Карзянкова. Выконвала многія вядучыя партыі ў беларускіх балетах, танцавала Лаўрэнсію, Папялшкію, Джульету, Раймонду, Фрыгію, Медору, Жызэль. Сёння на харэаграфічнай сцэне танцуе яе сын — Алег Карзянкоў.

Не будзе перабольшаннем

пачынала зіхаць ярчэйшымі фарбамі.

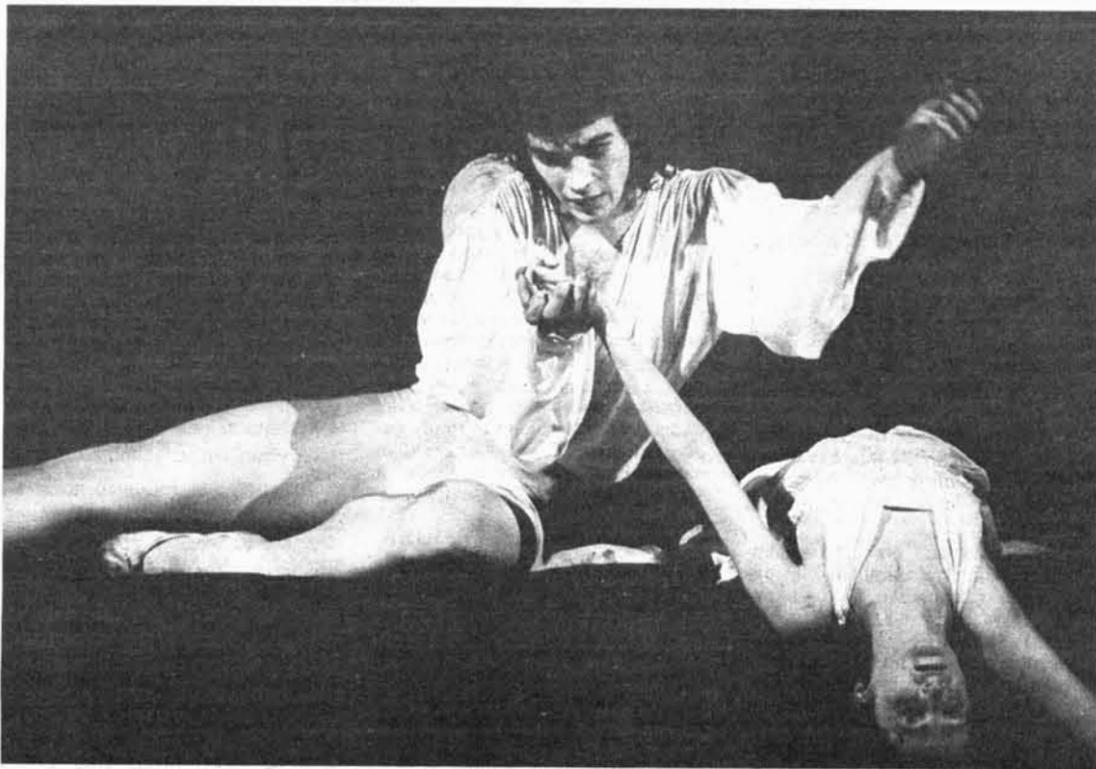
Крыху нечаканым паўстаў у выкананні А. Карзянкова прынц Дзірэ. Прыгожы, крыху ганарысты з надакучлівым прыдворнымі дамамі, ён нецярплівы ў пластычных дыялогах з феяй Бэзу, парывісты ў танцавальных сцэнах з Аўрорай.

Заўсёды цікава параўноўваць розныя складаны выканаўцаў у адным і тым жа спектаклі, сачыць за тым, як адметныя акцёрскія індывідуальнасці змяняюць сэнсавыя акцэнтны харэаграфічнага твора. Так было і ў «Рамэа і Джульете» (харэаграфія В. Елізар'ева), дзе партыі

Артыста я знайшла ў адным з вялікіх залаў тэатра, дзе заканчалася рэпетыцыя. Алег Карзянкоў і Тацяна Яршова рыхтаваліся да спектакля «Шаўкунчык», які меў адбыцца праз некалькі дзён, паўтаралі найбольш складаныя «па» і падтрымкі з дзвюх галоўных герояў — Машы і Прынца ў другой дзеі.

Алег выглядае крыху стомлена. У жыцці ён мала падобны да сваіх яркіх, эмацыянальных, тэмпераментных герояў.

— Я бачыў на сцэне многіх танцоўшчыкаў нашага тэатра. І не толькі з таго паналення, якое нядаўна пайшло са сцэны, але і тых, хто танцаваў у

А. КАРЗЯНКОУ — Рамза.

заставалася крыху вольнага часу. Пакуль размаўлялі, балерына працавала, як старанная швачка, абшывала тоўстымі ніткамі носкі сваіх атласных пуантаў — для большай трываласці.

— Як прыйшла ў балет? — перапытвае Святлана. — У нашай сям'і ніхто не меў дачынення да прафесійнага мастацтва. Бацька працаваў на Яраслаўскім матарным заводзе, маці — у Доме мадэляў. У дзяцінстве я ў самадзейнасці танцавала. Мая педагог адвезла мяне ў Маскву паступаць у харэаграфічнае вучылішча. Тут былі створаны ўсе ўмовы для вучобы, для творчага развіцця — просторныя класы, залы для рэпетыцый, свая сцена. У старэйшых класах я вучылася ў вядомай артысткі і педагога, дырэктара вучылішча Соф'і Мікалаеўны Галоўнінай. Пачынаючы з трэцяга класа, мы ўдзельнічалі ў спектаклях Вялікага тэатра «Марная перацярпага», «Напелія». Я ператанцавала ў іх мноства партый — ад эпизадычных да сольных.

Валентын Мікалаевіч Елізар'еў прысутнічаў на нашым выпускным спектаклі і запрасіў мяне ў Беларускае тэатр. Былі запрашэнні з Адэсы, Нішынева, але я выбрала Мінск. Першы сезон у тэатры ў мяне прайшоў амаль што марна, дарэмна. Можна, таму, што на дзіржэнне мяне ў харэаграфічным вучылішчы Ю. Грыгаровіч мне «выдатна» паставіў, я думала, што адразу буду сольнай партыяй выконваць, а тут кардэбалет...

У Маскве я выхоўвалася на так званай «бланітнай» класіцы. Спектаклі сучаснай харэаграфіі, з якімі пазнаёмілася ў Мінску, здзівілі. Калі я глядзела асобныя сцэны ў час рэпетыцый, мне яны, прызнаюся шчыра, не вельмі падабаліся. А ўбачанае з залы, у дэкарацыях і касцюмах, уражвала. Не адразу я зразумела, колькі партый у елізар'еўскіх спектаклях даюць выканаўцу ў сэнсе эмацыянальнага зараду, пластычнай раскваннасці.

Крыху акрыяла я, калі ў 1985 годзе з Пермі пераехала ў Мінск і пачала працаваць у тэатры заслужаная артыстка РСФСР Ніна Мікалаеўна Дзячэнка. Яна пачала працаваць са мной як педагог-рэпетытар. З ёй падрыхтаваны ўсе мае партыі.

О, я бачу, вы і маім мужам цікавіцеся, — усміхнулася Святлана, выпадкова ўбачыўшы ў маім бланкоце загадка падрыхтаваныя пытанні Алегу Карзянкову. — Калі ў сям'і агульнай творчых інтарэсаў, гэта заўсёды падштурхоўвае, прымушае больш працаваць над сабой.

Мы разам тры гады, але не імкнімся абавязкова танцаваць у дуэце. Муж выконвае больш партый у сучасных спектаклях, я — у класічных. У мяне ёсць свой партнёр, Алег танцуе з рознымі балерынамі.

У ягонай сям'і ўсе апантаны тэатрам. Маці Алега не пралускае ніводнага з нашых спектакляў, усё здымае на відэаплёнку. А потым — «пракручвае», ды не па адным разе. Ідзе дэталёвы аналіз, заўвагі. Такі кантроль дае магчымасць убачыць сябе з боку, заўважыць хібы і недакладнасці ў выкананні.

Мне падабаюцца спектаклі, у якіх можна выявіць свае пачуцці, эмоцыі, свой унутраны свет. Магчыма, таму ў нашай трупі я заўсёды вылучаю для сябе Інэсу Душкевіч, балерыну эмацыянальную, змястоўную.

Лічу яе вялікай, не палічыце перабольшаннем, геніяльнай артысткай і імкнуся заўсёды ў яе вучыцца. А наогул хочацца танцаваць як магі больш, паспрабаваць сябе ў розных партыях і розных спектаклях.

Аляксандр Фурман належыць да танцоўшчыкаў, чые здольнасці і чый талент раскрываюцца паступова, ад сезона да сезона, калі як быццам і нетаропка, але ўпэўнена набірае артыст творчую вышыню. Сёння ён выконвае шмат партый, важкіх у агульнай харэаграфічнай драматургіі спектакля. Гэта велічны Бог у «Стварэнні свету», каранаваны павук Фландрыі Філіп у «Цілі Уленшпігелі», Сын у «Крылах памяці», недарэка-жаніх Гамаш у новай рэдакцыі «Дон Кіхота», Драсельмеер у «Шчаўкунчыку», граф Вішанька і вынаходлівы Чыпаліна, галоўны герой аднайменнага балета.

Гэтага артыста я адкрыла для сябе ў спектаклі «Рамза і Джульета», дзе ён выконваў партыю Меркуцыя. Гая роля ўразіла абсалютнай свабодай сцэнічнага існавання, псіхалагічнай напоўненасцю танца. Меркуцыя — чалавек эпохі Адраджэння, паэт, насмешлівы, вясёлы, адкрыты навокальнаму свету. І гэта духоўна паяноўвае яго з Рамза, Джульетай. Як асоба ён супрацьстаяць варажасці і змрочнасці кланаў Мантэкі і Капуцелі. Менавіта добразычлівасць Меркуцыя, яго блазнёрскія жарцікі і кпіны выклікаюць такую азлобленасць Тыбальда.

Выкананне А. Фурманам партыі запомнілася пластычнай экспрэсіяй у паядынках, сцэнах, насычаных дынамікай, імклівымі вярчэннямі, скачкамі. Запомніўся і перадсмяротны маналог героя, калі пластыка і міміка яскрава адлюстроўваюць барацьбу жыцця і смерці. Зняможаны, Меркуцыя падае, але намаганнем волі прымушае сябе ўзняцца, усміхнуцца. Ён так і памірае, з усмешкай на вуснах, нібы чарговы жарцік строіць...

— Гэтая роля — этапная для мяне, удала ў многіх адносінах, — гаворыць Аляксандр. — Меркуцыя — адна з маіх любімых партый. Працэс стварэння спектакля патрабаваў ад усіх выканаўцаў шмат сіл, энергіі, не толькі фізічнай, але і эмацыянальнай, разумовай. Патрабаваў немалой унутранай работы.

Музыку С. Пракоф'ева наогул танцаваць цяжка. Да гэтых рытмаў, нечаканай, нязвычайнай мелодыі і гармоніі трэба прывычацца. У працы над вобразам шэкспіраўскага героя мне шмат дапамагла рэпетытар Дзіна Марнаўна Браўдэ. Найбольш складанымі варыяцыямі Меркуцыя мы з ёй разбіралі літаральна па тактах.

Наогул, танцу я пачаў вучыцца параўнаўча позна — у 13 га-

доў паступіў на народнае аддзяленне Мінскага харэаграфічнага вучылішча. Магчыма, тут гены «спрацавалі». Бо бацькі мае танцавалі ў Дзяржаўным народным хоры. Яны былі супраць таго, каб я быў артыстам. Але ж лёс не выбіраюць...

Калі ў 1981 годзе быў прыняты ў трупу тэатра, мне спатрэбілася яшчэ два гады напружанай працы, каб дасягнуць агульнага ўзроўню ў сэнсе тэхнікі: на народным аддзяленні няма многіх дысцыплін, якія вывучаюць будучыя артысты балета.

Тут мушу перапыніць свайго субяседніка. Калі бачыш А. Фурмана ў партыі Благітнай птушкі ў «Спячай красуні», бачыш яго паветраныя, палётныя скачкі, якія, здаецца, не патрабуюць ад артыста ніякіх намаганняў, бачыш карункавую вытанчанасць танцавальнага малюнка, якая вымагае ювелірнай адпрацоўкі кожнага «дробнага» руху, цяжка паверыць, што перад табой «народнік», а не прыроджаны класічны танцоўшчык.

— Яшчэ адной маёй праблемай, — працягвае Аляксандр, — быў дэзартны танец. Гэты прадмет я таксама не вучыўся. Даводзілася шмат вучыцца — і пасрэдна ў рэпетыцыйнай зале, і на спектаклях. І тут узораў для пераймання заўсёды быў для мяне дуэт Людмілы Бржэзкоўскай і Юрыя Траяна, іх умненне разумець адно аднаго на сцэне.

Хоць я з радасцю працую над партыямі класічнага рэпертуару, мне больш падабаюцца сучасныя спектаклі, пастаўленыя В. Елізар'евым. Кожны вобраз у гэтых балетах настолькі выразны, што артыст з задавальненнем ачунаецца ў іх стыхію, расце творча. Зараз не думаю пра новыя партыі, больш заклапочаны тым, каб удасканальваць ужо засвоеныя.

Наогул, мне здаецца, што артыст павінен ставіць перад сабой недасягалыны мэты. Калі толькі скончыў вучылішча і прыйшоў у тэатр, наўрад ці хто-небудзь, ды і сам уяўляў, што некалі буду танцаваць такіх партый! Для мяне, яшчэ вучня, кумірам быў народны артыст БССР Віктар Сарнісян, чудоўны віртуозны танцоўшчык. Неаднойчы бачыў яго ў розных спектаклях, асабліва часта ў партыі караля Філіпа ў «Цілі...» Я імкнуўся станаваць гэтую партыю, можна, менавіта таму, што яе выдатна выконваў Сарнісян. Мара здзейснілася, а гэта заўсёды шчасце для артыста...

І апошні, чацвёрты партрэт. А калі больш дакладна, дык толькі накід да яго. Бо маладая салістка Кацярына Ядлоўская, яна ж Кацярына Фурман, працуе ў тэатры толькі чацвёрты сезон і паспела выканаць яшчэ няшмат сольных партый. Гэта Уладарка дрыяд у «Дон Кіхоце», Магнолія ў «Чыпаліна», Прынцэса Фларына ў «Спячай красуні», Нікія ў балете «Цені», прэм'ера якога

была паказана сёлета на заканчэнне сезона.

Выкананне артысткай ролі вулічнай танцоўшчыцы Мерсэдэс (у новым «Дон Кіхоце» гэтыя дзве партыі спалучаны ў адну) прываблівае ўнутраным тэмпераментам пры знешняй стрыманасці пачуццяў, умненем перадаць у адточаных пазіроўках, грацыёзным танцавальным малюнку стыль іспанскага танца.

Кожны, хто прыйшоў на прэм'еру «Спячай красуні», не мог не звярнуць увагу на К. Ядлоўскую — выканаўцу партыі феі Бэзу. Таноткая, амаль празрыстая, такая вабяная ў сваім бэзавым хітоне, яна здавалася сапраўды казачным персанажам нават дасведчанаму глядачу, чые ўспрыманне пазначана пэўным скептыцызмам. Танец маладой балерыны харашэў не адно толькі дакладнасцю харэаграфічнага малюнка, але і пшчотнай прыгажосцю форм, чысцінёй пластычнай інтанацыі. Апякунка ўсіх феяў і непахісная ў харэаграфічным паядынку з феяй Карабос, пшчотная з Аўрорай, мудрая ў пластычных дыялогах з Дзірэ, — такой паўставала геранія Кацярыны Ядлоўскай. Магчыма, першаму выкананню партыі яшчэ не заўсёды хапала энсывага напаўнення ўсіх танцавальных эпізодаў. У гераніях Ядлоўскай часам адчуваецца пэўная ўнутраная статычнасць, так што ў акцёрскім плане балерыне ёсць што ўдасканальваць.

— Над партыямі феі Бэзу і прынцэсы Фларыны мне пачасціла працаваць з Ірынай Калпаковай пад час яе прыезду ў Мінск, — згадвае Кацярына. — З ёй вельмі цікава ў час рэпетыцый. Ірына Аляксандраўна непасрэдна, жвава, рухавая. Умее настроіць на працу, нават калі табе здаецца: усё, больш няма ніякіх сіл. Думалася, што сусветна вядомая балерына будзе строгай, крыху непрыступнай. Але яна надзіва хутка знайшла агульную мову з выканаўцамі, здаецца, перадавала нам уласны эмацыянальны пад'ём.

Я выхаваная на балетнай класіцы, скончыла Маскоўскае харэаграфічнае вучылішча, дзе маім педагогам была Галіна Канстанцінаўна Кузняцова. Шмат чым ёй абавязана. Зразумела, Маскоўскае вучылішча мае, як бы гэта лепей сказаць, класічны ўхіл. Калі я пачала працаваць у Мінску, многае ў сучасных спектаклях мне здавалася нязвычайным, незразумелым. Шмат з убачанага проста не ўспрымала. Потым мае адносіны змяніліся, бо танцавала

і зараз шмат танцюю ў народна-балетце многіх сучасных спектакляў.

Вельмі задаволеная, што пачала выконваць значныя, сольныя партыі. Елізар'еў прапанаваў мне ўжо рыхтаваць партыю Мацы ў «Шчаўкунчыку». Гэта павінна быць мая першая вядучая партыя. Крыху хваляюся і разумею: пачынаецца іншая жыццё, іншыя ролі...

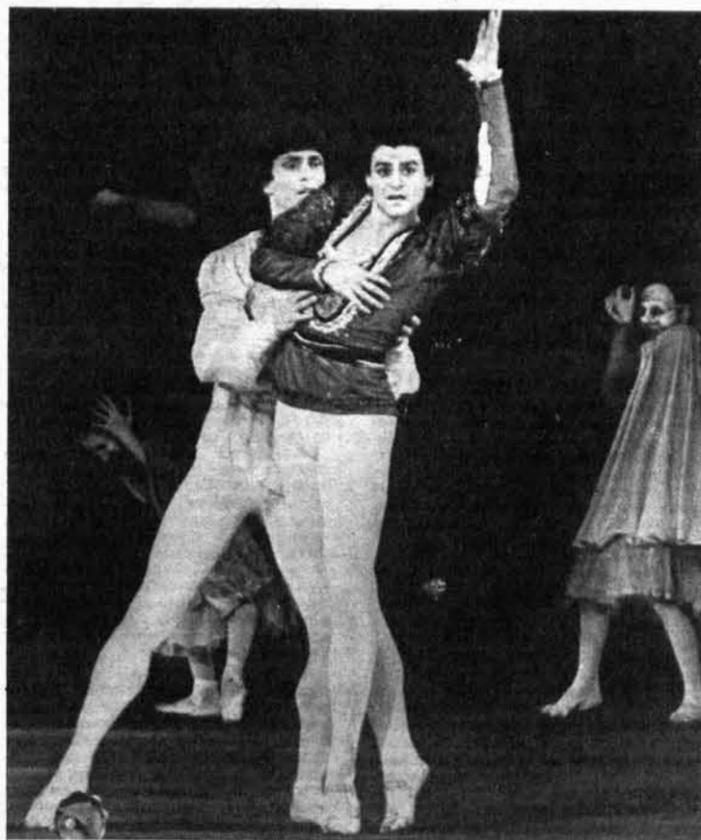
Зразумела, мастакоўскае аблічча артыстаў, пра якіх ішла гаворка, не вычэрпае ўяўлення пра цяперашнюю балетную моладзь тэатра наогул. Шкада, што памеры газетнага артыкула не дазваляюць падрабязна расказаць яшчэ пра Жанну Лебедзеву, якую памятаю ўсмешлівым цыбатым дзяўчом, што старанна выконвала нумары-практыкаванні на канцэртах харэаграфічнага вучылішча. Зараз зграбная танклівая артыстка танцуе шмат сольных партый у «Дон Кіхоце», «Спячай красуні», «Лебядзіным возеры», іншых спектаклях. Нарэшце, Лебедзева выканала сваю першую вядучую партыю лужыцкай Мары ў «Бахчысарайскім фантане».

Удала дэбютаваў дзвюма значнымі ролямі — Зігфрыда і Дзірэ ў «Лебядзіным возеры» і «Спячай красуні» малады танцоўшчык Венямін Захараў. Звярнуў увагу глядач на такіх выканаўцаў сольных партый, як І. Белічкаў, І. Дудараў, А. Рулькевіч, М. Булычава, Н. Сокол, Т. Барзнава.

Поспех, калі ён прыходзіць, аплачаны адданай працай, здольнасцю адмаўляцца ад многіх спакус, прывабных бакоў паўсядзённага звычайнага жыцця. Аплачаны самаахвярнасцю, надзвычайнымі фізічнымі і эмацыянальнымі напружаннямі.

І апошні штырх да калектыўнага партрэта. Размаўляць з маладымі артыстамі — сапраўднае, не толькі прафесійнае, але і чалавечае радасць. Мо таму, што творчы лёс складаецца ўвогуле ўдала, мо гэта адметнасць характару, але светаўспрыманне маіх герояў не кранута ўсюдысісным скепсісам, гаркавай іроніяй, разбуральным нявер'ем. Яны перадаюць табе ўпэўненасць у сваёй артыстычнай будучыні, апантаную ўлюбённасць у сваю справу, нарэшце, веру ва ўсемагутнасць абранага імі мастацтва, імкненнем пакарыць яго недасягалыныя вяршыні...

Тацяна МУШЫНСКАЯ.

А. ФУРМАН — Меркуцыя.

Фото В. ДРАЧОВА.

Змешчаны ў «ЛіМ» за 24.08. г. г. ліст студэнта К. Каржэвіча з артыкулам-каментарыем У. Конана вылікаў чытацкую пошту. Пра змест яе і характар гавораць радкі з пісьмаў, якія мы змяшчаем. Адгукнуўся і сам аўтар, Канстанцін Каржэвіч. Ён выказаў удзячнасць «ЛіМу» за публікацыю і У. Конану за спрэчку

«без скідак на ўзрост», аднак жа заявіў, што паважаны прафесар яму нічога не даказаў. Што ж, шкада, калі так, але маркуем, што падобныя дыскусіі ўсё ж прыносяць і пэўны плён, у прыватнасці — даюць чытачам «інфармацыю для роздуму».

ПРАБІЎ ЧАС «ЛЮДЗЬМІ ЗВАЦА»

...Хачу катэгарычна запрэчыць К. Каржэвічу, што яго спасылка на выхаванне — гэта спрошчана спроба ўвесці ў зман сябе перш за ўсё. Справа ў тым, што працэс выхавання — не такі ўжо прасталінейны, даверыўшыся яго ўздзеянню, патрэбна яшчэ мець і галаву на плячах. Тое ж патрэбна адзначаць і пра паняцце «спогляд», які, па сцвярджэнні аўтара, выбіраецца. Усё наадварот. Погляда не выбіраецца. Гэта не цацка ў краме і не прывабная дзяўчына ў гурце сябровак. Погляд настойліва і працягла фарміруецца. Калі ж погляд выбіраць, то гэта ўжо будзе нагадваць пошук догм.

Вы, Каржэвіч, пытаецеся, з кім пойдзе моладзь. Ці пойдзе

яна за ідэяй адраджэння, ці за «нефармаламі», ці яшчэ за кім-небудзь. Улічым, як доўга яе прывучалі да дагматаў, стэрэатыпаў «ідзі за», «бяры прыклад з». Я лічу, што такія формы надуманы бюракратычнай сістэмай. Моладзь не дзіць, якое вядуць за ручку. Раз яна моладзь, то павінна здабываць сваю ўласную хаду. Ні з кім, а сама, у народзе і з народам. Як вы кажаце: «...хачу думаць сам, нікому не ўступаючы гэтага права». Што ж, варта пахвалы. Толькі гэтая думка ніяк не стасуецца з вашай усеабдымнай лянотай: «Я асабіста не хачу нічога ні будаваць, ні перабудоўваць, быць удзельнікам упадкаў і адраджэнняў». Адкуль такі статычны эгаізм?

Можна не будаваць, не быць удзельнікам разнастайных пераўтварэнняў, але ці ўтрымаешся на паверхні жыццёвай хвалі?

Нягледзячы на фамільярнасць вашай інтанацыі ў выразе «пра так зване «Адраджэнне», гэта паняцце з'яўляецца самым важным у асэнсаванні гістарычнай годнасці беларускага народа — яго духоўных, культурных, матэрыяльных здабыткаў. Нашчадкаў Скарыны прабіў час рэалізаваць свае чалавечыя права «людзьмі звацца».

Сяргей ДРОЗД, настаўнік.

г. Гродна.

...Грамадзянін Каржэвіч! Твае разважанні на ўзроўні «Політычнага собеседніка» і С. Букчына, якога ты амаль што не цытуеш.

Памятаеш беларускую прымаўку: «Каго Бог хоча пакараць, у таго найперш розум адймае»? Нацыянальная ідэя не з'яўляецца зараз дамінуючай у грамадстве», — пішаш ты і стараешся скіраваць увагу беларусаў на вырашэнне чыста эканамічных (кілбасных) праблем. Не трэба маскавацца, гавары адкрыта: нам не патрэбна ваша мова, ваша культура, ваша гісторыя, — нам патрэбна ваша ціхая адданая праца, а кілбасу для вас падзелім мы.

Міхась ВЕРАЦІЛА, маляр.

Ваўкавыскі раён.

...Калі я правільна зразумеў Канстанціна Каржэвіча, то галоўны лейтматыў яго пісьма ў «ЛіМ» — былі б кілбаса, а на якой мове размаўляць і якія песні спяваць — справа сямая. Ва ўсім выпадку менавіта так я зразумеў яго словы: «Чым хутчэй мы зразумеем, што адна толькі нацыянальная рэвалюцыя ў культуры і бытванні мовы не палепшыць наша матэ-

рыяльнае жыццё, тым лепей для справы».

Ну што ж, Каржэвіч не адзінокі ў падобных сцвярджэннях. У яго і ў нас, на Украіне, і ў Беларусі шмат аднадумцаў. Як тут не ўспомніць адвядзенага шахцэра з Данбаса, які на сустрэчы з М. Гарбачовым выказаў бэсмяротную для айчынных касмапалітаў фразу: «Мы б всі заговорили на українській мові, аби від цього мясо з'явилось».

Дарэчы сказаць, мяса не з'яўляецца і ад таго, што мы на рускай мове гаворым...

А зараз пра тое, што прамаўляюць настроеныя касмапаліты могуць аднесці ў разрад непатрэбных эмоцый. Уся справа ў тым, што калі на Зямлі будзе заставацца хаця б адзін беларус або украінец — не па пашпарце, а па душы, то нават сотні касмапалітаў павінны з ім лічыцца. Гэта гістарычная аксіёма, гэта вышэйшая праўда чалавечай супольнасці.

Ф. СУХАНОС, тэлежурналіст.

г. Днепрапятроўск.

ПЕРШЫ КРОК НАСУСТРАЧ

Пра тое, што неўзабаве прадставяць кінаклубы рэспублікі

У Мінску ёсць яшчэ колькі месцаў, дзе могуць сабрацца сапраўдныя аматары «найважнейшага з мастацтваў» — кіно. Гэта — кінаклубы, якія аб'ядналіся летась у Мінскую федэрацыю кінаклубаў (моцныя і цікавыя кінаклубы працуюць таксама ў Брэсце, Магілёве, Віцебску, Гродне). Парадокс: клубы рэспублікі зарэгістраваны ў Федэрацыі кінаклубаў СССР і ўдзельнічаюць у кінааглядах, якія арганізуе Федэрацыя, а Таварыства сяброў кіно Беларусі ўсё яшчэ «ствараецца».

Натуральна, нялёгка падабраць рэпертуар, таму што бывалыя кінаклубнікі — людзі спешчаныя і патрабавальныя. Вялікую дапамогу ў фарміраванні праграм нам аказвае Саюз кінамастаграфістаў БССР, члены якога — жаданыя госці кінаклубаў. Плённае супрацоўніцтва складалася ў нас з Маскоўскай федэрацыяй кінаклубаў. Цесныя кантакты наладзіліся з Польскім культурна-інфармацыйным цэнтрам у СССР. Праз яго, між іншым, усталяваліся сувязі з Польскай федэрацыяй дыскусійных кінаклубаў, якая з'яўляецца адным са спонсараў міжнароднага кінасемінара «Любускае лета».

Сёлета ў тэма семінара — «Кінамастаграфія Цэнтральнай і Усходняй Еўропы — пункт адліку». У фестывальную праграму былі ўключаныя фільмы з Польшчы, Чэхаславакіі, Венгрыі і Савецкага Саюза. Дзякуючы дасягнутай дамоўленасці, кінаклубнікі змогуць пазнаёміцца з найбольш цікавымі фільмамі гэтага агляду ўжо сёння.

...Фестываль ладзіцца ў маленькім гарадку Лагава (за 30 кіламетраў ад нямецкай мяжы). Там узнікае адчуванне, што час спыніўся, — такое спакойнае і няспешнае жыццё гарадка. Аднак адлучанасць Лагава ад палітыкі толькі ўяўная. Практычна ўсе фільмы, прадстаўленыя ў праграме, афарбаваны палітычнай, якая вызначае ўсё: палодзіны, учынікі, паучыць людзей і іх рэакцыі на жыццёвыя канзілі. Гэта невыпадкова: кінамастаграфісты краін Усходняй Еўропы, як і нашы, намагаюцца па-мастацку асэнсавана перамацаваць, што адбываецца ў палітычнай струюцы і грамадскай атмасферы Усходняй Еўропы. Усведамленне ўрокаў гісторыі ідэа хваляў: старэйшае пакаленне вагвалася, вбачыўшы крок Сістэмы, малодшае не вярнулася ў катэгорыю амажыўляе ўсё, што звязана з пасляваенным развіццём Усходняй Еўропы.

Завалася б, якая справа ад палітыкі героям любоўнага троххутніка ў фільме маладога рэжысёра П. Мікуцкага «Глухі тэлефон»? Маладая пара перажывае крызіс, праз які праходзяць многія семі праз некалькі гадоў шлюбу. У мужа нарастае адчуванне занепакоенасці, нематчымаці самарэалізавацца. Жонка, бачачы гэта, не можа яму памагчы, бо і сама незадаволеная жыццём. У атмасферы ўзаемнай адчужанасці ўрываецца сяброўка жонкі — «фатальная жанчына», у якой на першым месцы ўласнае «я»: яна прывучана да думкі, што

жыццё — барацьба, і гатова біцца да апошняга за тое, што хоча мець. На нашых вачах стараннямі гэтых людзей адбываецца развоўраўне сям'і. Пра святленне наступнае цаною горкіх страт і расчараванняў. Асабістае жыццё заанада крохкае, далікатнае, каб выстаўляць яго напаназ... Трагедыя пачалася тады, калі герой з-за палітычных забарон вымушаны быў пайсці з цікавай працы і пачаць зарабляць на жыццё, вадзячы таксоўку. Гэта толькі так кажуць, што любя работа добра: стаўшы непатрэбным грамадству ў той ролі, у якой мусіў здзейсніцца, герой згубіў сябе.

Пётр Мікуцкі прывёў сваіх герояў да шчаслівага канца, але ён выклікае хутчэй усмешку здзіўлення: у гэта цяжка паверыць. Верогодна, фільм выйграў бы пры адкрытым фінале (а такая магчымасць была), але сам рэжысёр сказаў, што іначай фільм атрымаўся б дэструктыўным. Можна быць, ён нажа праўду? Мы ўсё цяпер сумеем па гармоніі...

Дэмаралізаваны асобы, узрастаючы пачуццё віны за сваю нявольнасць змяніць хаду падзей, жорстнасці і глыбокае расчараванне ў жыцці як вынікі крызіснага развіцця Сістэмы, нацэнтраваны энергіі незадаволенасці для адчайнага выбуху — так, відаць, можна вызначыць тэматыку большасці фільмаў польскай праграмы. Поўная глыбокага сансу адна са сцен фільма Яўска Скальскага «Мне хочацца выйсці»: велізарны ванзал, пабудаваны ва ўльтрасучасным стылі, з аздобленымі мармурам тунелямі, з эскалатарамі, з цягнікімі, якія ад'язджаюць некуды ад перагонаў, але ў якіх, здаецца, нікога няма, з патрулімі, што на кожным кроку правяраюць дакументы, са схаванымі тэлевізійнымі камерамі, якія назіраюць за кожным, хто аказваецца ў будынку ванзала. Герой кідаецца па лабірынтах гэтай клеткі, не могуць знайсці выйсце. Мёртвае святло ляпшаў, патруль, пустата, адзінота... Асабістае жыццё немагчыма, бо штодзённае існаванне атручана страхам і няўпэўненасцю.

Менавіта так называецца фільм ужо шырока вядомага рэжысёра Януша Кіёўскага — «Стан страху». Аўтар звяртаецца да перыяду надзвычайнага становішча, уводзячы нас у асяроддзе польскіх тэатральных дзеячаў, большасць з якіх апынулася ў апазіцыі да ўрада. Найбольш моцнае ўражанне пакідае атмасфера фільма, тое гнятлівае адчуванне страху, які знішчае асобу.

Больш значны па асэнсаванні падзей снежня 1981 года фільм Вальдэмара Кшысцэна «Апошні паром». Які стаў мастацкай падзейнай фестывальна. Немудрагеліста гісторыя прагулачнага парома, які выйшаў у рэйс напярэдадні ўвядзення ваеннага становішча, поўніцца трагічным, але і глыбокім гуманістычным сэнсам. Краіну пакідаюць яе лезці, што страцілі надзею. Уражае сцена, калі ахопленыя нядабрый прадчуваннямі пасажыры, якія толькі што атрыма-

лі папярэджанне аб тым, што паром нечакана вяртаецца ў Гданьск, кідаюцца ў ледзяныя воды Балтыкі ў спадзяванні быць падаранымі заходнегерманскай шхунай — толькі каб не вяртацца на радзіму, якая стала ім мачыхай. Выдатная работа апэратара Д. Куца: гэты апошні паром, на якім засталіся толькі тыя, наму няма куды і чаго ўцякаць, плыве ў белы туман і імглу...

Горнае адчуванне пакідае новы фільм вядомага рэжысёра Радаслава Піваварскага «Санавічкі міндаць з цудоўнай акцёрскай работай вельмі папулярнага сёння ў Польшчы артыста Олафа Любашэні. Праблема, узятая ў фільме, стала сёння актуальнай і для нас — гэта эміграцыя лярэйскага насельніцтва. На пачатку 1970-х гадоў Польшчу захапіла хваля антысэмітызму і масавая эміграцыя лярэяў: ад'язджалі вядомыя вучоныя, дзеячы мастацтва, урачы. Не ўсе з іх хацелі эміграваць; ад некаторых, з іх дзіла ад'язджаць — заставацца дома і падырагачна ўніжэннем вырашалася трагічна: яны выбралі смерць, не ў стане развітацца з тым, што ім было дорага. Голас сумленных людзей, якія асміліліся заклікаць да розуму, згубіліся ў швале мітынговых прамоў і асуджэнняў. Ненаму выгнана было накіраваць разраджанае людзей (заняпад эканоміі!) у выпрабаванае рэчышча антысэмітызму. Трагізм фільма ўзмацняецца тым, што героі яго — вучні выпускнога класа, перад якімі жыццё толькі адкрывае свае тайны. Ужо не дзеці, але яшчэ і не дарослыя, яны пастанавілі па ўмовы, калі ад іх патрабавалі першы жорсткі выбар. Р. Піваварскі пабудоваў свой фільм на дакументах аб лёсах людзей, вымушаных пакінуць краіну ў тыя гады, але фільм менш за ўсё глядзіцца як дакументальнае сведчанне.

Фільму дадзена трэцяя прэмія фестывалю. Прыемна адзначаць, што Радаслаў гатовы прывесці свой фільм у Мінск у снежні сёлета года.

Найбольшае ўражанне выклікаў фільм Мацея Дэйчара «300 міль да неба», заснаваны на рэальнай гісторыі ўцякаў у Швецыю двух польскіх падлеткаў. Немагчыма паверыць, што гэта работа дэбютанта, — настолькі ўпэўнена і па-майстарску зроблены фільм. Старанна прасочваюцца прычына-выніковыя сувязі незвычайнага ўчынка дзяцей: іх уцёкі — гэта рэакцыя на бязрадасны ўмовы жыцця, на ўніжэнні бацькоў, на фальш і крывадушша грамадства.

Гэтая націнка — аб праблеме эміграцыі наогул, аб тых людзях, якія шукаюць сваё месца ў жыцці і знайсці яго не могуць. І ў «напалітычным раі» дзеці аказаліся адчужанымі, хоць яны і прыгожа апранутыя, і сытыя, і маюць грошы на кішэнныя выдаткі. Яны засталіся адзінокамі, як і тысячы палкаў, што эмігрыравалі ў 1970-я гады.

Дарэчы, на прэм'еры фільма ў Даніі, дзе праходзілі здымкі, дзеці-акцёрам, якія вы-

конвалі галоўныя ролі, было зададзена пытанне: «Ці засталіся б яны ў Даніі?» і дзеці адказалі: «Не». Здаецца, гэткага адказу і чкаў Мацея Дэйчар...

Галоўны прыз фестывалю дастаўся фільму Марцэля Лазіньскага «45—89». Гэта дакументальная работа, прысвечаная 45-гадоваму гістарычнаму шляху ПНР, шмат у чым па-новаму трактуе ўрокі гэтага шляху.

Другая прэмія прысуджана фільму Ванды Ружыцкай-Збароўскай «Амяла» — рабце далікатнай, ювельнай, у лепшым сэнсе класічнай — з увагай да распрацоўкі характараў, да ігры дэталі, з імненнем даць магчымасць цудоўным акцёрам Халіне Вінярскай і Эве Кашпак максімальна праявіць свае высокія таленты.

Спецыяльны прыз паехаў у Маскву — за ўсю савецкую праграму, прадстаўленую на конкурсе, а гэта ў першую чаргу фільм Максіма Пяжэнскага «Пераход таварыства Чкалава праз Паўночны полюс», які выклікаў бурную авацыю гледачоў. — з аднаго боку, з'едліва сатыра, з другога — майстарскае выкарыстанне магчымасцей мантану ігравага кіно, дакумента, мультипликацыі. Шкада толькі, што для таго, каб даведацца аб многіх імёнах і пагледзець такія цікавыя фільмы, трэба апынуцца на міжнародным семінары за 2000 кіламетраў ад Масквы. Па-за конкурс былі паказаны фільмы Ніёле Адамайце і Барыса Горлава «Кома», і Кіры Муратавай «Астэнічны сіндром», які стаў кульмінацыяй фестывалю.

Незвычайным аказаўся і К. Занусі ў фільме «Усё, што мае» з выдатнымі работамі М. Камароўскай, К. Янды і А. Жміеўскага. Занусі таксама адыходзіць ад «гарачых» праблем: у новай яго рабце, зробленай усяго за 18 дзён незвычайна для свету кіно метадам імпрывізацыі, гаворка ідзе пра хрысціянскае разуменне добра і зла, гатоўнасць да самаахвяравання, пра выбар шляху чалавечам, і яго ўласную адназначнасць за гэты выбар. Трыю героюў віртуознае, але, несумненна, без тонкага лірызму і інтэлігентнасці М. Камароўскай фільм мог бы проста не адбыцца.

Прыз Польскай федэрацыі дыскусійных кінаклубаў прысуджаны фільму Т. Навіцкага «Лав» (па вядомым «Дзядоў» А. Міцкевіча). Задача экранізаваць адзін з самых складаных твораў класікі, за якім цягнецца «шлейф» палітычных асацыяцый, надзвычай складаная, амаль немагчымая, але Т. Навіцкаму ўдалося зрабіць відавочным гэтае немагчымае.

А закрануць фестываль карцінай аднаго з цікавейшых польскіх рэжысёраў Б. Зас-Здорт «Немаральная гісторыя» — пра лёс рэжысёра, якога глядач ніколі не бачыць у кадры, і актрысу, чый жыццёвы шлях і трагічны канец так нагадвае міногі злаваныя лёсы вялікіх кіназорак. Як заўсёды ў Б. Зас-Здорт, галоўную ролю з незвычайным тэмпераментам сыграла Д. Сталіньска.

Шкада, што беларускае кіно практычна невядома ў Польшчы, і імёны нашых дзеячаў кіно амаль нічога не гавораць польскім крытыкам. Але ж нам ёсць што сказаць і паказаць адзін аднаму. Тым больш, што першы крок насустрач зроблены.

Юрый СТУЛАУ, кандыдат філалагічных навук, старшыня Мінскай федэрацыі кінаклубаў.

Лагаў — Мінск.

«МАЛАДОСЦЕЎЦЫ» — НАСТАЎНІКАМ

Настаўнікі з Ашмянскага раёна, якія пабывалі ў Мінску, сустрэліся з супрацоўнікамі і аўтарамі часопіса «Малодосцы». Намеснік галоўнага рэдактара Г. Далідовіч, аднасны санктар Я. Сіпакоў, супрацоўнікі А. Камароўскі, К. Камейша, А. Камароўскі расказвалі аб тым, чым жыў сёння беларуская літаратура, падзяліліся ўражаннямі аб маладой паэзіі і прозе, гаварылі аб ролі мастацкага слова ў Адраджэнні, прачыталі свае творы.

З ПАЧАТКАМ, «СПАДЧЫНА»!

Так, зноў — «Спадчына», але не часопіс Беларускага фонду культуры і Таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Беларусі, а новая серыя, якую распачало выдавецтва «Мастацкая літаратура». У ёй будуць выходзіць кнігі аўтараў, якія па розных прычынах былі забыты, а таксама тых, хто ўвогуле не выдаваўся пры жыцці, выступаў толькі на старонках перыядыкі.

Права адкрыць серыю выпала паэту-самавуну з Валожынаў Старому Уласу (Уладзіславаў Пятровічу Сівому-Сівіцкаму). Выданне зборніка «Год беларуса» (укладанне, падрыхтоўка тэкстаў, уступны артыкул і наментары Вячаслава Рагойшы) — добрае дапаўненне да юбілейнага мерапрыемстваў (сёлета споўнілася 125 гадоў з дня нараджэння Старога Уласа), што прайшлі летам на Валожынішчыне.

Добра стасуецца да сённяшніх працаў Адраджэння ўжо сама назва кнігі. «Год беларуса» — гэта вяршаванне апавяданне, а па сутнасці паэма Старога Уласа. Яна завяршае воеасаблівы вяршаванні каландар аўтара — «Зімою», «Вясна», «Сонейка прыгрэла», «Прымчаўся май», «У дажджлівы час», «Восень»... «Год беларуса» — удала скопленыя аўтарам асобныя моманты побыту беларусаў. Нездарма В. Рагойша праводзіць паралель: «Год беларуса» выклікае ў памяці паэму класіка літоўскай літаратуры Крысціёна Даналяйска «Чатыры перы года».

У зборнік увайшлі і іншыя вяршаванні апавяданні, вершы, вытрымкі з допісаў Старога Уласа, якія змяшчаліся ў «Нашай Ніве». Завяршае кніжку раздзелчык «Жыццёпіс майго бацькі» — згадкі маладой дачкі пісьменніка Гелены Сівіцкай.

Неўзабаве «Спадчына» папоўніцца кнігамі Андрэя Мрыя, М. Арла, Яна Баршчэўскага.

А. КУНЦЭВІЧ.

ПЯДНАННЯ ЛЮБОЎ

(Пачатак на стар. 3).

адолеюць з дапамогай Бога і ўсіх добрых людзей страшныя жахі Чарнобыля...

Зачытаецца тэкст прывітальнай тэлеграмы ад прэзідэнта Злучаных Штатаў Амерыкі Джорджа Буша:

Белы дом
Вашынгтон
29 жніўня 1990 г.
Я з прыемнасцю перадаю свае самыя цёплыя прывітанні ўсім, хто прыбыў у Кліўленд на XIX сустрэчу беларусаў Паўночнай Амерыкі. Маё асаблівае прывітанне я адрасую вашым гасцям з Савецкага Саюза.

На працягу апошняга года налі адважныя мужчыны і жанчыны распалілі агні свабоды па ўсёй Усходняй Еўропе. Мы былі сведкамі адраджэння этнічнай гордасці і культурнай самасвядомасці як у гэтым рэгіёне свету, так і ў Паўночнай Амерыцы. Злучаныя Штаты — гэта дзяржава імігрантаў, і мы падзяляем моцнае пачуццё роднасці з народамі краін нашых продкаў. Мы з гордасцю захоўваем шматлікія звычкі і традыцыі, якія складаюць такую вялікую частку нашай культурнай спадчыны.

Ушаноўваючы ўнікальную спадчыну беларускага народа і вялікі ўклад беларусаў у развіццё Злучаных Штатаў і Канады, гэтая сустрэча таксама падкрэслівае наша пачуццё дружбы да тых, хто жыве на вашых айчынных землях. Народ Беларусі імкнецца будаваць там, дзе кунілі бацькава, і я далучаюся да вашай урачыстасці, якая адзначае адноўленне спадчыннай беларусаў на будучыню.

Барбара далучаецца да маіх найлепшых пажаданняў вам прыемнай сустрэчы. Благаславі вас, Божа!

Джордж Буш

Свае ўшанаванні і пажаданні плёну ўдзельнікам XIX сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі даслаў прадстаўнікі ўлад штата Агаё, гарадоў Кліўленда і Стронгсвіля. І толькі афіцыйная Бацькаўшчына прамаўчала ў чарговы раз...

З вялікай прамовай перад прысутнымі выступіла член амерыканскага кангрэса Мэры Роўз Оўкер, якая прадэманстравала глыбокае веданне эканамічных, сацыяльна-палітычных, экалагічных праблем Беларусі і жыцця беларускай дыяспары ў ЗША. У прамове падкрэслівалася, што беларусы разам з іншымі народамі Савецкага Саюза прыходзяць да ўсведамлення, што яны самі мусяць вырашаць усе свае праблемы. Пераймаючы ў свае рукі кантроль над эканамічным і палітычным лёсам, беларусы, па словах кангрэсменкі, «могуць пачаць справу ачышчэння прыроднага наваколля (і свае мовы) ды наладзіць больш эфектыўныя сродкі забеспячэння насельніцтва харчамі і спажывецкімі таварамі. Той самы працэс, паўтараны ў розных рэспубліках Савецкага Саюза, дасць магчымасць свабодным народам супрацоўнічаць дзеля развязвання супольных праблем. Гэта не будзе лёгка. Есць моцныя сілы, што хочучы захаваць імперыю некранутай, нягледзячы на праблемы і нястачы. Аднак ходу назад няма. Наладжванне дабрабыту і ўмацаванне міру залежыць ад творчых сіл свабодных людзей, якія ўстанаўліваюць свае прыярытэты і самі развязваюць свае праблемы».

Мэры Роўз Оўкер выказала меркаванне, што Злучаныя Штаты Амерыкі могуць зрабіць свой уклад у адраджэнне Беларусі і дала высокую ацэнку грамадска-палітычнай дзейнасці амерыканскіх беларусаў:

«Я цвёрда веру, што хваля свабоды і самавызначэння была пущана ў рух вялікай меры намаганнямі самаахвярных і нястомных арганізацый, як вышы, ва ўсіх чатырох кутках свету. Вы выказаліся за асноўныя свабоды і фундаментальныя прынцыпы тады, калі іншыя не мелі магчымасці рабіць гэтага. Вашы штогодні святанаванні Дня Незалежнасці (25 сакавіка.—Л. К.), вашы ма-

літвы кожнага тыдня ў царкве ды незлічоныя лісты і тэлефонныя званкі да членаў урада дапамаглі стварыць тое палітычнае і філасофскае асяроддзе, якое прыспявала дэкларацыю суверэнасці гэтым летам у Мінску: ідэі гэтай ужо нельга было больш заіснаваць. Будуучы на грунце сваёй айчынай спадчыны і нагадваючы свету пра сваю мінуўшчыну, вы дапамаглі пакласці аснову для новай рэчаіснасці ў Беларусі. Беларусь стаіць перад страшэннымі выпрабаваннямі. Яна стаіць таксама на парозе захапальных магчымасцей. Я жадаю вам далейшых удачаў і выказаю свае найлепшыя пажаданні, паколькі вы, як і шмат іншых людзей у свеце, працуеце на карысць лепшай будучыні для свайго народа і ўсіх дзяцей Божых. Будзьце пэўныя, што я ў Кангрэсе падтрымаю вас».

У выступленнях старшыні Рады БНР Язэпа Сажыча, прадстаўніцы Чыкагскага аддзела БАЗА Веры Рамук, старшыні Згуртавання беларусаў Канады Міколы Ганько, старшыні Згуртавання беларусаў Вялікабрытаніі Янкі Міхалюка была дадзена рэтраспектыўная ацэнка папярэдніх сустрэч беларусаў Паўночнай Амерыкі і выказвалася задавальненне ў сувязі з тымі пазітыўнымі зрухамі, якія наметліся ва ўнутрыпалітычным жыцці сённяшняй Беларусі і яе адносінах да эміграцыі. Прамоўцы аддалі даніну высокай павагі памяці Францішка Скарыны і Францішка Багушэвіча, чыя самаадданая культурна-асветніцкая дзейнасць стала этапнай з'явай у духоўным развіцці беларускага народа і станаўленні нацыянальнага прыгожага пісьменства...

Неабходна адзначыць, што эмігранцкая беларусазнаўчая навука ня мала зрабіла ў галіне даследавання жыцця і творчасці Скарыны і Багушэвіча, пра што сведчаць публікацыі ў «Запісах» Нью-Йоркскага інстытута беларускай навукі і мастацтва, асобныя кнігі і, ў прыватнасці, фундаментальная бібліяграфічная праца доктара Вітаўта Тумаша «Пяць стагоддзяў Скарыніны», якая летась пачыла свет у Нью-Йорку. Застаецца толькі пашкадаваць, што пра гэты выданні, як і ўвогуле пра жыццё беларускай эміграцыі, яе навуку, прозу, паэзію, драматургію, мастацкі пераклад, музыку, выяўленчае мастацтва і шмат што іншае, мала што ведаюць нават нашы навукоўцы, ужо не кажучы пра так званана «масавыя» чытача. Ды, здаецца, лёд краецца. Ва ўсіх разе наш Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР мае намер у самы бліжэйшы час прыступіць да аб'ектыўнай навуковай распрацоўкі праблем беларускай эмігранцкай літаратуры, крытыкі і літаратуразнаўства. А як этнографы, фальклорысты, мастацтвазнаўцы, гісторыкі, дэмографы, сацыялагі? Няўжо задаволяцца пісанніямі «звышпільнай» Т. Бумажковай?!

Па самых сціплых падліках беларускае замежнае дыяспара сёння — гэта, як мінімум, 2 мільёны чалавек. Наладжваць нармальныя культурныя і дзелавыя сувязі з нашымі зарубежнымі суайчыннікамі, як гэта, дарэчы, робяць армяне, грузіны, прыбалты, рускія, украінцы, яўрэі, вывучаць іх гісторыю, культуру, навуку — пачынаць гэта, на добры толк, трэба было гадоў 30—40 назад. І тады б сямю-тэму не мроіўся ў кожным эмігранце калабаранства, здрадніцтва, бандытства і ў такім разе, магчыма, многія рэчы (русіфікацыя, дэнацыяналізацыя, нараджэнне культаў і культаў) мы разгледзелі б і штосьці зрабілі б нашмат раней, а не цяпер, на схіле XX стагоддзя. Пачытайце беларускія эмігранцкія выданні 50—70-х гадоў. Што турбавала нашых суайчыннікаў? Закрыццё

беларускіх школ, скарачэнне выданняў на беларускай мове, сляпая залежнасць ад таго, што сёння называюць «цэнтрам»...

І хіба ж гэта на бяду — мець справу з разумнымі, талковымі людзьмі, у якіх за плячыма пэўны вопыт у сферы навукі, культуры, бізнесу, гандлю, абслугоўвання і г. д., і якія да таго ж з'яўляюцца тваімі землякамі, размаўляюць на тваёй мове, любяць тваю радзіму і жадаюць ёй толькі добра? Пытанне не такое ўжо і рытарычнае, для беларусаў, прынамсі... Але вернемся на XIX сустрэчу.

Чарнобыльскі боль... Драматызм сённяшняга дня Беларусі... Непрадказальнасць заўтрашняга... Пра гэта так ці інакш ішла гаворка ў кожным выступленні і кожны прамоўца заклікаў прысутных ратаваць Бацькаўшчыну ад чарнобыльскай навалы. Кранулі душу словы прадстаўніцы Кліўлендскай хрысціянскай дабрачыннай фундацыі Джорджа Коўэна, які не з'яўляецца беларусам па паходжанні, і які заявіў аб гатоўнасці сваёй арганізацыі аказаць дапамогу ахвярам Чарнобыля.

З трыбуны XIX сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі выказваліся нараканні ў адрас урада Беларусі, які занадта доўга марудзіў і не звяртаўся да міжнароднай супольнасці з просьбай аб дапамозе ў ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай катастрофы. Больш таго, некаторыя прамоўцы з трывогай падкрэслівалі, што гэта належным чынам не зроблена і да цяперашняга часу. У выніку многіх жыхары Канады, ЗША, іншых краін не ўсведамляюць рэальных маштабаў трагедыі і не могуць прыняць удзелу ў аказанні дапамогі.

З вялікай увагай былі заслуханы выступленні Ю. Хадзькі аб эканамічнай і палітычнай сітуацыі ў сённяшняй Беларусі і А. Белага, які зачытаў прывітанне ад Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» і расказаў аб мэтах і задачах гэтай арганізацыі.

У СКАНДЭНСАВАНАЙ ФОРМЕ найбольш істотныя думкі і меркаванні ўдзельнікаў XIX сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі знайшлі сваё адлюстраванне ў рэзалюцыі, кожны пункт якой мае непасрэднае дачыненне да Беларусі. Таму ёсць сэнс прывесці гэты дакумент без скарачэнняў, тым больш, што з такімі матэрыяламі мы сутыкаемся ўпершыню.

«Мы, удзельнікі 19-й Сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі, зехаўшыся са Злучаных Штатаў, Канады, Беларускай ССР, Беласточчыны, Віленшчыны, Англіі, Францыі, Заходняй Нямеччыны ў беларускае селішча Полацк у горадзе Кліўлендзе, штат Агаё, ЗША, заслушаўшы прывітанні ад прэзідэнта Джорджа Буша, Кангрэсу Злучаных Штатаў, прадстаўнікоў мясцовых уладуў ды ад беларускіх арганізацый, выслушавшы выступленне кангрэсменкі Мэры Роўз Оўкер, урачыста дэкларуем:

1. Рабіць захады, каб дзяржаўныя і прыватныя сэнтары заходніх краінаў аказалі гуманітарную дапамогу пацярпелым ад чарнобыльскай радыяцыі на Беларусі, які гэта звычайна робіцца ў выпадках вялікіх катастрофаў, імкнучыся адраджаць нацыянальную культуру, хрысціянскую мараль і агульначалавечыя вартасці.

2. Звярнуцца з просьбай ад імя беларускіх грамадаў у ЗША і Канадзе да Кангрэсу ЗША і Парламенту Канады, каб у Амерыцы і Канадзе былі прынятыя квоты імігрантаў з ліку жыхароў найбольш заражаных мясцовасцяў чарнобыльскай зоны Беларусі.

3. Падтрымаць і далей дзейнасць Беларускага Народнага Фронту, сыйраваную на ратаванне жыхарства ад чарнобыльскай радыяцыі, на ратаванне беларускае нацыі ад культурнага заняпаду, да яко-

га давяла аднапартыйная сыстэма.

4. Рабіць захады для пабудовы коштам амерыканскіх і канадскіх фондаў анкалягічнага шпіталь у Беларусі, у якім лячыліся б ахвяры чарнобыльскай радыяцыі ды ў якім працавалі б таксама і лекары з Амерыкі і Канады.

5. Спрыяць усімі магчымымі спосабамі эканамічным і гандлёвым сувязям паміж амерыканскімі, канадскімі ды іншымі заходнімі фірмамі, з аднаго боку, і прыватнымі прадпрыемствамі Беларусі, з другога.

6. Спрыяць пашырэнню і замацоўванню дыпламатычных сувязяў Злучаных Штатаў Амерыкі і Канады з Беларускай Рэспублікай, Вярхоўны Савет якое абвясціў 27 ліпеня сёлета Беларусі суверэннай дзяржавай.

7. Падтрымаць справу якая можа больш шырокага навуковага, культурнага і турыстычнага абмену паміж Паўночнай Амерыкай і Беларусіяй, прыезд у Злучаныя Штаты і Канаду беларускіх студэнтаў на навуку, спецыялістаў рознага профілю, у тым ліку сельскагаспадарчага, на практыку, моладзі на азнамяленне з жыццём Беларусі Амерыкі і Канады.

8. Мы падтрымаем ініцыятыўу арганізацыі згуртавання «Бацькаўшчына» ў Менску дзеля аб'яднання Беларускай свету, каб супольна спрыяць (кажучы словамі арганізацыі) «Звароту да Беларусі сьвету» «нацыянальнаму адраджэнню ўсяго беларускага народа, палітычнаму і эканамічнаму суверэнітэту Беларусі».

9. Мы вітаем намаганні ў колах беларускага грамадства сыйраванні на рэалізацыю Закона аб дзяржаўнасці беларускае мовы, які ўвайшоў у сілу

да выдання пераклад Святога Пісання на беларускую мову. Было б добра, каб перакладчыкі арыентаваліся не на расейскі тэкст, а на англійскі пераклад Джэкс, зроблены ў пачатку XVII ст. На мой погляд, гэты пераклад стаіць найбольш блізка да арыгінала. Са свайго боку я быў бы гатовы даць адрэдаваны кансультацыі перакладчыкам.

Мы адабраем Закон аб беларускай мове, які пачаў дзейнічаць з верасня. Мы падтрымаем Беларускі народны фронт «Адраджэнне», чыя дзейнасць сыйравана на дасягненне поўнай незалежнасці і дабрабыту нашага народа.

Я моцна перажываю бяду, што навалілася на наш край у выніку чарнобыльскай катастрофы. Многія звяртаюцца да мяне з просьбай аб паратунку. Мы, вядома, не можам дапамагчы кожнаму, але робім усё магчымае, каб наладзіць збор сродкаў для дапамогі нашым людзям. У дадзены момант мы хочам набыць «СКЭЗЭР» (ультрагукавы тамограф) коштам наля 70 тысяч долараў і перадаць яго на Бацькаўшчыну.

Мы ўважліва сочым за грамадска-палітычнымі падзеямі на Радзіме і вельмі не жацелі б, каб там дайшло да канфронтаў, да братазбойства. Наш народ і так праліў занадта шмат крыві. Ніхто не ведае, колькі людзей зламалі свае голы ў Курэпатах, ніхто не ведае, колькі такіх Курэпатаў на нашай шматпакутнай зямлі.

Я шчыра жадаю, каб наш народ меў надзею на будучыню, каб знайшоў разумнае выйсце са складаных сітуацый, куды ён трапіў не па сваёй волі, а па віне суседзяў.

Ад усяго сэрца я зычу беларусаму народу трываласці, моцы, веры ў лепшае, веры ў

Пастаянны прадстаўнік БССР пры ААН Г. ВУРАУШКІН (другі справа) перадае ў падарунак цэнтру «Полацк» партрэты народных песняроў Беларусі. Фота А. АБРАМЧЫКА.

Учора, 1-га верасня 1990 года.

10. Мы зварачаем з просьбай да ўладаў Беларускай ССР, каб былі спынены наклады мата на дазыметры, якія жыхары Рэспублікі дастаюць ад сваіх суродзічаў з-за мяжы.

11. Мы выказваем непакой з прычыны нарастання антыбеларускай акцыі на Беласточчыне, якая выяўляецца ў хлуслівай прэсвай кампаніі ды ў паленні царкваў і нішчэнні помнікаў беларускай культуры. Нас таксама трывожыць выпадкі частага прападання ў дарозе да адрасатаў у БССР і Польшчы беларусаведных публікацый, у тым ліку зборнікаў мастацкае літаратуры і навуковых артыкулаў, рэлігійных выданняў.

12. Мы поўным надзеяй, што працэс дэмакратызацыі ў Беларусі будзе паглыбляцца і замацоўвацца, спрыяючы палепшэнню эканамічнага дабрабыту і культурнага росквіту Беларускага народу ды ўзмацненню мірнага супрацоўніцтва паміж народамі Беларусі, Злучаных Штатаў Амерыкі і Канады».

А ЯК АЦЭНЬВАЮЦЬ ВЫНІКІ і ход XIX сустрэчы яе непасрэдня ўдзельнікі? — з такім пытаннем я звярнуўся да сваіх субсудзічаў.

Вячаслаў Станкевіч, кіраўнік беларускай секцыі радыё «Свабода» (Мюнхен):

— XIX сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі пакідае самае светлае ўражанне. Адметнасць яе ў тым, што ўпершыню ў ёй прынялі ўдзел прадстаўнікі БССР. Спадзяюся, што ва ўмовах вашай перабудовы і пашырэння дэмакратыі таякія кантакты будуць развівацца і надалей.

Архіепіскап Мікалай (Таронта):

— Наша сустрэча мела на мэце актывізацыю сувязяў з Бацькаўшчынай, пошукі агульнай мовы з вамі, прадстаўнікамі Беларусі. Я лічу, што сёння, у час перабудовы і большае свабоды мы павінны і можам знаходзіць шляхі да лучнасці на будучыню і сумесна ачысціць нашу мову. Мяне не радуе стан беларускай мовы ў царкве. Трываюць тое, што рымска-каталіцкая царква няўхільна пашырае свой уплыў на Беларусі і тым самым паланізуе частку беларускага насельніцтва. Хацелася б, каб пры нашай падтрымцы родная мова атрымала годнае месца ў храмах Бацькаўшчыны. Я ведаю, што зараз у Менску рыхтуецца

Бога, надзея на выхаванне і росквіту, як у часы Вялікага княства Літоўскага.

Мікола Ганько (Таронта):
— Два гады назад у Таронта адбылася XVIII сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі, якая, на маю думку, стала ступенькай ці падрыхтоўчым этапам да нашай сённяшняй сустрэчы. Тады з дапамогай беларусаў Беласточчыны нам удалося наладзіць кантакт з Бацькаўшчынай.

Як суарганізатар гэтай сустрэчы я нясу адказнасць за яе паспяховае правядзенне, за нашу супольную працу, і павінен сказаць, што я больш чым задаволены вынікамі нашага сходу.

Мы пазнаёмліліся з прадстаўнікамі БССР, з іх думкамі і меркаваннямі аб становішчы спраў на Беларусі. Мы прышлі да агульнай высновы, што напярэць жывыць у Беларусі можна толькі агульнымі намаганнямі, толькі ў цесным супрацоўніцтве ўсіх зацікаўленых бакоў. Важную ролю пры гэтым павінна адыграць пазітыўная інфармацыя аб усім, што адбываецца ў рэспубліцы. У гэтым сэнсе добрых слоў заслугае газета «Літаратура і мастацтва», якая ў нас тут лічыцца адным з самых прайздурных і дэмакратычных выданняў.

Не толькі я асабіста, а і ўся наша беларуская малонія ў Канадзе, душой і сэрцам разам з беларускім народам. Мы шлём яму паклон і зычым выліччы яго фізічныя і духоўныя раны, стацца гордым і роўнапраўным народам сярод народаў свету, і перастаць, нарэшце, быць нізкапаклоннікам вялікіх і моцных».

Аляксандр Іванюк (дырэктар агульнаадукацыйнага ліцэя з Гайнаўкі):

— Я ўпершыню прымаю ўдзел у такой сустрэчы. Цешыць сам факт, што людзі, незалежна ад месца іх нараджэння ці жыхарства, незалежна ад іх ідэалагічных арыентацый, могуць сустрэцца, абмяркоўваць самыя розныя пытанні і знаходзіць канструктыўныя шляхі іх вырашэння. Такія сустрэчы вельмі патрэбныя, бо яны служаць справе пашырэння і паглыблення адраджэнчых працаў у Беларусі. Тут шмат людзей, якія адчуваюць сваю сувязь з Бацькаўшчынай і гатовы дапамагчы ёй маральна і матэрыяльна. Мяне радуе і тая аналітыка, што на сустрэчы шмат увагі аддзена беларусам Беласточчыны, у якіх імяла сваіх праблем ва ўсіх галінах жыцця.

(Працяг на стар. 14).

ПАЯДНАНЫЯ ЛЮБОЎЮ

(Пачатак на стар. 3, 13). Міхась Баяроўскі (старшыня аддзела Згуртавання беларусаў Вялікабрытаніі, Бірмінгем):

— Вельмі прыемная сустрэча, асабліва таму, што маем столькі гасцей з Беларусі, Беларусточчыны, Віленшчыны. Гэты новы будынак «Полацка» будзе прыцягваць гасцей. Прыемна было пабачыць артыстаў «Жывіцы». Не так даўно я вярнуўся з Беларусі, куды мы з айцом Надсанам вазілі медыкаменты. Мы перадалі іх у шпіталі ў Баранавічах, Менску, Гомелі і Хойніках.

Хоцца, каб такія сустрэчы беларусаў прадаўжаліся, каб на іх прысутнічала яшчэ больш людзей з Беларусі і наогул беларусаў з усяго свету.

Валентын Стэх (кіраўнік беларускага клуба «Сябрына» ў Вільні):

— На маю думку, не ў поўнай меры выкарыстоўваюцца магчымасці завязвання кантактаў паміж прадстаўнікамі БНФ, іншых грамадскіх арганізацый Беларусі з суайчыннікамі тых гарадоў, якія мы мелі шчасце наведаць у Амерыцы. Я перананані, што такія кантакты спрыялі б і духоўнаму ўзаемаўзбагачэнню і больш трываламу ўсведамленню неадназначнасці такіх паняццяў, як Расія і Савецкі Саюз. Як гэта ні дзіўна, але большая частка выхараў Амерыкі гэтыя паняцці атасалівае. Для іх не існуе ні рэспублік Прыбалтыкі, ні Украіны, ні Грузіі, ні Беларусі. Яны ведаюць толькі Расію.

Як я заўважыў, сам факт удзелу беларусаў з Бацькаўшчыны меў вельмі станоўчы ўплыў на моладзь беларускай эміграцыі ў ЗША. Мне стала вядома, да прыкладу, што пасля гэтай сустрэчы моладзь ужо абмяркоўвала пытанне аб адкрыцці спецасаблівай школы пры грамадска-культурным цэнтры «Полацк», дзе маладыя хлопцы і дзяўчаты мелі б магчымасць глыбей пазнаць гісторыю і культуру сваіх продкаў, уласналіцтва свае веды ў галіне беларускай мовы і літаратуры. Таму мела б сэнс і ў Беларусі падумаць над тым, каб часцей запрашаць да сябе нашых суайчыннікаў з-за мяжы з культурнымі, а магчыма, і дзелавымі праграмамі. Да прыкладу, можна было б наладзіць выставы мастакоў, сустрэчы бізнесменам, ствараць спрыяльныя ўмовы для сумесных прадрываў. У такім разе беларусы маглі б пераняць з Захаду больш перадавыя, вартыя ўвагі тэхналогіі, абмяняцца вопытам у той ці іншай галіне дзейнасці. Пры гэтым частку сродкаў можна было б адлічваць у фонд дапамогі дзецям Чарнобыля, на развіццё культуры, на растаўрацыю помнікаў гісторыі Беларусі.

Юры Хадзька (Мінск):

— Было карысна пазнаёміцца з беларусамі, якія з'ехаліся на гэтую сустрэчу з розных краін, і якія паяднаны адным — любоўю да Бацькаўшчыны. Адбыўся карысны абмен думкамі і планами аб узаемнай кантактаў, аб падрыхтоўцы спецыялістаў для ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай катастрофы. Мы пераканаліся, што прадстаўнікі беларускай эміграцыі разумеюць усю вастрыню чарнобыльскай бяды і ахвотна ідуць на дапамогу. Разам з тым, мы адчулі, што перад нашымі суайчыннікамі стаяць некаторыя праблемы захавання роднай культуры і мовы. Вырасшыць іх, вядома, было б значна лягчэй з дапамогай Бацькаўшчыны, і мы абавязаны аказаць такую дапамогу нашым суродзічам.

Што ж, нельга не пагадзіцца з думкамі, што прагучалі ў гэтых адказах. Сапраўды, XIX сустрэча беларусаў Паўночнай Амерыкі зблізіла нас і яшчэ раз пераканала, што ў нас, беларусаў, дзе б мы ні жылі — агульнае не толькі паходжанне, гісторыя, культура, мова, але і задача — адраджэнне Бацькаўшчыны. Задача, якую не вырашыць за нас хто-небудзь іншы...

Стварэнню святочнай і ўрачыстай атмасферы спрыяла мастацкая частка XIX сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі. Згрыумфам прайшоў канцэрт нашага ансамбля народнай музыкі «Жывіца», цэпла сустрэлі прысутныя выступленні Л. Баркевіча, С. Сокалава-Воюша, Данчыка, хору і танцавальнага ансамбля «Васілёк», а таксама песні і вершы ў выкананні вучняў Гайнаўскага ліцэя.

Аўтар выказвае шчырую падзяку вядомай дзеючы беларускай эміграцыі, выдаўцу газеты «Беларус» Янку Запрудніку за дапамогу пры падрыхтоўцы гэтых нататкаў.

НОВАЯ пастаноўка оперы Ж. Бізе (музычны кіраўнік і дырыжор А. Ансімаў, рэжысёр-пастаноўшчык В. Цюпа, сцэнограф У. Жданаў) выклікала вялікі рэзананс, супярэчлівы, часам палярны думкі, спрэчкі.

«Масавы» глядач, мяркуючы паводле рэакцыі залы, быў амаль аднадушны: арыгінальны, прыгожы, дынамічны спектакль, на якім не сумна. Думкі оперных гурманаў і знаўцаў — «элты» — падзяліліся. Адно пераканвалі, што гэта — новае слова ў мастацтве, адкіданне канонаў і стандартаў музычнага тэатра. Другія неўразумела разводзілі рукамі: ды дзе ж тут шэдэўр класічнай оперы?

Ці выпадковы такі шырокі спектр кантрастных водгукаў? Якой паўстала «Кармэн» пасля працяглага перапынку, дарагая для гісторыі нашай культуры опера, якую ў Мінску — з удзелам легендарнай Л. Александровскай — у 1933 годзе адкрыўся тэатр?..

Агульнавядома, што «Кармэн» — адна з самых бліскучых опер у сусветнай музычнай класіцы. Збылося прароцтва П. Чайкоўскага наконт італьянскай будучыні гэтай оперы, нягледзячы на правал яе прэм'ернага спектакля ў Парыжы: «Я ўпэўнены, што гадоў праз дзесяць «Сарген» будзе самай папулярнай операй у свеце». Мінула больш за стагоддзе, а прываблівасць гэтага твора для музычных тэатраў і публікі ва ўсім свеце не зменшылася.

Адна з прычын такой жыццяздольнасці — у вострасюжэтай аснове. Лібрэта «Кармэн» напісалі А. Мельяк і Л. Галеві, пазычыўшы і крыху змяніўшы змест аднайменнай навелы П. Мерымэ. Сюжэт оперы можа паспрачацца з бестселерамі сучаснасці. Яго ведаюць усе адукаваныя людзі, згадаць яго трэба толькі дзеля таго, каб звярнуць увагу чытача на спецасабліваць новай пастаноўкі.

У Севіліі на тытульнай фабрыцы праце прыгажуня — цыганка Кармэн. Няма такога салдата ў наваколлі, які б не быў у яе закаханы. Сваё ж каханне Кармэн дорыць драгуна Хазэ. Аглушаны глыбонім пачуццём, малады салдат забывае пра вайсковы абавязак, пра сваю нявесту, пра стараную маці. Ён памагае наханай збегчы з турмы, пасля чаго вымушаны хавацца ў лагеры кантрабандыстаў. Наданы тут гошчэ — герой нарды Эскаміль. Ён смелы, удаллівы, упэўнены ў сабе. Хазэ ж ахоплены сумненнямі наконт здрады абавязку. Пакутуе ён і ад рэўнасці. Прыгажуню гняць няўпэўненасць каханага. Штосьці адбываецца з іхнім каханнем. Ланцуг падзей прыводзіць да сутынення Хазэ з Эскаміль. Толькі з'яўленне нявесты Хазэ — Міназлы з весткай пра смерць яе хаваробу маці Хазэ прыпыняе крывавае драму. Хазэ вымушаны пакінуць лагер, але развізна ў Севіліі адрынуты дзеля Эскаміль Хазэ забівае наханую.

Яркі свет іспанцаў і цыган дае глядачу магчымасць адчуць маляўнічасць атрыбутаў адзення, бляск гарачых вачэй, прывабнасць пунсоўных вуснаў, россып чорных, як смоль, валасоў, дае магчымасць адчуць кіпучую страсць сэрцаў жыхароў поўдня. Галоўнае ж у тым, што ў аснове сюжэтных падзей — трагедыя і невытлумачальная тайна нараджэння і знікнення кахання мужчыны і жанчыны. Зразумела, нават спрыяльны літаратурны падмурак можа пацярпець фіяска. У мастацкай практыцы сустракаецца мноства такіх прыкладаў. Але музыка вялікага французскага паза-спектаклем — шэдэўр. Менавіта кампазітар надаў сапраўднае біццё пульсу жыцця прыцягальным літаратурным схемам. Чайкоўскі пісаў пра оперу: «Гэта музыка... такая прыгожая ў сваёй прастаце, такая жывая, не прыдуманая, а шчырая, што я вывучыў яе ледзь не на памяць усю ад пачатку да канца».

У тым, што «Кармэн» многім вядомая і ўсімі любімая, хаваецца адна з цяжкасцей пастаноўкі спектакля. Бо сапраўдныя аматары мастацтва знаёмныя з недасягальнымі ўзорамі

Пасля публікацыі ў нумары за 8.06.90 г. «ЛіМ», як мы і абяцалі, вяртаецца да размовы пра новы спектакль.

інтэрпрэтацыі оперы. Незабыўныя ў вобразе Кармэн Л. Прайс і дасканаласць аркестравай палітры музыкі оперы пад кіраўніцтвам Герберта фон Караяна. Але «не багі гаршкі лепяць». Перад намі рэальнае жыццё і рэальныя праблемы свайго музычнага тэатра.

Яшчэ адна цяжкасць пастаноўкі оперы — праблема выканання галоўнай ролі. Яна складаная і ў акавылым, і ў акцёрска-выканаўчым планах. Гэта адна з тых оперных партый,

а і ў час міжактальных апладыментаў — у зале... Прызнацца, пры ўсім плуралізме думак, характэрным не толькі сучасным палітычным дэбатам, але і мастацкаму жыццю грамадства, такую глядацкую рэакцыю (выключаючы маладзёжныя аўдыторыі рок-канцэртаў) даваўся пачуць упершыню. Ці няма тут сувязі з шумавым новаўвядзеннем у пастаноўцы? Міжволі ўспомніш параду грэчаскага мудраца Платона: не паказвайце нізкага ў спектаклі, бо

бываючыся пра музыку. Там дзе на першы план выходзяць паставачныя эфекты як самаэта, рэжысёр церпіць фіяска. Там жа, дзе іх увядзенне прадывана самай музыкай, драматургіяй, дасягаецца высокі мастацкі вынік. Чароўная сцена з'яўлення дзяўчат з тытульнай фабрыкі (I дзея). Вабныя цыганскія німфы ахутваюцца чарадзейным воблакам курільнага фіміяму. Цікавы і эфектны прыём «тэатра ў тэатры» ў сцэне кантрабандыстаў (III дзея).

Тэатр

Яшчэ раз пра «КАРМЭН»

Прэм'ера Акадэмічнага тэатра оперы і балета БССР

у якіх нават багатае спявацкае майстэрства не схвае сцэнічную бездапаможнасць, а акцёрская здольнасць не зможа згладзіць заганы голасу.

Перад пастаноўшчыкамі паўстае і праблема традыцыйнай кананізацыі сцэнічных прыёмаў. Са спектакля ў спектакль «перадаюцца» чырвоны ўбор Кармэн, белая каса Мікаэля і выява гор на задніку ў III дзеі і г. д.

Як вырашаліся гэтыя спрадвечныя праблемы ў новым спектаклі?

Перш за ўсё, адчуваеш імкненне вызваліць оперу ад штампав. Гэтай задачы падпарадкавана ўсё ў пастаноўцы. Таму перад глядачом і слухачом паўстае не опера «Кармэн», а хутчэй — спектакль паводле оперы «Кармэн» Ж. Бізе. Галоўнай «дзеяльнай асобай» (акрамя самога рэжысёра) робяцца цыганы, кантрабандысты, салдаты, г. зн. оперная масоўка і хор. «Аўтарскія» ж героі, у тым ліку і Кармэн, чым іменем кампазітар адорвае сваё дзеішча, адыходзіць на другі план, уплятаюцца ў маляўнічую канву несупыннага народлага свята.

Якімі сродкамі дасягаецца такое перамяшчэнне фокуса глядацкай і слухачкай увагі? Здавалася б, геніяльная музыка гучыць тая ж, што і заўсёды. Тая ж, але, паводле дакладнага ня-

яно здатнае на зваротную сувязь.

У наш час, далёкі ад ідэальнага тэатра Старажытнай Грэцыі, мы не прэтэндзем на праммерны пурытанізм класікі, а толькі з сумам канстатуем, што пачуццё «залатой сярэдзіны», характэрнае мінуўшчыне, часцяком, як і ў дадзеным выпадку, суступае шаленству натоўпу.

Угледзімся больш уважліва ў рэжысёрскія новаўвядзенні. Вось сцэна з'яўлення салдат пад кіраўніцтвам Маралеса (I дзея). Аркестравая уверцюра, а потым і хор суправаджаюцца падкрэсленым стукам ботаў маршыруючых па сцэне. Дума, шумавы «пункцір», хоць і незапланаваны кампазітарам, дасягнуў бы нейкага эфекту, калі б сінхронна супадаў з моцнай доляй аркестра, чаго, на жаль, не адбываецца. Прыём няўдалага «прытопу і прыхлопу» выклікае толькі неўразуменне і няёмкасць, бо нагадвае ўзровень самадзейнага мастацтва.

У гэтай жа дзеі не дае плёну і шумавы эфект, уведзены ў сцэну вулічных хлапчукоў. Яркі ў музычных і сцэнічных адносінах хор: «Вместе с новым караулом бодро мы идем сюда», — парушаецца, а не ўзбагачаецца заплаваным грукатам ад скокаў хлапчукоў — харыстаў на металічнай, тыпу балкона, сцэнагра-

Гульня ў карты дзвюх цыганак, іх прадказанні, спробы спазнаць лёс суправаджаюцца іграй масак, умелай іх маніпуляцыяй у руках вяшчунак. Гэта надае звычайна статычнаму трыю «Фраскіта—Мерседэс—Кармэн» рысы дынамізму, прыгажосці, бляску. Віртуознае, філіграннае ансамблевае майстэрства спявачак (Фраскіта — Т. Кучынская, Мерседэс — І. Журко) захапляе.

Радуюць і харавыя сцэны (хормайстры А. Кагадзееў, Н. Ламановіч, Г. Луцэвіч, — дамінантная плынь спектакля) у музычна-выканаўчых адносінах (за выключэннем нязначных пагрэшнасцей) гэта цудоўная работа.

Імкнучыся пераадолець рэцэптурнасць паставак «Кармэн», стваральнікі спектакля часам адводзяць глядача і слухача ад аўтарскай канцэпцыі, «аўтарскіх» галоўных герояў оперы. І ўсё ж — якія яны?

КАРМЭН. Выканаўца галоўнай ролі Н. Руднева артыстычная, пластычная, добра рухаецца, танцуе (што рэдкасць сярод оперных спявакоў). Яе Кармэн у першых спектаклях — лірычная, абаяльная, нетрадыцыйная. Спакуслівая, прыцягальная спявачка ў танцы з кастаньетами. Цудоўна, што яна не нарыстаецца правам ПАКАЗВАЦЬ ігру на кастаньетах пад час таго, як іх партыю выконвае ў аркестры Ударнін. Артыстна акампаіруе кастаньетами сама сабе. І Хазэ, і гледачу ёсць чым захапляцца.

Сцэна са спектакля. У ролі Кармэн В. ЦШЫНА.

Фота Ул. КРУКА.

мецкага тэрміна Гегеля, гэта — «другое сябе», «другое ранейшага» (aufheben).

У музычную тканіну спектакля прыносяцца элементы «дыхання», «шуму» (не ўказаныя самім кампазітарам): крыкі, воклічы, свіст, тупат, уласцівыя вялікаму натоўпу (сцэна змяняе варты, арышту Кармэн — I дзея; сцэна сустрэчы Эскаміль — II дзея; сцэна гібелі Кармэн — IV дзея і г. д.).

Неверагодна, але я была сведкай, як у адным са спектакляў світалі не толькі на сцэне,

фічнай канструкцыі. Несінхроннае бразганне жалеза і тут быццам «чапляе» аркестравую тканіну музыкі. Аналагічнае ўражанне рабіў і удар аб сцэнічную падлогу эдлікаў, якія апускалі долу артысты хору (сцэна ў таверне — II дзея).

Дзеля справядлівасці заўважу, што з кожным спектаклем адчувалася спроба калі і не «згладзіць», то хоць бы «прычасаць» гэтыя новаўвядзенні.

Рэжысёрскі прыдумак багата і не толькі ў «шумовай сферы». Часам адно на іх і палюеш, за-

Крыху не задавальняе толькі тое, што напачатку голас спявачкі гучыць камерна, нянідка. Аднак у II дзеі ён набірае моц і страснасць. Цінава, што па меры ўваходжання ў вобраз Руднева ад спектакля да спектакля сцэнічна змяняецца: набываецца ўпэўненая ідэясць, дынамізм, яркасць, ванял робіцца больш паўнагучны, але пры гэтым, на мой погляд, выканаўца, як ні дзіўна, падаецца больш традыцыйнай. Пэўна, прырода талента не церпіць гвалту, а сутнасць гэтай спявачкі — у іншай, не імпульсівай, а лірычна-псіхалагічнай канцэпцыі Кармэн?

Кармэн Н. Галевая. Артыстка мае досыць вялікі оперны

голос. Цэнтральныя нумары «Хабанера» і «Сегідыль» паддзены з годнасцю. Своеасаблівае Кармэн В. Цішынай — у дэкламацыйнасці ваяцальнага майстэрства, што надае сцэнічнаму вобразу герані рысы рэалістычнасці, заземленасці, адводзіць вобраз ад рамантызацыі.

МІКАЭЛА. Артыстка Н. Кастанка абяргае наноны гэтага вобраза. У спентанлі на Мікаэле няма традыцыйнай бланкінай сукенкі, і валасы — чорныя з сінвой. Перад намі страсна Іспанія, закаханая ў Хаза, якая церпіць у каханні фіяска. Голас — моцны, з хваляючымі нізамі і зхотнімі вярхамі — надае рысы волі і страснасці чароўна-безабароннай крохасці аблічча спывачкі. У III дзеі, у драматычнай сцэне каханя сустрэчы з каханым і з разлучніцай-Кармэн, Мікаэла — Кастанка паўстае незвычайнай жанчынай, поўнай жадання выйграць аднаборства ў любоўным троххутніку. У сцэне «Мікаэла — Хаза — Кармэн» (III д.) псіхалагічная перавага на яе баку. Гэта таксама надае адметны нюанс працывастанню оперы. З такой нявестай Хаза магчымы праданаваны рэжысёрам варыянт фіналу, у якім Мікаэла выхоплівае нож і заносіць яго над Кармэн.

Мікаэла Т. Глаголевай — традыцыйная: мілая, сціплая, абалыная. Роля выканана без мудрагелстваў. Тым больш здзіўляе яе з'яўленне ў фінале з нажом. Тое, што для Мікаэлы — Кастанка арганічна, у выпадку з Мікаэлай — Глаголевай па-рэжысёрску не пераанаўча.

ХАЗЭ І ЭСКАМІЛЬЕ. Выконваючы партыю Хаза, Э. Пелегачанна уражае створаным музычным вобразам. Магутны оперны голас, які лёгка лёгка, прымушае суперажываць і адгукацца на адлюстраваны ў ім настрой закаханага. Пакуты, горыч, прадчуванне немінучай страшнай развязкі, — усё выліваецца ў дзівосную арыю Хаза: «Видишь, как свято сохраняю цветок...» (II д.). Артыст выконвае яе глыбока і пранікнёна.

У. Эснадзіесаў у вобразе Хаза добрапрыстойны. Сольныя нумары гучаць у яго выкананні спакойна, без афецтацыі.

Вобраз Эскамілье, здаецца, не вымагае асаблівых ваяцальных і псіхалагічных акцэнтных высілкаў, і тым не менш ён важны для цэласнасці драматургіі спектакля. Працывастанне вобраза аказалася паспяховым для выканаўцаў і з музычнага, і са сцэнічнага боку. Высокі, стройны А. Саўчанка стварае вобраз сапраўднага героя карыды, спрытнага пакарыцеля не толькі быкоў, а і жаночых сэрцаў. Капа бялявыя валасы Эскамілье Н. Маісеенкі ўносіць свой дзіўны нюанс у карціну странатых Іспанія — цыганскіх матываў. Серабрысты насцім, шотсыці рыцарснае ў абліччах абодвух спевачкоў робіць драматургічна зразумелай фінальную перавагу Эскамілье перад сапернікам. Артыст Ю. Бастрынаў прыводзіць гэтую ролю роўна і без накладак.

Перад намі прайшоў шэраг музычна-сцэнічных вобразаў. А што ж наконце цэласнай тканіны спектакля?

На мой погляд, пастаноўка актуалізавала першапачатковы намер лібрэтыстаў. Бо ў працэсе працы над операй Ж. Біз пісаў пра сваіх літаратурных сааўтараў: «Яны зрабляць мне вясёлую п'есу, якую я пастараяся трактаваць як мага больш стрымана».

Дык вось, не толькі ў самой музыцы, а і ў дыялогах аўтарскага варыянта клавіра можна знайсці тыя рысы, якія паказваюць галоўнае: перад намі опера-драма, глыбокая жыццёвая трагедыя пакутных людзей, а не «вясёлая п'еса».

Звернемся да дыялогаў аўтарскай рэдакцыі тэксту, якія, на жаль, адсутнічаюць у большасці пастановак «Кармэн».

У самым пачатку дзеяння, калі Кармэн кідае кветку Хаза, той усклікае: «Як спрытна яна кінула кветку: проста паміж вацай. Нібыта куля ў мяне трапіла». Прыгадвае кулі — невыпадкова. Гэта не толькі метафара раптоўнага нараджэння каханя, але і прадказанне трагічнай будучыні гэтага каханя. У гэтых словах — цудоўны і пакутлівы пачатак канца. Звернемся і да апавяда Хаза пра бойку, учыненую Кармэн. Ён убачыў параненую імпульснай цыганкай дзяўчыну, якая ляжала, сцякаючы крывёй. На твары ў яе нажом быў выразаны крыж. Гэтыя нюансы могуць надаць твору змрочны каларыт, здатны раскрываць сутнасць неўтаймоўнай асобы Кармэн. Расказ самога Хаза пра сваё жыццё таксама ўносіць лагічны штырх да разумення яго крывавай помсты Кармэн. Ён

будзённа распавядае, як вымушаны быў уцякаць з родных мясцін Навары, бо ў бойцы забіў аднаго хлопца, які не захачеў прызнаць яго пераможцам гульні ў шары.

Ці ж такі напал страасцей можа выліцца ў лёгкаважкі-вясёлую п'есу, якая абыгрывае бытавую пікантную спрэчку?

Наш спектакль «Кармэн» увабляе, на жаль, не жаданне кампазітара, а першапачатковы намер лібрэтыстаў. Афарміцельская кідкасць, яркасць паднясення харавых сцэн, якія суправаджаюцца шумавымі эфектамі, на жаль, не папаўняе, а падкрэслівае страту глыбіні спектакля. Гэта, думаю, — ад залішняй, часам утрыраванай пастаноўчай дэталізацыі. Надакучлівае пастаяннае мільгаценне ў II, а потым і ў III дзеях у цыганак ножыкаў, якія з крывавага сімвалу ператвараюцца ў цапку, якую какетліва абыгрываюць. Забаўнае і не пераканаўчае выкарыстанне вярвок з яркімі дэкаратыўнымі сцяжкамі для звязвання рук Кармэн у сцэне яе арышту. Усё падкрэслівае ўмоўнасць, буфанату, гратэск сцэнічных момантаў.

Ловіць сябе на думцы, што глядзіш псіхалагічна аблегчаны спектакль, спектакль-вадзіль, а часам і спектакль-кітч са стылёвым змяшаннем сцэнічных прыёмаў. Тут выкарыстоўваюцца прыёмы натуралістычнага (напрыклад, сцэна ў таверне з палеглымі на сталах цыганкамі ў фрывольных позах, з салдатамі, якія недыхвасноўна знаходзяцца «побач», распластаная на стала Кармэн, якая падймае ўверх ножкі і г. д.), і прыёмы абстрактнага, гранічна абагульнення (напрыклад, фінальная сцэна з сімваламі ўмоўнага распінавання Кармэн на рашотцы цырка і г. д.). Пры суіснаванні рознастыльных афарміцельскіх і драматургічных прыёмаў сур'ёзнасць, трагічнасць дзеяння адступае на такі далёкі план, што раствараецца і знікае за не заўсёды густоўнымі дэталімі.

Засмучае і згадка пра тое, як непрадумана дэкарацыйны адным са спектакляў адыграла злы жарт, хоць і глядзельнай зале ў гэты момант было не да ўсмешак і зласлоўя. У фінале оперы павісьля абстрактныя дэкаратыўныя структуры заблыталіся пры павароце сцэны ў гірляндах сцяжкаў, што аздаблялі цыркавую арэну карыды, і застопарылі ўсю «машынерню». Узнікла экстрэмальная сітуацыя. На прэзэнім плане разгортвалася трагедыя Хаза і Кармэн, а на заднім не па-тэатральнаму хвалявалася ўся масоўка. За маніпуляцыямі смельчачка, які здымаў забытаныя канцы канатаў, сачыла зала. Хутка публіка ўздыхнула з палёгкай. Але тут жа дыханне перахапіла зноў: застопарылася рашотка, на якой эфектна павінна была застыць «забітая» Кармэн. Пра дуэт спевакоў ужо мала хто думаў. Фінал фактычна быў спляжаны. Ці апраўдана афармленне спектакля, калі прыводзіць да такога выніку?

І ўсё ж у новай пастаноўцы оперы ёсць «стрыжневая плоць» — сама геніяльная музыка (нягледзячы ні на што і нават насуперак некаторым рэжысёрскім і афарміцельскім пралікам). Ёсць цудоўнае выкананне аркестрам сваёй партыі. Аркестр — самы дасканалы і бездакорны герой: віртуозныя і тактоўныя ударныя і духавыя інструменты, нечакана маналічна гучанне струннай групы, багатая дынамічная палітра — ад найціхага п'янісіма да мяккага фортэ, якое не выклікае раздражнення. Аркестр не парушае межы сапраўднага густу; А. Анісімаў вядзе спектакль віртуозна. Яго воля, агністы тэмперамент забяспечваюць цэласнасць і дынамічнасць дзеяння.

Прагучалі апошнія акорды «Кармэн». З чым глядчы пакідаюць залу? Хтосьці скажа: яны атрымалі маляўнічы, цікавы, жывы твор, які будзе мець поспех у шырокай публіцы. Ды важна ў той жа час, каб музычная пастаноўка была ўзорам мастацкага густу.

Наталія СЦЕПАНЦОВА.

Сагайдаравых добра ведаюць у Жодзіне, жывуць яны тут, маці і дачка, гадоў пятнаццаць. Людміла Іванаўна ўвесь час працавала настаўніцай у жодзінскай СШ №1, дачка Марына Ахатаўна ў СПТВ-149, выкладала гісторыю. Як вядома, многія жыхары Жодзіна — прыезджыя. Сагайдаравы прыехалі сюды з Сахаліна. Марына некалі скончыла Паўднёва-Сахалінскі педінстытут, факультэт гісторыі, у хуткім часе выходзіць замуж. У яе з'яўляецца сын Саша, пасля дачка Наташа. Дзеці былі вялікай радасцю і для маці і для бабুলі. Ішлі гады, падраслі дзеці Марыны Ахатаўны. Усё як быццам было

сваё імя, у Маскоўскім райвыканкоме Мінска мне задалі пытанне: чаму я бяру цёмнаскурае дзіця? Я адказала: іх у нас мала хто бярэ.

Сям'я Сагайдаравых была шчаслівай. Аднак Максімка сваім выглядам адрозніваўся ад іншых дзяцей, Дзеці ў садзе здзіўляліся: адкуль у малага афрыканскі выгляд? Дзеці ёсць дзеці. Празмерная цікаўнасць іх да Максімкі рабіла хлопчыка задуманым, сумным.

На сямейным саўбесе Сагайдаравы парашылі ўзяць хлопчыку браціка. Але Марына Ахатаўна прывезла дваіх дзяцей — Кіру і Антонку. Дзяўчынка напалоу ліванка, хлопчык — кубінец.

На жыццёвых скрыжаваннях

«Як вашы дзеткі гадуюцца?»

добра. Але, мабыць, не так сабе кажуць: дабро без ліха рэдка бывае. Ні з таго, ні з с'яго пачала часта хварэць Наташа. І на дом урачоў выклікалі, і ў бальніцу хворую клалі — нічога не дапамагала. Старэйшыя Сагайдаравы месца сабе не знаходзілі. Нарэшце ўрачы сказалі, што трэба змяніць клімат, інакш Наташа не паправіцца.

Неўзабаве яны размянілі чатырохпакаёвую кватэру на трохпакаёвую ў Жодзіне.

Трэба сказаць, што на новым месцы жыхарства ў Наташы хваробу як рукой зняло.

З вялікай радасці, што да дачкі і ўнучкі вярнулася ранейшае здароўе, Сагайдаравы-старэйшыя працягваюць вялікую міласэрнасць. І гэта не перабольшванне. Бо якім другім словам можна назваць факт уснаўлення дзесяці дзяцей?

Першым у іх доме з'явіўся хлопчык Віктар. Двухгадовы, ён амаль не ўмеў гаварыць, дрэнна хадзіў, быў дзікуном. Нават дзяцей Марыны Ахатаўны не хацеў слухацца. Яму не было з кім гуляць, і Сагайдаравы вырашылі ўзяць у кватэру яшчэ малое, амаль такога ж узросту, як і Віктар.

Марына Ахатаўна выхаднымі пачала наведваць дом дзіцяці ў Мінску. Неўзабаве ёй прыглянулася дзяўчынка-негрыянка. Аднак узяць яе дадому пакуль што нельга было. Справа ў тым, што маці малой, уругвайка па нацыянальнасці, вучылася ў Мінскім медінстытуце. Зімовымі канікуламі яна пакінула дачку ў інтэрнаце і паехала дадому. Дзяўчынка месяц пабыла ў інтэрнаце, пасля камендант здаў яе ў дом дзіцяці. Аднак правы на дзяўчынку захоўваліся за маці да году. Марына Ахатаўна прывязалася да гэтага дзіцяці, прывозіла гасцінцы, падоўгу забаўляла, спадзявалася, што яна стане яе дачкой.

Але так не атрымалася. Роўна праз год з'явілася маці і забрала сваю дачку.

— Наведваючы негрыянку, — расказвала Марына Ахатаўна, — я знаёмілася з другімі дзецьмі. Мне спадабаўся адзінаццацімесячны Максімка... Але калі я пайшла афармляць яго на

Цяпер нельга было сказаць, што між імі — смуглымі і чорнавалосымі — няма сваяцтва.

— У доме дзіцяці ў Мінску заставалася яшчэ адна дзяўчынка, — працягвала свой расказ Сагайдарава-малодшая. — Я яе тады не ўзяла. Аднак яна вельмі хацела стаць маёй дачкой. Паверце, я страціла спачкой. Чарнавокая малютка пачала прыходзіць нават у сны. І праз нейкі час я ўзяла яе і яшчэ дзвюх дзяўчынак. Такім чынам, наша сям'я павялічылася адразу на траіх: Зару, Хрысціну і Сашу. У тым жа 1988 годзе ўзялі яшчэ Барыса. Ён таксама цёмнаскуры.

У мінулым годзе, прачытаўшы ў газете, што ў Барысаўскім доме дзіцяці хлопчык-негрыянцятка вельмі хоча мець маму, Марына Ахатаўна едзе туды і забірае Дзяніску. Неўзабаве з Жодзінскага дзіцячага дома забірае філіпінку Кацю — аднагодку Дзяніскі.

Цяпер сям'я стала сапраўды інтэрнацыянальнай. Тут ёсць кубінцы, уругвайцы, ліванцы, з вострава Зялёны Мыс, філіпінцы, эфіопы. Ёсць, канечне, дзеці рускіх і беларусаў.

Саша адслужыў армію, ажаніўся, мае сына і жыве ў бабулінай кватэры, займае два пакоі, трэці — Людміла Іванаўна. Бо хоць і атрымала Марына Ахатаўна на сваю немалую сям'ю новую кватэру — усё адно цеснавата. Наташа летась скончыла сярэдняю школу і паступіла ў інстытут народнай гаспадаркі.

— Асаблівых да сябе адносін Сагайдаравы не патрабуюць, — гаворыць Валянцін Пятровіч Грамаза — намеснік старшыні гарвыканкома. — Сціплыя яны людзі. І ніякага подзвігу ў сваім учынку не бачаць... Уявіце сабе: прайдуць гады, пусціць карэнні на беларускай зямлі шматнацыянальны род Сагайдаравых...

Я запытаўся ў Марыны Ахатаўны, чаму яна ўсынавіла столькі дзяцей.

— У кожнага чалавека ёсць сваё імкненне да чагосьці добрага, я б сказала, святага, — адказала яна. — Вельмі люблю дзіцей. За нашы клопаты дзеці плячюць нам усмешкай, ласкай, пшчотай. А думка дапамагчы

дзеям-сіротам у мяне зарадзілася даўно, яшчэ ў 1983 годзе, калі я паглядзела фільм «Гаспадыня вялікага дома».

Марына Ахатаўна нейкі момант глядзіць на хлопчыкаў і дзяўчынак і заўважае:

— Дзіву даюся: чаму сёння між некаторымі людзьмі пануе нянавісць? Што яны не падзеляць? Гляджу я на сваіх малютак: якія яны мілыя...

У верасні мінулага года Мінскі аблвыканком надаў Сагайдаравым статус сямейнага дзіцячага дома. Гэта першы сямейны дом у рэспубліцы.

Людміла Іванаўна і яе дачка Марына Ахатаўна — цудоўныя, добразычлівыя жанчыны.

Абедзве маюць урадавыя ўзнагароды. Людміла Іванаўна — заслужаная настаўніца РСФСР, персанальны псіхіянер рэспубліканскага значэння.

Марына Ахатаўна летась атрымала Ганаровую граматы Мінскага абласнога Савета Дзіцячага фонду імя Леніна за вялікія клопаты аб дзецях, стварэнне ім спрыяльных умоў для жыцця, развіцця і аховы здароўя.

У дом да Сагайдаравых часта прыходзяць пісьмы, пасылкі. Пішуць былыя вучні з горада Аляксандраўска - на - Сахаліне, пішуць незнаёмыя людзі з Масквы, Мінска, Тбілісі, Кіраваграда, Ліпецка, з Варшавы і Гамбурга. Людзі розных нацыянальнасцяў і розных узростаў выказваюць сваё шчырае захапленне ўчынкам Сагайдаравых.

— Мой Саша, — прыгадвае Марына Ахатаўна, — служыў у арміі ў Закаўказзі. Калі я прыехала туды адведць сына, мяне прынялі там вельмі цёпла. І дадому праводзілі са шчырымі падарункамі, дзеці былі ім надта радыя. Добрыя ў нас ёсць людзі. З Гомяля, напрыклад, таваразнаўца па мэблі прывезла кніжныя шафы, кушэтку. Тацяна Сідорук — ад жанаддзела БелАЗА — часта прыходзіць да нас. Дзеці яе любяць. Убачаць праз акно і крычаць: «Цётка Таня ідзе!» Яе аўтамашынай мы часта карыстаемся, каб прывезці з крамы прадукты. Шэфы БелАЗА выдзелілі грошы на набыццё мэблі, а цяпер будуць для нас дачны домік. Намеснік старшыні абласнога Савета дзіцячага фонду Галіна Пронька падарыла тэлевізар, 2—3 разы ў год возіць дзяцей у цырк... Усе нам стараюцца дапамагчы, — як бы заключае сваю думку Марына Ахатаўна. — Днямі ў нас сапсаваўся тэлевізар. Паверце, людзі з Дома быту раніцай узялі яго і ў той жа дзень, пад вечар, вярнулі спраўны. Словам, мы парадніліся з людзьмі амаль усяго горада. Сустрэнецца на вуліцы жанчына (я яе, здаецца, першы раз бачу), а яна пытае: «Як вашы дзеткі гадуюцца?»

I. СІНЯЎСКІ.

г. Жодзіна.

А Б' Я В Ы

**БЕЛАРУСКАЯ
ОРДЗНА ДРУЖЫБ НАРОДАЎ
ДЗЯРЖАўНАЯ НАНСЕРВАТОРЫЯ
ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА
аб'яўляе конкурс
на замяшчэнне вакантных
пасадаў
прафесарска-выкладчыцкага
складу (для тых, хто мае
мінскую прапіску):**

КАФЕДРА ФАРТЭПІЯНА

дацэнт—0,5

КАФЕДРА ТЭОРЫІ МУЗЫКІ

дацэнт—1

КАФЕДРА СПЕВАЎ

дацэнт—0,5

КАФЕДРА ХАРАВОГА ДЫРЫЖЫРАВАННЯ

заг. кафедры (узрост не старэй за 65 гадоў) — 1.

Тэрмін падачы заяў—адзін месяц з дня апублікавання.

Заявы і дакументы, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас:

220600, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.

Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

ВЯДОМЫ ў свой час на Беларусі род Храптовічаў — адзін з самых старажытных і ўплывоў на нашых землях.

Першым з гэтага роду ў гістарычных крыніцах згадваецца Якаў Храптовіч, які жыў у пачатку XV стагоддзя. Найбольш значным прадстаўніком роду быў Іахім Літавор Храптовіч, які нарадзіўся ў 1729 годзе.

Менавіта ён у сваім родавым маёнтку Шчорсы і заснаваў бібліятэку, якая стала значнай культурнай з'явай на Беларусі.

Бібліятэка Храптовічаў збіралася на працягу другой паловы XVIII і першай паловы XIX стагоддзяў. Іахім Літавор Храптовіч набыў кнігі ў час падарожжаў па Францыі, Германіі, Галандыі, Польшчы, Літве, Беларусі. Адной з найбольш значных крыніц набыцця заходнеўрапейскіх старадрукаў была багацейшая бібліятэка кардынала Іосіфа Імперыялі ў Рыме.

Другой крыніцай набыцця старадрукаў быў збор вядомага ў XVIII стагоддзі польскага дзяржаўнага і рэлігійнага дзеяча, заснавальніка Варшаўскай публічнай бібліятэкі епіскапа Іосіфа Залускага.

Як вядома, пасля раздзелаў Рэчы Паспалітай новыя ўлады ліквідавалі вялікую колькасць каталіцкіх манастыроў, а іх бібліятэкі распрадаваліся. Гэта таксама скарыстаў Храптовіч, каб узбагаціць сваю бібліятэку.

Да сваіх апошніх дзён граф Храптовіч папаўняў бібліятэку кнігамі і рукапісамі. Пасля яго смерці збор перайшоў да яго сына Адама Храптовіча, а потым, пасля смерці Адама Храптовіча збор перайшоў у спадчыну да яго пляменніка Міхаіла Храптовіча, рускага дыпламата ў Неапалі, Бруселі, Лондане, а ад яго — да сына сястры Міхаіла Апалінар'евіча Храптовіча — Буцянёва. Апошні са сваім братам, уладальнікам маёнтка Шчорсы Канстанцінам Апалінар'евічам у 90-я гады XIX ст. упарадкавалі бібліятэку, а вядомы пецярбургскі вучоны С. Л. Пташыцкі склаў у 1909 годзе выдаў каталог «Шчорскага бібліятэка Літавова Храптовіча». Краткія сведзенні о собрании рукописей».

Апошні ўладальнік Шчорсаў К. А. Храптовіч-Буцянёў вырашыў перадаць кнігазбор на дэпазіт (часовае захаванне) у бібліятэку Кіеўскага ўніверсітэта св. Уладзіміра, дзе ён быў даступны шырокаму вучонаму сьвету. Перадача была зроб-

лена ў 1913 г., але з умовай, што з адкрыццём універсітэта на радзіме бібліятэка будзе вернута.

Няпроста склаўся лёс універсітэта і яго бібліятэкі. Калі ў 1915 годзе Кіеву пагражала акупацыя, універсітэцкія зборы (разам з каталогамі і інвентарнымі кнігамі) былі эвакуіраваны ў Саратаў і вернуты ў Кіев у 1916 годзе. Дарушчальна, што туды была вывезена і бібліятэка Храптовічаў.

Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі на базе уні-

версітэта назвай «Калі будзе вернута бібліятэка?»

Аўтары гэтых радкоў былі камандзіраваны Беларускім фондам культуры ў Кіев у Цэнтральную навуковую бібліятэку АН УССР для вывяснення сучаснага стану найбольш захаванай часткі кнігазбору Храптовічаў.

Увесь гэты час збор Храптовічаў, як і іншыя каштоўныя фонды, быў пад увагай калектыву акадэмічнай бібліятэкі і яму забяспечваліся неабходныя ўмовы захавання. Дастат-

лог калекцыі, палеатыпы (выданы з 1501 па 1550 г.), кнігі XV—XVIII стст. з друкарняў Венецыі, Базеля, Лейпцыга; выданы знакамітых друкароў Плантаўнаў, Фрабэнаў і шмат што іншае. Інкунабулы і палеатыпы з калекцыі Храптовічаў пераведзены ў фонд аддзела рэдкіх кніг. Пераважная большасць захаваных кніг апраўлена ў пераплеты з пергамента і скуру. Амаль на ўсіх кнігах ёсць экслібрсы. Частка іх — ярлыкі з тэкстам двух відаў: адзін, напісаны, зроблены ў 1772—92 гг., калі Храп-

товіч быў падканцлерам Вялікага княства Літоўскага; другі, упрыгожаны віньеткай, відаць, адносіцца да 1793—95 гг., калі ён быў ужо канцлерам. Частка экслібрсаў — гэта адбітак штэмпеля чорнага і чырвонага колеру. Акрамя экслібрсаў Храптовічаў, на кнігах захаваліся надпісы, штэмпелі, наклейкі былых уладальнікаў — кардынала Імперыялі, епіскапа Залускага і інш.

Рукпісная частка калекцыі Храптовічаў, якую апісаў Пташыцкі, захоўваецца асобным зборам у аддзеле рукапісаў. Са 129 рукапісаў, улічаных у друкаваным каталоге, да нашага часу дайшлі 113, 16 рукапісаў згублена.

Яшчэ ў 1937 годзе рукапісы былі абследаваны, апрацаваны і прадстаўлены чытачам. Сярод іх выдзяляюцца чатырохтомны рукапіс Браўніцкага (XVIII ст.), «Прамовы Яна Храптовіча Наваградскага каштаўляна...» (XVIII ст.), сям'явыя і сям'якавыя акты, дзёнік С. Маскевіча 1594 г. (які быў выдадзены Нямцэвічам і Устралавым), Біблія на латынш, пісаная на пергаменце, у XV ст.; спісак другога Статута Вялікага княства Літоўскага, гісторыя роду Храптовічаў, якую склаў сам Іахім Храптовіч, і інш.

На жаль, страчаны зборнікі XVII—XVIII стст., у якіх былі лісты Хмяльніцкага, дзёнік прыезду Марыны Мнішак, які вёў яе спадарожнік Дзямантоўскі (друкаваўся Тургеневым у другім томе «Актів исторических»), адзін з тамоў польскай метрыкі «Libri legationum».

Вядома, што ў Шчорсах, акрамя рукапіснага збору, існаваў архіў.

Зроблены з паперы Добрушскай папяровай фабрыкі князя Паскевіча. У аддзеле рукапісаў ЦНБ АН УССР захоўваюцца два рукапісныя каталогі, складзеныя яшчэ пры жыцці заснавальніка бібліятэкі і з яго паметамі. Умоўна і збор кніг можна падзяліць на дзве часткі: заходнеўрапейскія выданні XV—XVIII стст. і польскія выданні XVI—XIX стст.

Польская частка ўключае творы арыгінальнай і перакладнай літаратуры: гістарычныя зборнікі хронік польскіх летапісаў, гістарычныя, філасофскія, публіцыстычныя творы ў выданнях XVIII ст.; першыя польскія кнігі свецкага характару XVI—пач. XVII ст., у ліку якіх — выданні Варшавы, Кракава, Торуні, Львова і г. д. Сярод найбольш рэдкіх — першыя выданні Мікалая Рэя, Яна Кахановскага, працы Б. Папроцкага, Гваніні, М. Кромера. Ёсць віленскія выданні XVI ст. з друкарняў Яна Карца, Даніэля Лянчыцкага; значная колькасць кніг, надрукаваных у Вільні ў XVII—пачатку XIX ст., у тым ліку дысертацыі. Сустрэкаюцца гродзенскія выданні XVIII ст.; полацкія пачатку XIX ст., выдатна захавалася кніга «Monarchie Turcska», Sluck, 1678 з гравюрамі Максіма Вашчанкі.

Сярод заходнеўрапейскіх кніг — творы антычных аўтараў, старажытнагрэчаскіх гісторыкаў, філосафаў, паэзія, драматургія, проза, араатарскае мастацтва, багаслоўская літаратура, літаратура па гісторыі і геаграфіі асобных краін, класічная французская літаратура і г. д. Сярод іх — 3 інкунабулы (кнігі, выдадзеныя да 1500 г.), уключаючы ў друкаваны каталог калекцыі, палеатыпы (выданы з 1501 па 1550 г.), кнігі XV—XVIII стст. з друкарняў Венецыі, Базеля, Лейпцыга; выданы знакамітых друкароў Плантаўнаў, Фрабэнаў і шмат што іншае. Інкунабулы і палеатыпы з калекцыі Храптовічаў пераведзены ў фонд аддзела рэдкіх кніг. Пераважная большасць захаваных кніг апраўлена ў пераплеты з пергамента і скуру. Амаль на ўсіх кнігах ёсць экслібрсы. Частка іх — ярлыкі з тэкстам двух відаў: адзін, напісаны, зроблены ў 1772—92 гг., калі Храп-

товіч быў падканцлерам Вялікага княства Літоўскага; другі, упрыгожаны віньеткай, відаць, адносіцца да 1793—95 гг., калі ён быў ужо канцлерам. Частка экслібрсаў — гэта адбітак штэмпеля чорнага і чырвонага колеру. Акрамя экслібрсаў Храптовічаў, на кнігах захаваліся надпісы, штэмпелі, наклейкі былых уладальнікаў — кардынала Імперыялі, епіскапа Залускага і інш.

Рукпісная частка калекцыі Храптовічаў, якую апісаў Пташыцкі, захоўваецца асобным зборам у аддзеле рукапісаў. Са 129 рукапісаў, улічаных у друкаваным каталоге, да нашага часу дайшлі 113, 16 рукапісаў згублена.

Яшчэ ў 1937 годзе рукапісы былі абследаваны, апрацаваны і прадстаўлены чытачам. Сярод іх выдзяляюцца чатырохтомны рукапіс Браўніцкага (XVIII ст.), «Прамовы Яна Храптовіча Наваградскага каштаўляна...» (XVIII ст.), сям'явыя і сям'якавыя акты, дзёнік С. Маскевіча 1594 г. (які быў выдадзены Нямцэвічам і Устралавым), Біблія на латынш, пісаная на пергаменце, у XV ст.; спісак другога Статута Вялікага княства Літоўскага, гісторыя роду Храптовічаў, якую склаў сам Іахім Храптовіч, і інш.

На жаль, страчаны зборнікі XVII—XVIII стст., у якіх былі лісты Хмяльніцкага, дзёнік прыезду Марыны Мнішак, які вёў яе спадарожнік Дзямантоўскі (друкаваўся Тургеневым у другім томе «Актів исторических»), адзін з тамоў польскай метрыкі «Libri legationum».

Вядома, што ў Шчорсах, акрамя рукапіснага збору, існаваў архіў.

Зроблены з паперы Добрушскай папяровай фабрыкі князя Паскевіча. У аддзеле рукапісаў ЦНБ АН УССР захоўваюцца два рукапісныя каталогі, складзеныя яшчэ пры жыцці заснавальніка бібліятэкі і з яго паметамі. Умоўна і збор кніг можна падзяліць на дзве часткі: заходнеўрапейскія выданні XV—XVIII стст. і польскія выданні XVI—XIX стст.

Польская частка ўключае творы арыгінальнай і перакладнай літаратуры: гістарычныя зборнікі хронік польскіх летапісаў, гістарычныя, філасофскія, публіцыстычныя творы ў выданнях XVIII ст.; першыя польскія кнігі свецкага характару XVI—пач. XVII ст., у ліку якіх — выданні Варшавы, Кракава, Торуні, Львова і г. д. Сярод найбольш рэдкіх — першыя выданні Мікалая Рэя, Яна Кахановскага, працы Б. Папроцкага, Гваніні, М. Кромера. Ёсць віленскія выданні XVI ст. з друкарняў Яна Карца, Даніэля Лянчыцкага; значная колькасць кніг, надрукаваных у Вільні ў XVII—пачатку XIX ст., у тым ліку дысертацыі. Сустрэкаюцца гродзенскія выданні XVIII ст.; полацкія пачатку XIX ст., выдатна захавалася кніга «Monarchie Turcska», Sluck, 1678 з гравюрамі Максіма Вашчанкі.

Сярод заходнеўрапейскіх кніг — творы антычных аўтараў, старажытнагрэчаскіх гісторыкаў, філосафаў, паэзія, драматургія, проза, араатарскае мастацтва, багаслоўская літаратура, літаратура па гісторыі і геаграфіі асобных краін, класічная французская літаратура і г. д. Сярод іх — 3 інкунабулы (кнігі, выдадзеныя да 1500 г.), уключаючы ў друкаваны каталог калекцыі, палеатыпы (выданы з 1501 па 1550 г.), кнігі XV—XVIII стст. з друкарняў Венецыі, Базеля, Лейпцыга; выданы знакамітых друкароў Плантаўнаў, Фрабэнаў і шмат што іншае. Інкунабулы і палеатыпы з калекцыі Храптовічаў пераведзены ў фонд аддзела рэдкіх кніг. Пераважная большасць захаваных кніг апраўлена ў пераплеты з пергамента і скуру. Амаль на ўсіх кнігах ёсць экслібрсы. Частка іх — ярлыкі з тэкстам двух відаў: адзін, напісаны, зроблены ў 1772—92 гг., калі Храп-

товіч быў падканцлерам Вялікага княства Літоўскага; другі, упрыгожаны віньеткай, відаць, адносіцца да 1793—95 гг., калі ён быў ужо канцлерам. Частка экслібрсаў — гэта адбітак штэмпеля чорнага і чырвонага колеру. Акрамя экслібрсаў Храптовічаў, на кнігах захаваліся надпісы, штэмпелі, наклейкі былых уладальнікаў — кардынала Імперыялі, епіскапа Залускага і інш.

Рукпісная частка калекцыі Храптовічаў, якую апісаў Пташыцкі, захоўваецца асобным зборам у аддзеле рукапісаў. Са 129 рукапісаў, улічаных у друкаваным каталоге, да нашага часу дайшлі 113, 16 рукапісаў згублена.

Яшчэ ў 1937 годзе рукапісы былі абследаваны, апрацаваны і прадстаўлены чытачам. Сярод іх выдзяляюцца чатырохтомны рукапіс Браўніцкага (XVIII ст.), «Прамовы Яна Храптовіча Наваградскага каштаўляна...» (XVIII ст.), сям'явыя і сям'якавыя акты, дзёнік С. Маскевіча 1594 г. (які быў выдадзены Нямцэвічам і Устралавым), Біблія на латынш, пісаная на пергаменце, у XV ст.; спісак другога Статута Вялікага княства Літоўскага, гісторыя роду Храптовічаў, якую склаў сам Іахім Храптовіч, і інш.

На жаль, страчаны зборнікі XVII—XVIII стст., у якіх былі лісты Хмяльніцкага, дзёнік прыезду Марыны Мнішак, які вёў яе спадарожнік Дзямантоўскі (друкаваўся Тургеневым у другім томе «Актів исторических»), адзін з тамоў польскай метрыкі «Libri legationum».

Вядома, што ў Шчорсах, акрамя рукапіснага збору, існаваў архіў.

І ЯШЧЭ РАЗ ПРА БІБЛІЯТЭКУ СА ШЧОРСАЎ

версітэта імя св. Уладзіміра было заснавана некалькі навучальных устаноў: Кіеўскі медыцынскі інстытут і Кіеўскі інстытут народнай адукацыі. Збор Храптовічаў нейкі час знаходзіўся ў інстытуце народнай адукацыі ў пераспакаваных скрынях. А ў 1927 годзе згодна з пастановай калегіі Народнага Камісарыята адукацыі Украіны ад 2 жніўня 1926 года Фундаментальная бібліятэка ўніверсітэта імя св. Уладзіміра з фондам 500 тыс. тамоў (у яе ліку — калекцыя са Шчорса) была перададзена Усенароднай бібліятэцы Украіны пры Украінскай акадэміі навук, дзе яна захоўваецца да гэтага часу.

Аднак навуковую і культурную грамадскасць Беларусі ўвесь час цікавіў далейшы лёс гэтай бібліятэкі. Яшчэ ў снежні 1924 г. Народны камісарыят асветы БССР звярнуўся да Народнага камісарыята асветы УССР з просьбай вярнуць бібліятэку Храптовічаў на Беларусь. Прэзідыум Наркамсветы УССР згадзіўся з просьбай, але на нейкіх прычынах у той час гэта не было зроблена. Аб звароце бібліятэкі была прынята рэзалюцыя на I з'ездзе даследчыкаў беларускай археалогіі і археографіі, але і гэта не мела выніку.

У апошні час камісія «Вяртанне» Беларускага фонду культуры прымае захады, каб вярнуць каштоўны кнігазбор у рэспубліку. У 1989 годзе ў першым нумары бюлетэня «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» змешчана падборка архіўных дакументаў

кова напамінь, што збор Храптовічаў разам з фондам акадэмічнай бібліятэкі ў 1941 годзе ў другі раз быў эвакуіраваны, на гэты раз ва Уфу, і адтуль быў вернуты ў Кіев у 1944 г.

Сёння ў філіяле Цэнтральнай навуковай бібліятэкі АН УССР, у памяшканні былой Кіева-Магілянскай духоўнай акадэміі на Падоле захоўваецца асноўная частка кнігазбору Храптовічаў.

Згодна з гістарычнымі звесткамі, бібліятэка налічвала больш за 10000 экз. (па другіх крыніцах нават да 20 тыс.). У Кіеве было перададзена прыкладна 7000 экз. (каля 4 тыс. назваў). У 1985 годзе разам з іншымі калекцыямі збор Храптовічаў быў заінвентарызаваны, у выніку чаго было ўлічана 2005 экзэмпляраў гэтай бібліятэкі (не ўлічваючы рукапіснай часткі, аб ёй гаворка асобная). Як бачна, значная колькасць кніг на працягу часу згублена. Магчыма, нейкая іх частка разышлася па фондах бібліятэкі Кіеўскага ўніверсітэта імя Шаўчэнкі, Рэспубліканскай гістарычнай бібліятэкі. Відаць, кнігі з калекцыі Храптовічаў таксама трэба пашукаць у Саратаве і Уфе, куды збор быў вывезены ў час вайны.

На кніжную частку бібліятэкі Храптовічаў ёсць рукапісны алфавітны каталог, выкананы на картках памерам 17,8x11 см, які захоўваецца разам з кнігамі. На кожную

*Кнігі, што засталіся ў Шчорсах, па адных звестках, былі знішчаны ў час 1-й сусветнай вайны, па другіх — вывезены ў Маскву.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і савета Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

Літаратура і Мастацтва

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Орда Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдання ЦК КП Беларусі.
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ, Віталій ТАРАС — 33-19-65; аддзел літмастацтва і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел інфармацыі: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА, Уладзімір ЯГОУДЗІН — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕўСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культурасветработы: Вячаслаў ЛАПШЫК — 33-24-62; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотанарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэагуе.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕўСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.